MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉS.

SZEPESVÁRALJA IPARTÖRTÉNETE

A CÉHINTÉZMÉNY KORÁBAN.

IRTA

PITKÓ JÁNOS.

KÜLÖNLENYOMAT A „KÖZLEMÉNYEK SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL“ 1913. ÉVFOLYAMÁBÓL.

NYOMATOTT REISS JÓZS. T. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN LŐCSÉN 1913.

ELŐSZÓ.

A szepesváraljai céhek ipartörténeti szerepének a méltatása feladata jelen értekezésemnek, melyet 5 fejezetre *osztottam* fel.

Az első fejezetben nagy vonásokban Szepesváralja történetét kívántam vázolni kiterjeszkedve benne ama históriai mozzanatokra, amelyek a különböző korokban az ipar haladását avagy hanyatlását idézték elő. A második fejezet a szepesváraljai céhek külső történetét tárja fel, amennyire az a meglévő anyag alapján lehetséges. A harmadik fejezet tartalmazza a céhek szervezetét, a negyedik pedig valláserkölcsi életükre terjeszkedik ki. Végül a három részre osztott ötödik fejezet a céhek belső életét vázolja.

Dolgozatom lényeges részei kizárólag eredeti források alapján készültek, melyeket iparosról-iparosra, levéltárról-levéltárra járva gyűjtögettem egybe, amely körülmény nagyon megnehezítette dolgomat.

Levéltári kutatásaim alkalmával tapasztalt előzékenységükért fogadják ezuttal is hálás köszönetemet az Országos Levéltár, a Nemzeti Muzeum és az Egyetemi Könyvtár *mélyen tisztelt tisztviselői, továbbá Jurik János dr.*, szepeshelyi theol. tanár úr, ki volt szíves felhívni figyelmemet a Hradszky hagyatékában maradt és jelenleg a szepeshelyi könyvtárban lévő céhlevelekre és más nemű iratokra, végre köszönetet mondok Wyda László szepesváraljai polgármester úrnak, ki a városi levéltárnak az átkutatását készségesen megengedte.

Nem mulaszthatom el végre hálámat leróni méltóságos és főtisztelendő dr. Békefi Remig, zirci apát úr iránt, ki mint szeretett tanárom útbaigazításaival és tanácsaival mindenkor szívesen támogatott; hálámat lerovom méltóságos dr. Ballagi Aladár ny. r. egyetemi tanár úr iránt is, ki főleg a szászokra vonatkozólag tájékoztatott.

Végül hálás szívvel kell megemlékeznem dr. Förster Jenő, szepesvármegyei levéltárnok úr ama szívességéről, melynél fogva a legnagyobb örömmel közölte dolgozatomat a „Közlemények Szepes vármegye Múltjából" című folyóiratban. Fogadják jóakaróim támogatásukért hálás köszönetemet!

Tájékozásképen szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a lövészcéhekről és velük összefüggő más mozzanatokról ezúttal azért nem emlékeztem meg, mert egyrészt történetük már ismeretes, másrészt, mert más alkalommal úgyis szándékom foglalkozni a szepesváraljai céhek tűzrendészeti és honvédelmi intézkedéseivel.

Szepesváralja, 1913 október 1-én.

PITKÓ JÁNOS.

TARTALOM.

Források és rövidítéseik . . . . . 7. old.

I. FEJEZET.

Szepesváralja történetének áttekintése.

Szepesváralja neve, megalakulása, jelentősége. A szászok bevándorlása: minő körülmények kényszerítették e népet hazájuk elhagyására? Legrégibb telepeik a Szepességen. A szászok neve, jelleme, foglalkozása. A szászok jogai és kötelességei, címere. IV. Béla kedvez a jövevény népnek. A szászok mint a földmívelés és ipar meghonosítói. A szászok küzdelmei a várurakkal. A Szepesség egyéb lakósai: a szlávok és a magyarok. A mongol invasio. Kún László kíséretének garázdálkodása Szepeshelyen és környékén. A szászok kiváltságai V. Istvántól; Károly Róbert megerősíti privilégiumaikat. A rozgonyi csata következményei. Nagy Lajos és a szászok. Az elzálogosítás. A husszita mozgalom és következményei. Szepesváralja a törökhódoltság alatt. A protestantizmus elterjedése a szászok között. Thököly fölkelése; Rákóczi mozgalmai; a háborúk következményei. Mária Terézia és a város. II. József reformjai. A josephinismus megnyilvánulása. Elemi csapások. A 48-as évek izgalmai . . . . . 9. old.

II. FEJEZET.

A szepesváraljai céhek külső története.

A céh fogalma, neve, célja. A szepesváraljai céhek német eredetűek; a német céhek szervezete. Mi különbség és egyezség áll fenn a német és a hazai céhek között? Céhfajok: anyacéh, fiókcéh, szövetkezett- és közös céhek. A céhintézmény meghonosodása a Szepességen. (Anjouk). A posztó-, vászon-, malomipar; a sörfőzés a XIII. században. Az ipar felvirágzásának okai: a külkereskedelem, a vásárok, a privilégiumok, a nyugattal való érintkezés és a természeti viszonyok. A szászok 1370-iki statutuma ipartörténeti szempontból. Szövőipar és ötvösség Zsigmond korában; a fémipar. Az elzálogosítás kora, mint az ipar fellendű ésének ideje. A vargák céhe 1538. A mészárosok céhe 1595. A szabók céhe 1550. A cipészek oklevele. A mészárosok céhe 1613. A szabók 162a-ben *új céhlevelet kapnak*. A *kékfestők céhe* 1705. *III. Károly és a céhek*. *Mária* Terézia új alapra fekteti a céhintézményt. A 16 szepesi város céhei. II. József reformjai. A céhek eltörlése 1785-ben. A 1790/91-iki országgyűlés a céhekről. I. Ferenc intézkedései. A céhintézmény a reformkorszakban. A céhek eltörlése 1872: VIII. t. c.; a szepesváraljai céhek a jelenben . . . . . 21. old.

III. FEJEZET.

A céhek szervezete.

A céhek tisztviselői: a céhmesterek, választásuk ideje, lefolyása; a céhmester esküje, a céhmester kötelességei; az atyamester; ifjúmesterek (szolgálómesterek); öregmesterek (esküdtek); műállómesterek (visitátorok); céhnótárius. *A céhláda:* jelentősége, kulcsai, tartalma; jövedelmei: tagsági díjak, büntetéspénzek, Aufleggeld; kiadásai. Az elszámolás, a »céhláda bizottmány«. *A céhgyűlések:* rendes gyűlések ideje, tárgya; rendkívüli gyűlések: viselkedés a céh ülésein. Kik bírnak a céh ülésein szavazati joggal? a jegyzőkönyv, a levelezés. *A lakomák.* A »műnökszék« felállítása. *A büntetések nemei:* viasz, pénzbírságok és egyéb büntetések. A céhek ellenőrzése; a céhbiztos (comissarius) . 34. old.

IV. FEJEZET.

A céhek vallás-erkölcsi élete.

Vallási élet. A vallás szerepe a céhek történetében. A josephinismus elterjedése céheink között. A vasárnapi munkaszünet. Az istentisztelet kötelező. A céhnap. Úrnapi körmenet. A kántorbőjti mise. A céh védőszentje. A céh ajándékai a templomnak. A céh oltára. A zászló. *Erkölcsi élet:* az inas, legény, mester viselkedése; a szülők tisztelete; a káromkodás tilalmazása; a kockajáték s erkölcstelenség büntetése. A házasság kötelező volta. *Bünügyek:* a lopás, rablás és gyujtogatás büntetése. Becstelen egyén a céh ülésein nem vehet részt. *Jó cselekedetek gyakorlása:* a szegények, árvák pártolása; a betegek istapolása (korház); a halottak eltemetése . . . . . 45. old.

V. FEJEZET.

A szepesváraljai céhek belső élete.

a) *Az inas.*

Az inas neve. A próbaidő. A beszegődés módja és föltételei, ideje, a fölvétel díja. A kontárnál töltött idő nem számít. A kezesek. A kaució (óvás-pénz). A tanulási idő tartama. Az inasruha. A napi munkaidő. A mester-gyerekek kedvezményei. Az inas viselkedése a céhben, az utcán és mesterével szemben. Az inassal emberségesen kell bánni. A szökött inasok. A tanuló sorsa mesterének elhalálozása esetén. A próba. A tanulólevél kiváltása. Az inas felszabadulásának díja; a lakomák tilalma . . . . . 52. old.

b) *A legény.*

A felszabadulás fontossága; a legények szabadsága. A legénycéh: célja, a gyűlés helye, ideje és feladata. A legények magaviselete a céh ülésein. A legény felavatása, a keresztelő. Az atyamester. A legények kötelezettségei atyamesterükkel és családjával szemben. Az öreglegény. A szabók legénycéhe 1795-ben új szabályzatot nyer. A legények külön céhet nem képezhetnek. A vándorlás: minden legény köteles vándorolni; a vándorút megkezdése; a földesúr engedélye, születési bizonyítvány megszerzése, a tanulólevél. A legény vándorútján. A szálló (Herberg). A szálló célja; a legény jelentkezése a szállón és a céhmesternél. A munkakeresés. A legény fölvétele. A mester első teendője idegenből jött legénnyel szemben. Mit műveljen a legény, ha vándorlás közben iratait elvesztette? A másolatok beszerzése. A próbaidő. A legény, ki munkát kap, legalább 3 hónapig maradjon egy helyen. A legény tartózkodása a szállón. A szállók rendőri felügyelet alatt állnak. A szálló jegyzőkönyvei. A legény vándorlási éveinek tartama. A vándorlás célja és hatása. Kivételek a vándor-

lás alól. A legények díjazása. A napi munkaidő. A rendesnél hosszabb munkaidő díjazása. Felmondás. A lázadó és sztrajkoló legények. A korhelyhétfő s egyéb kihágások. A legény, míg mesterjogot nem nyer, nem házasodhatik. A legények panaszai. A kihágások büntetése. A kegyelmezés. A legény viselkedése. A legények ápolása és segélyezése . . . . . 60. old.

c) *A mester.*

Az idegen legények a mesterek közé való fölvétele. A fölvétel föltételei *a)* törvényes származás, *b)* a vándorlás szabályos kitöltése, *c)* német nemzetiség, *d)* a jobbágy fiánál a földesúr engedélye. A folyamodás ideje. ***A remeklés:*** eredete, ideje, a céh a remeklésre engedélyt adni köteles; a remeklés alól való felmentések és az ezekből eredő visszaélések; a remeklés módja, ideje, díja, célja; a remekmű minősége; a remek megbirálása, a hibás remek. A kifogástalan remek. A remeklő viszonya a biráló bizottsághoz. A polgárjog megszerzése; a mestertaksa; a mesterlakomák (kismesterasztal, nagymesterasztal); egy lakoma ára; a mesterlakomák megrendszabályozása. A házasság kötelező volta. A mesterek közé való kedvezményes fölvételek; a kedvezmények eredete; a föltételes fölvétel. A fiatal mesterek (szolgálómesterek), idősebb mesterek. Vidéki mesterek kötelességei. Egyik mester a másiknak mesterségét nem űzheti, kivételek. Numerus clausus. A mester a vásáron; idegen árú elárúsításának tilalmazása; a vidéki mesterek is megjelenhetnek a vásáron; a vásáron más munkáját gáncsolni nem szabad. A céh a becsületes munkát szorgalmazza; a cikkek árát a város szabja meg. Tömeges munka felosztása. A mester jogai; kötelességei *a)* inasával, *b)* legényével, *c)* mestertársaival, *d)* a céhvel, *e)* a hatósággal szemben. Kötelességöket elmulasztó mesterek büntetése. A kontárok és hímpellérek. Címtáblák. A mesterek megbetegedése, segélyezése és eltemetése. Az özvegy sorsa . . . . . 75. old.

Források és rövidítéseik.

a) *Oklevelek.*

A szepesi posztócsinálók oklevele 1385-ből, Gy. tört. füz. — A vargák oklevele 1538-ból. Szepeshely. — A mészárosok céhlevele 1595-ből. Szph. — A szabók oklevele 1550-ből. Szph. — A szabók céhlevele 1625-ből. Szph. — A szabók céhlevele a legények részére 1551-ből. Szph. — Függelék a szabók céhleveléhez 1566-ból. Szph. — A mészárosok céhlevele 1613-ból. Szph. — Erkölcsi bizonyítványok. Szph. — Tanuló-levelek. Szph. — Folyamodványok. Szph. — A szabók számadáskönyve 1795—1872-ig. Szph. — A mészárosok számadáskönyve 1602—1872-ig. Szph. — A kékfestők napló-könyve. Steller. — Cipészek oklevele ismeretlen időből. Szph. — A festők céhszabályzata 1715-ből. Egyetemi könyvtár. — A kékfestők céhlevele 1817-ből. Steller. — Articuli aerariorum 1777. E. k. — Articuli pro magistris arculariis 1777. E. k. — Articuli pro mercatoribus 1777. E. k. — Articuli pro cothurnariis 1777. E. k. — Articuli pro magistris fabrorum ferrariorum 1778 E. k. — Articuli pro magistris figulis 1777. E. k. — Articuli pro horolopagis, sclopetariis, sclopothecariis et calcariis 1777. E. k. — Articuli pro murariis et lapicidiis 1777. E. k. — Articuli pro magistris sartoribus 1777. E. k. — Articuli pro magistris pistorum 1778. — Articuli pro magistris pileatoribus 1777. E. k. — Articuli pro magistris pelionibus 1777. E. k. — Articuli pro magistris textorum 1777. E. k. — Privilegium caehale pro asciariis et molitoribus 1885. Országos Levéltár. — Privilegium caehale pro caminariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro figulis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro pistoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro sutoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro textoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro pellionibus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro pileatoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro rotariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro cothurnariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro fabris ferrariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro vietoribus seu dolinariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro lanionibus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro sartoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro arculariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro nodulariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro lorariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro mercatoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro tinctoribus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro ahenariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro murariis et lapicidiis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro restariis 1828. O. L. — Privilegium caehale pro panificibus 1828. O. L. — Privilegium caehale pro cerdonibus 1823. O. L. — Privilegium caehale pro smigmatoribus 1832. O. L. — »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848-ból. Steller.

b) *Könyvek, folyóiratok és előadások.*

A céhek felállítása. Honművész. 1833. 13. sz. = Hnsz.
Ballagi Aladár dr. egyet. ny. r. t. előadásai = Ballagi.
Bánfi J.: Igazságszolgáltatás a felsőmagyarországi városokban = Bánfi.
Békefi Remig dr. egyet. ny. r. t. előadásai = Békefi.
Céhbeli szokások és törvények — Hnsz. 1833. 24. sz.
Demkó Kálmán: A felsőmagyarországi városok életéből = A felsm. városok életéből.
A szepesi jog = A szep. jog.

Értekezések a történettudomány köréből. XV. k. 3. sz. = Ért. a tört. tud. köréből.
Erdélyi Gyula: Kalászok a magyar ipar történetből.
Iparosok Olvasótára. II. évf. = Ip. Olvt.
Figyelmeztetés a céheknek egyesületté leendő alakítása iránt. Hetilap. II. 61. sz. = Hl. II. 61. sz.
Győri történelmi és régészeti füzetek. II. k. 1863. = Gy. tört. és rég. füz. II. k. 1863.
Handorf: Zur Geschichte der deutschen Zünfte = Handorf.
Horváth Mihály: Az ipar és kereskedelem története Magyarországon = Horváth.
Hradszky József: Szepesvár és környéke = Szepesvár.
Szepesmegye helységnevei = Szepesm. helys.
Szepesvármegye a mohácsi vész előtt. 1888. = Szpvm. a mohácsi vész előtt.
Vándorlások a Szepességen. Magyar Kárpátegylet II. XXII. évf. = M. Kárpátegyl.
Iparosok Olvasótára: I. évf. 10. sz.; V. évf. 9. sz. = Ip. Olvt.
Ipolyi Arnold: A magyar iparélet történeti fejlődése = Ipolyi.
Illyefalvi Lajos: A Lengyelországnak elzálogosított XIII szepesi város története = Illyefalvi.
Kossovich Károly: Az ipar és kereskedelem története Magyarországon a XVI. sz. elejéig. Buda 1842. = Kossovich.
Körömi A.: Iparviszonyaink a céhek szabályzásától a mohácsi vészig = Körömi.
Melzer János: A céhek belállapotáról. Hetilap. II. 50. sz. = Hl.
A céhek mint egyesületek = Hl. II. 68., 69. sz.
Céhügy = Hl. II. 44. sz.
Mesterffy: Céhügy = Hl. 1846. I. 29. sz.
Mesterré lenni nem is bajos dolog a céheknél = Hl. II. 31. sz.
Ottó Ede: A német kézművesség történetéből = Ip. Olvt. VIII. évf.
Orsi: A céhek elleni panaszok sűrűsödnek = Hl. II. 91. sz.
Ramellay Gusztáv: A magyar céhek alapszabályai és szokásai a XV. században = Hazánk és a külföld 1835. 21. sz.
Robonyi Géza: Részletek a régi céhéletből = Ip. Olvt. I., II. évf.
Sipos Samu: A céhek különösen hazánkban = Hazánk és külföld 1868. 32. sz.
Sváby Frigyes: A 16 szepesi város.
A 13 város története.
A Szepesség lakosságának sociologiai viszonyai a XVIII. században.
Stieda: Zur Entstehung des deutschen Zunftwesens = Stieda.
Szabó Benő: A szepesi szászok. Győr. 1866. = Szabó.
Szádeczky Lajos: A céhek történetéből Magyarországon. = Szádeczky.
Szalay József: Városaink a XIII. században = Szalay.
Századok: 1868, 1869, 1872, 1873, 1877, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1885, 1886, 1893, 1894 évfolyamok = Száz.
Szepesmegyei történelmi társulat milleniumi kiadványai. 1895. II. k. = Szepm. tört. társ. mill. kiadv.
Történelmi Tár: 1861, 1862, 1884, 1885, 1889, 1890, 1891, 1892 évfolyamok = Tört. Tár.
Unger: Schicksale der Zipser Zünfte.
Vértesy S.: Képek a középkori német iparosság életéből = Ip. Olvt. I. XI. évf.
Néhány lap a középkori német iparosok multjából. U. o. XII. évf.
Wagner Károly: Analecta Scepusii sacri et profani. I—IV. k.
Wargha István: A céhek nemes hivatása = Hl. II. 16. sz.
Weber Samu: A szepesi szász bevándorlók megszünt egyletéről = Tört. Tár. 1885. évf.

I. FEJEZET.

Szepesváralja történetének áttekintése.

Szepesváralja neve, megalakulása, jelentősége. A szászok bevándorlása; minő körülmények kényszerítették e népet hazájuk elhagyására? Legrégibb telepeik a Szepességen. A szászok, neve, jelleme, foglalkozása. A szászok jogai és kötelességei, címere. IV. Béla kedvez a jövevény népnek. A szászok mint a földmivelés és ipar meghonosítói. A szászok küzdelmei a várurakkal. A Szepesség egyéb lakosai: a szlávok és a magyarok. A mongol invasio. Kún László kiséretének garázdálkodása Szepeshelyen és környékén. A szászok kiváltságai V. Istvántól; Károly Róbert megerősíti privilégiumaikat. A rozgonyi csata következményei. Nagy Lajos és a szászok. Az elzálogosítás. A husszita mozgalom és következményei. Szepesváralja a törökhódoltság alatt. A protestantizmus elterjedése a szászok között. Thököly fölkelése; Rákóczi mozgalmai; a háborúk következményei. Mária Terézia és a város. II. József reformjai. A josephinismus megnyilvánulása. Elemi csapások. A 48-as évek izgalmai.

Szepesváralja a középkorban Szepesmegyének ipar és kereskedelem szempontjából igen nevezetes városa volt. Okleveleinkben már a XII. század folyamán szerepel. Megalakulását 1174 körül tehetjük fel.[1]) Eleinte fekvésére való tekintettel Suburbium nak[2]) nevezik, idővel azonban mindinkább Fanum S. Mariae,[3]) (temploma után), Varalia,[4]) Varallya,[5]) Kirchdorf, Kirchdrauf, Podhrad, végül Szepesváralja nevet ölt fel.

Megalakulása, fejlődése kétségtelenül a szászokkal kapcsolatos, kik a vár alatt megszállva telepeket alakítanak, melyek „valóságos menedékhelyei lettek az iparnak és a kereskedelemnek".[6]) Tudjuk azonban, hogy vidéke a szászok bevándorlása előtt sem volt sivár, valószínűleg némely részein, mielőtt községgé fejlődött volna ki, hivatalnokok és a vár szolganépe lakott.[7]) Jelentősége, szerepe is kezdetben nagy volt épen a várhoz való közelsége miatt, hol a Lengyelországból és másfelől kiinduló utak mint egy centrum felé futottak. Szerepét mutatja leginkább az a körülmény, hogy a megye itt tartotta gyűléseit; politikai, gazdasági, jogi ügyeiket itt vitatták meg, fontos dolgokban itt határoztak s a határozatokat

[1]) Hradszky: A XXIV királyi város pléb. testv.
[2]) Wagner: I. k. 27. o.
[3]) Hradszky: Helységnevek 5. o.
[4]) Schmauck: Supplementum Analectorum 176. o.
[5]) U. o. 487. o.
[6]) Szádeczky 6. o.
[7]) Hradszky: Szepesvár.

innen közölték a megye más városaival.[1]) Később (t. i. a tatárjárás után) Lőcse veszi ki kezéből a vezérlő szerepet.

Igazi jelentősége e kis telepnek akkor lesz, mikor fejlődésébe beleszólnak a szászok, kik, amint kétségtelenül megállapíthatjuk, nem egyszerre, hanem kisebb-nagyobb csapatokban vándoroltak be. Annyi azonban tény, hogy a legnagyobb tömegben II. Géza uralkodása idejében jutottak hazánk földjére és özönlötték el a Szepességet és Erdélyt. Egyes rajok a Poprád jobb partján állapodtak meg; e telepítés, amint Keinzel állítja, egykorú az erdélyivel s flandriai eredetű. 1141 és 1161 között a Rajna s Mosel folyók vidékéről, Trier, Mainz, Koblenz által körülzárt területről, 1142—1150 között Thüringiából és Sziléziából, 1259 körül pedig Bajorországból vándoroltak be nagyobb rajokban.[2]) A hagyomány szerint a szászokat eme új hazájukba valami Raynald herceg vezérelte, kiről csak közvetve egy 1556-iki oklevélből[3]) szerzünk tudomást, amelyben hivatkoznak reá, mint a szászok vezérére.

II. Endre idejében, sőt IV. Béla alatt a tatárjárás után is jöttek be egyes családok.

Már most, midőn a szászok vándorlásáról, különösen IV. Bélakori rajokról beszélünk, önkéntelenül is az a kérdés merül fel, vajjon minő körülmények indították e népet arra, hogy régi virágzó hazáját, földjét, esetleg iparos foglalkozását elhagyva, új, tán sivárabb haza keresésére induljon?

Erre a kérdésre igen könnyen adhatjuk meg a választ, ha mostoha helyzetüket s azt a nyomort vesszük tekintetbe, amelybe őket a tengerár taszította.

A szepesi szászok ide költözésük előtt hazájukban kisgazdák voltak;[4]) földet műveltek, bár nagy részük már iparral is foglalkozott. Gazdagságuk alapja tehát a föld, az táplálja, élteti művelőit. A XII. század elején azonban szörnyű csapás éri. A pusztító ár áttörve a gátakat fékezhetetlenül nyomul városaikba s végromlással fenyeget mindent. Menekülniök kell, így az egész Rajna vidékén megindul a mozgalom, mely az Északi tenger partján s az Elbe és Odera mentén húzodott a Szudeták és a Kárpátok aljára.[5]) Benépesítik Lengyelországot,[6]) Sziléziát, majd Galicia nyugati részébe nyomulva[7]) jobb jövőnek a felvirradását várják. Itt éri őket II. Géza követsége, mely hírül hozza nekik a király, illetőleg gyámja kívánságát, hogy vonuljanak be Magyarországba, hol jogokat, földeket és másnemü kiváltságokat nyernek. Géza kormányát főleg az a körülmény indítja a szászok behívására, mert értesült, hogy a Rajna vidékén már virágzó ipar van.[8]) Az országnak csak

[1]) M. K. Egyl. 1883. sz. 7. o.
[2]) Illyefalvi 6. o.
[3]) Wagner II. 258. o.
[4]) Szabó 94. o.
[5]) Illyefalvi 5. o.
[6]) Ballagi.
[7]) Krones 21. o.
[8]) Századok 1892. 633. o.

használa válhatik. ha a jövevény népfajt a szomszéd népek által elpusztított országnak éjszakkeleti vidékére telepítik,[1] hogy jó példával járjon elől és fölkeltse a nemzet fiaiban is a munka hasznosságát, szükségességét s nemesítő hatását. Magasztos gondolat volt ez, melynek éle oda irányul, hogy a nemességgel és más kiváltságos urakkal szemben egy polgári osztályt teremtsen, melyre szükség esetén támaszkodhatik.

Ez az ok azonban nem általános, hisz nem voltak mindég áradások, a vándorlás pedig több ízben, kisebb-nagyobb csapatokban tovább is folyik, tehát másban is kell keresnünk a telepítés okait. Ez pedig csak úgy lesz nyilvánvalóvá és világossá, ha megismertük e nép jellemét. Annyit azonban már most megjegyezhetünk, hogy a szabadságvágy volt az a mozgató erő, mely őket új haza keresésére indította, amiről a későbbiek folyamán bővebben szólok.

Hol alakulnak meg első telepeik? Krones felfogása szerint a szászok először a vár környékén „a róluk elnevezett Deutschenbergen" telepedtek meg. Ha e hypotezést elfogadjuk, akkor a szászok legrégibb telepe a vár környéke. Szepesváralja lett volna,[2] *hol elszaporodva az oklevelek által villae-nek nevezett telepekben* tömörültek a várfalak körül, melyek a külellenséggel szemben védelmet nyújtottak, ami az iparüzéshez, a nyugodt munkához föltétlenül szükséges. Hogy függetlenül éljenek minden földesúrtól s a várgróftól, a királytól védelmüket, pártfogásukat kérik. Így születnek meg a szabadalmak, a privilegiumok.[3]

Hogy a letelepedés csakugyan itt ment végbe, azt legjobban bizonyítja ama nevük, mellyel már hazánkban ruháztatnak fel. Ugyanis hol *hospites nostri de Suburbio*,[4] hol meg *provinciales*[5] néven említik forrásaink e jövevény népet.

A szászok telepeikből csakhamar ellepik, elárasztják az egész megyét, de főleg a városokban verődnek össze és megalkotják a 24 város iparos és földmíves osztályát, mely főleg a városokban mindég megőrizte szász jellegét, ami kizárólagosságuknak és annak tudható be, hogy alig elegyedtek össze más fajjal. Találunk ugyan esetet arra is, hogy szlávok is élnek velük együtt, de ezeket csakhamar elnémetesítik s mint erősebb, életrevalóbb elem magukba szívják.

Természetesen az a folyamat, amikor a szászok szervezkednek, egyesülnek ispánok alatt,[6] mindenesetre régibb 1271-nél nem lehet. Igaz ugyan, hogy 1271. évi kiváltságaikban hivatkoznak régibb privilégiumaikra, csakhogy ezeket még mint nem egyesült jövevények kapják az ország ügyeinek előmozdítása fejében, amit maguk kötnek ki maguknak a bevándorlás föltételéül.

---

[1]) Kossovich 30. o.
[2]) Hradszky: Szepesm. tört. 112. o.
[3]) Kossovich 46. o.
[4]) Hradszky: M. K. Egyl. 1883. 16. o.
[5]) Hradszky: Marcellvár 8. o.
[6]) Szabó 66. o.

Minő volt e nép multja, természete, arról a legutóbbi kutatások győznek meg bennünket, melyek szerint a szász bevándorlók parasztgazdák másod-, harmadszülött utódai, rendkívül kalandor természetű, eladósodott s a szabadságért rajongó nép, kik odahaza nehezen tűrik a robotot. Egyes rajokat főleg ez a szabadságszeretet s a függetlenség után való vágy, a teljes jólét reménye sarkalt a vándorlásra. Midőn már a polgári osztály is bevándorol, egyenesen kikötik, hogy saját jogaik szerint akarnak élni, szabad otthont kívánnak teremteni. Olyan természetű gyarmatosok tehát ők, akik, ha küzdenek, dolgoznak, izzadnak, munkájuknak gyümölcsét a saját módjuk szerint óhajtják élvezni. Főjellemvonásuk a szabadságszeretet[1]) és az ernyedetlen szorgalom A férfiak földet művelnek, a nők pedig lentermeléssel és annak feldolgozásával foglalkoznak.[2])

Kedvelik a társaságot, az egyesületeket; vendégszeretők, ápolják a békét és gyűlölik az ellenségeskedéseket;[3]) rendkívül egyszerűek, mértékletesek, takarékosak és tiszta erkölcsüek,[4]) sőt nagyon vallásosak is; mindenhez csak hosszú megfontolás után kapnak; találékonyak és nagyon zárkozott természetűek. Főleg e jellemvonásukban találjuk nyitját annak, hogy oly sokáig tudták megőrízni nemzeti jellegöket. E pár vonással rajzolhatjuk meg a szász typust.

Magyarországba való bevándorlásuk alkalmával magukkal hozzák a külföldről a városi életmódot; Németországban tudniillik ép akkor meginduló félben van a városi kormányzat fejlődése, így történik, hogy magukkal viszik az áramlatot s így nálunk kizárólag városi községeket alakítanak.[5]) Magukkal hozzák a szorgalmat s a „Németországban dívó egyesületi szellemet",[6]) mely a szepességi céhek eredetének a kulcsát adja.

Feladatuk kezdetben az erdőirtás, hisz nagyon jól tudjuk, hogy e tekintetben sok volt a tennivaló, mert csaknem az egész Szepességet erdők borították. Vasszorgalommal és buzgó kitartással végzik munkájukat.

Idővel már földet is művelnek, vadásznak, barmot tenyésztenek, sőt némely helyen halásznak is. E foglalkozásaikkal karöltve fejlődhetett ki az ipar ama neme is, amely a házi szükségletek elkészítésére utalta őket, értem alatta főleg a vászonkészítést és a posztógyártást, amely foglalkozásokat kétségtelenül ősi hazájukból hozták magukkal.

Majd jön a tatárjárás után az iparos osztály,[7]) mely a Rajna vidékén virágzó ipart telepíti át és honosítja meg a Szepességen.[7])

---

[1]) Ballagi.
[2]) Melzer 20. o.
[3]) U. o. 29. o.
[4]) U. o. 48. o.
[5]) Ballagi.
[6]) Szádeczky 7. o.
[7]) Századok 1892. 633. o.

Közülük sok a rézműves és a vászonkészitő.[1]) Tisztán ez az oka, hogy a felvidéken e két iparág oly korán felvirágzik.

Igy járulnak hozzá a jövevény szászok a csecsemőkorát élő hazai iparunk felvirágoztatásához, melyet nemsokára (a XIV. században) már hatalmas lökéssel visznek előbbre.

Uralkodóink respektálják is szorgalmukat, kitartásukat és kívánságaiknak megfelelő jogokkal, kiváltságokkal ruházzák fel a jövevény népet. Szabad költözködési jogot adnak nekik, felmentik őket a robot alól, megengedik, hogy maguk adóztathatják meg magukat és maguk bíráskodhatnak vétkeseik fölött, tulajdon telket, városi kormányzók megválasztásának jogát s vámmentességet biztosítanak nekik,[2]) jogot nyernek arra is, hogy még papjaikat is otthonról hozathatják.[3]) Ezek a jogok, kiváltságok az autonomia csiráit rejtik magukban.

Privilégiumaikat irásba foglalják, ezek a litterae privilegiales. Legrégibb kiváltságlevelük elveszett. Hogy azonban volt ilyen, bizonyítja V. Istvántól 1271-ben kiadott privilegiális levél, mely csak megujítása a régi jogoknak, hol hivatkozás történik rájuk. IV. Béla is kedvez a népnek, midőn jutalmul 1258-ban Szepesváraljának Kalderbach, a mai Kolbach (Hidegpatak) községet adományozza.[4])

Helyzetük igen gyakran rendkívül szorult, különösen Szepesváralján, mert az Árpádkor végével a vár urai, Loránt és Gergely rajtuk ütnek és fosztogatásaikkal bénítják erejüket.[5]) Szívós természetük azonban rendületlenül kiállja a veszedelmeket és támadásaikat visszaverik.

Közös címeres pecsétjük a legrégibb heraldikai emlékeink közé tartozik s 1307. évből való. „A pecsét mezején álló két fától oldalozott csúcsos fedelű ormos torony áll, melynek oldalára a magyar kettős keresztes cimerpajzs van téve".[6]) „E pecsét — mondja Hradszky — még a kegyúri pecsétek közé tartozik s igen hasonlit a Bárdossy 1294. évről közölte ugyane szászok pecsétjéhez, de ez utóbbinál a kettős kereszt csak a torony ajtajára s nem a pajzsra van állítva".

Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy az élet a Szepességen csak a szászok bevándorlásával kezdődik, mert laktak itt már előzőleg másfajta népek is, t. i. a szlávok és a magyarok. A lőcsei krónika szerint már Sz. István idejében telepedtek itt le tót csapatok, melyek a német jövevényekkel egybeoldva éltek.[7]) Lengyel- és Kisoroszországból a tatárjárás idején a ruthének vándoroltak be[8]) a tatár förgeteg elől menekülve. Minthogy azonban a szláv nem város alapító elem, csakhamar egybeolvadtak a szászokkal.

[1]) Illyefalvi 13. o.
[2]) Horváth 25. o.
[3]) Ballagi.
[4]) Wagner I. 80. o.
[5]) Századok 1868. 146. o.
[6]) br. Nyáry Albert: Heraldika 81. o.
[7]) Unger 6. o.
[8]) Illyefalvi 6. o.

Szorgalmas lakói a Szepességnek Géza vezér és Sz. Istvántól fogva a magyarok is, ami kitünik Imre király 1198-iki okleveléből, sőt Erzsébet királynénak 1280-iki leveléből is, melyben ezt írja: „Ipsi Saxones et Latini voluntarie assumpserunt, ac precise praestito sacramento, quod decimas eo modo et ea integritate suis Plebanis et Sacerdotibus per totum comitatum de cetero sicut *Hungari* et Slavi *in Scepusio existentes* decimas ipsas persolvere sunt consveti".[1])

A helységnevek magyar hangzása is magyar lakókat tételez fel. Egy 1277. évi oklevélben ezt olvassuk: „juxta arborem, quae *Szálfa* dicitur", 1293-ban pedig Királypataka, Sárpataka, 1323-ban Sz. Margita, Sz. Péter, Csütörtökhely, Farkasfalva, Szepesmindszent stb. stb.[2]) nevek jönnek elő.

A lakosság német eleme korán egyesült és alkotta meg az 1412-ig szereplő „provincia Saxonum de Scepus"-t,[3]) melybe 24 tisztán német elemből álló város tartozott.

A tatár invasio érintette a Szepességet is. A tatárok egy csapata a szandeczi-szoroson át csapott a felvidékre, felperzselte városait, lemészárolta lakóit, akik idejekorán el nem menekültek. Valószinüleg a tatár csordának esett áldozatul Váralja is.[4])

1285-ben Kún László idejében megjelenik a másik horda s dúlva, rombolva halad tovább;[5]) felperzselik, lerombolják az ujonnan épült házakat, városokat, majd visszavonulnak.

1288-ban ujabb csapás érte a várost. Ugyanis ebben az esztendőben ellátogatott a felvidékre Kún László kíséretével együtt s közel egy évig tartózkodott a szepesi várban. Ha tudjuk azt, hogy a király kísérete a középkorba egy sereg emberből állott, elgondolhatjuk, hogy egy év leforgása alatt csaknem fölették a vár környékét, sőt testőrsége egy szép napon még a káptalant is megtámadta, betört a templomba, feltörte a szekrényeket a sekrestyében és elrabolta a templom drága kincseit.[6])

Ránk maradt privilégiumaik V. Istvántól valók 1271-ből, melyeket röviden a következő pontokba foglalhatunk: 1. évenként 300 ezüst márkát fizetnek, mint terragiumot, egyéb adótól azonban mentesek.

2. Háború esetén 50 embert tartoznak kiállítani a király zászlaja alá („parati cum quinquaginta viris armatis venire teneantur sub vexillo Regis viriliter pugnaturi".[7])

3. A királyt látogatása alkalmával megvendégeljék.

4. Maguk kebeléből „grófot" választanak, ki Lőcsén székel. Nagyobb ügyekben saját itélkezési módjuk szerint biráskodnak.

---

[1]) Szabó 43. o.
[2]) Szabó 48—49. o.
[3]) Szepesi jog 3. o.
[4]) Illyefalvi 4. o.
[5]) Unger 11. o.
[6]) M. K. Egyl. 1884. 2. o.
[7]) Wagner I. 190. o.

E kiváltságot, amint az oklevél kiemeli, azért kapják, mert a királyhoz s hazájukhoz híven gyakran ontották véröket a király szemeláttára. Ez igen fontos jog, mert a szászok egyesülésének alapja egy később oly fontos szerepet játszó gróf vezetése alatt. E kiváltság latin eredetiben így hangzik: „Omnes causas inter ipsos emergentes judicabit in Leucha, Civitate Provinciae Capituli, juxta ius et consvetudines Provinciae approbatas: de poenis vero seu mulctis, seu birsagiis, de causis majoribus provenientibus Comes pro tempore constitutus".[1])

5. Joguk van plébánosaikat megválasztani. A szászok, amint látni fogjuk, e jogukat gyakorolták is, amennyiben papjaikat a legtöbb esetben hazájukból hozatták, ez által is folytonos érintkezést tartván fenn az otthon maradt rokonaikkal.

6. Vadászati és halászati jogot kapnak, erdőt írthatnak. Szabadon művelhetnek földet és gyümölcsét saját módjuk szerint élvezhetik.[2])

7. „Virágvasárnap tartoznak a királyi kamara használt együttesen beváltani minden márka után bármely vásár vagy vétel címén egy nehezéket vevén be".[3]) (Singulis annis in Ramis Palmarum *monetam nostrae Camerae Regiae cum omni reverentia suscipere* tenebuntur" e. t. c.[4])

Elég világosan láthatjuk az itt összefoglalt jogokból, hogy e kiváltságok képezik tulajdonképen életünket, gyors meggazdagodásuknak alapját.

A békés fejlődés útját Károly Róbert idejében rövid időre megakasztják a kiskirályok lázongásai, akiknek leverésében a szepesi szászoknak óriási érdemük van; a Tarcza (Tartza) folyónál kivívott rozgonyi csatát (1312) az ő közreműködésükkel nyerte meg a király.[5]) A segitségnek nem is maradt el a következménye, mert Csák Máté röviddel a rozgonyi véres küzdelem után elárasztja hadaival a Szepességet, hogy bosszút álljon leverőin. Ez alkalommal sokat szenvedett Váralja is, mert Csák hadai a vár alá törekedve útközben mindent elpusztítottak, a városokban dúltak, romboltak, fosztogattak. Igaz ugyan, hogy a várat elfoglalniok nem sikerült, mert a megye főispánja Drugeth Fülöp támadásait egymásután visszaverte. Mikor Csák látta, hogy küzdelme eredménytelen, dúlva, rombolva, rabolva visszavonult.[6])

A rozgonyi csatában tanúsított hűségüket, önfeláldozásukat akarta Károly Róbert megjutalmazni akkor, midőn 1312-ben megerősítette régi privilégiumaikat, de ugyanakkor a terragiumot 1400 márkára emelte (300-ról).[7])

---

[1]) Wagner I. 190. o.
[2]) Unger 13—15. o.
[3]) Illyefalvi 16. o.
[4]) Wagner I. 191. o.
[5]) U. o. I. 12. o.
[6]) Illyefalvi 26. o.
[7]) Wagner I. 197. o.

Nagy Lajos uralkodása talán a legüdvösebb a szepesi városokra nemcsak azon oknál fogva, hogy új kiváltságokkal látja el, hanem lengyel királlyá koronáztatván, megnyitja a felvidéket Lengyelországnak és élénk kereskedelmi érintkezés fejlődik ki e két ország között, ami az ipar emelését hatalmas lépéssel előbbre viszi. Uralkodása idejében már gyökeret ver hazánkban is a céhintézmény, melynek üdvös voltát a középkorban tagadnunk nem lehet. Az ipar fejlődésében kiveszi a maga részét Szepesváralja is, hisz már e korban virágzó iparága a kékfestés, melynek tagjai érdekeiket védve céhekbe tömörülnek.[1])

Nagy Lajos halála (1382) óriási veszteség nemcsak az országra, hanem a szepesi városokra is. A polgárháború izgalmai ide is elhatnak, de a fejlődő kultura erejét megbénítani nem tudják. A szepesi városok életében forduló pontot képez Zsigmond uralkodása, ki 1412. március hó 12-én Ulászló lengyel királynak elzálogosít 16 szepesi várost, némelyek szerint a velencei háború óriási költségeinek fedezésére való tekintetből.

Az elzálogosítás szerződésileg csak 1412 nov. 9-én ment végbe, de az előbbi dátumot azért kell irányadónak tekintenünk, mert talán már akkor egyeztek meg e fontos ügyben az illetékes felek. Tudniillik II. Ulászló, lengyel király 1412. március 12-én ellátogat Lublóra, hol Zsigmonddal nagy orgiákat csapnak; Zsigmond minden pénzét elveri, úgyhogy nem alaptalan az a gyanú, hogy az elzálogosításra Zsigmondot az ebből kifolyó pénzzavar vitte.[2]) „Ulászló a pénzösszeg egy részét már jóval előbb kifizette Zsigmond egyik hitelezőjének, a mindinkább türelmetlenkedő német lovagrend nagymesterének".[3])

Az elzálogosított városok, melyekért a király 37.000 schock sexagenarinst[4]) (88.880 frt.) kapott kölcsön, a következők: Leibic, Béla, Ménhárd, Szepesszombat, Szepesolaszi, Poprád, Strázsa, Igló, Durand, Ruszkin, Felka, Mateócz, Szepesváralja, továbbá Gnézda, Lubló és Podolin szepesi és kincstári városok. Lőcsét és Késmárkot nem merte elzálogosítani, mert ezek privilegizált nagy városok voltak s így attól kellett tartania, hogy felzúdul ellene a közvélemény.

Hogy az elzálogosítás mennyire magán jellegű volt, semmi sem mutatja jobban, mint az a körülmény, hogy, míg az oklevél hivatkozik arra, hogy a főpapok és főurak beleegyeztek e városok elzálogosításába, az okirat végén csak 2 főpap és 12 világi ember nevét találjuk.[5])

Hogy minő volt a 13 szepesi város, de különösen Szepesváralja helyzete az elzálogosítás századaiban ipar szempontjából, arról később lesz szó.

---

[1]) Illyefalvi 27. o.
[2]) Ballagi.
[3]) Illyefalvi 30. o.
[4]) Wagner 214. o. »praedicta triginta septem millia sexagenarium latorum grossorum . . . . . in auro et argento fuerint efficaciter persoluta«.
[5]) Ballagi.

E helyütt csupán annyit akarok megemlíteni, hogy Zsigmond és utódai továbbra is úgy kezelték e városokat, mintha azok a magyar birodalomhoz tartoznának; jellemző erre nézve Zsigmondnak 1433-ban a szepesváraljaikhoz írott levele,[1]) melyben így nyilatkozik: „Habár e városunk a többivel egyetemben a lengyel király ő felségének zálogba van vetve, e városunk azért mégis örökös jogcímen mi hozzánk és magyar szt. koronánk joghatóságához tartozik".

Zsigmond uralkodásának idején nagy világtörténeti esemény rázkodtatja meg Csehországot. A mozgalom, melynek célja eredetileg az egyházat „in capite et membris" megreformálni, Wiclef fellépésével Angliából indúl ki és csakhamar az egyházi visszaélések ellen, sőt az egyház sarkalatos tételeinek a megtámadására irányul. Wiclef eszméit Prágai Jeromos, majd Hussz János terjesztették el Csehországban kiegészítve azokat a praedestinatio és a nemzeti egyházak alapítása gondolataival. Zsigmond a konstanzi zsinaton (1414—18) erélyesen fellép az ujítókkal szemben és miután azok elveikhez makacsul ragaszkodtak, a zsinat pálcát tört a konok eretnekek fölött és mindkettőt máglyahalálra ítélte. A büntetést végre is hajtják. A máglya füstje elfojtja ugyan a hirdetők szavát, de nem fojthatja el a népszerűvé vált tanaikat, melyeknek védelmére és vezéreik halálának megboszúlására a husszíták (Hussz hivei) fegyvert fognak, neki esnek a templomoknak, kolostoroknak és isszonyú pusztításokat visznek véghez.

E véres mozgalom hullámai átcsapnak a felvidékre is. Már 1433-ban, majd 1443-ban dulnak a husszíták a Szepességen, 1448-ban *megsemmisítették Szepesváralja levéltárát is;*[2]) *ez az oka,* hogy igen sok oklevelünk elveszett és így sok kérdés homályban marad. E garázdálkodásaik miatt okleveleink csak mint latro-król, rablókról beszélnek róluk.[3]) Még nagyobb csapás volt azonban az, hogy a mozgalom elfojtása után 1440 körül a csehek városainkban letelepednek és folytonos viszálykodásaikkal, egyenetlenkedéseikkel akadályozzák a városok békés fejlődését.[4])

A törökhódoltság idején a pusztítás a felvidéket közvetlenül ugyan nem érte oly sűrűn, mint az ország többi részét, mindazonáltal sok viszontagságon ment keresztül. 1532-ben a szepesi várba jött a ravasz Laszki Jeromos, I. Ferdinánd pártfele, ki kizsákmányolta a káptalant, de Szepesváralját sem kímélte.[5])

Fontos szerepet játszik városunk a reformatio idején is, mely hazánkban már a mohácsi vész előtt kezdett hóditani A Szepességen Luther hivei már 153.-ban mutatkoznak, 1551-ben Váraljának már ág. hitvallású lelkésze van.[6]) Elterjedését előmozdította

[1]) Szepesváraljai l.
[2]) Hradszky: Szpsm. tört. 2. o.
[3]) Wagner: I. 29. o.
[4]) Illyefalvi 52. o.
[5]) M. K. Egyl. 2. o.
[6]) Hradszky: A XXIV szep. városok testv. 134. o.

kereskedőink érintkezése Németországgal s a vallás német eredete; nem csoda tehát, hogy a felvidék német lakossága lelkesedett érte. Ehhez járult, hogy sok helyütt még a misét is megtartották az átlényegülés szavainak elhagyásával (száraz mise), sőt egyéb szertartásokat is. Igy a nép egy része észrevétlenül is az új vallás követője lett.

A XVII. sz. elején a protestantizmus már olyan erős a felvidéken, hogy 1614 jan. 25-én Szepesváralján szervezkedő zsinatot tartanak az evangelikusok, ahol Xylander Istvánt kiáltották ki superintendensüknek. A hivatalt tényleg nem töltötte be a lengyel kormány tiltakozása miatt.[1])

Ezalatt az ország népe állandóan háborúskodik a törökkel, amely nép teljesen elnyomta. A bécsi kormánytól várja szabadulását, de ez ahelyett saját céljainak, az összbirodalom eszközének, elemének akarja felhasználni. Alkotmányát felfüggesztik és 1673-ban Ampringen Gáspárt, a német lovagrend nagymesterét nevezik ki teljhatalmú kormányzóvá. Ezzel megkezdődik az erőszak, mely elől a nép a felvidékről Erdélybe menekül, hogy védelmet leljen a zsoldoshadak garázdálkodásával szemben.

Thököly fellépésével és a nyomában járó török háborúval végre felszabadul az ország a másfélszáz esztendős iga alól. A felszabadulásnak azonban a nagy költő szavai szerint nagy az ára, a nemzet alkotmányát követelik érte. Újból megindul a küzdelem a nemzet és uralkodója között, melynek vezetését Rákóczi vállalja magára, kinek csapatai végre a felvidéken ütköznek össze a császári hadakkal. 1709 nov. 24-én Heister tábornok Szepesváralja mellett mérte össze erejét Rákóczi hadaival;[2]) a következő évben elvész Lőcse is s ezzel a kurucok napja leáldozik. A szatmári béke után (1711) a nép lassankint visszatér foglalkozásához. A munka azonban csak nagyon lassan indul meg, mert a népet, különösen pedig a felvidék lakóit, a háború óriási költségei és a zsoldosok garázdálkodásai nyomorba döntötték. Eladósodott, aminek oka még a fényűzés elharapódzása is volt, melynek megszüntetését célozza az 1698-ban kelt lőcsei rendelet, mely a céhek mulatozásait megrendszabályozta.[3]) E szabályzatnak a hatása a szepesváraljai céheknél is érezhető, mert a XVII. sz. végén és a XVIII. sz. elején megjelent céhlevelek a minimumra redukálják a mulatozást és más fajta költekezéseket.

E háborúk okozta anyagi kimerüléshez járult még az az izgalom is, melyet a pestis dühöngése okozott. 1623-ban, amint a mészárosok számadáskönyvében olvassuk, e szörnyű vész kíméletlenül ragadta áldozatait Szepesváralján is. Elpusztult többek között az akkor hivatalban lévő céhmesterek közül Rosnauer Leo is; mivel pedig az egyesület céhmester nélkül nem maradhatott, utódjául

[1]) U. o. 72. o.
[2]) M. K. Egyl. 1884. 3. o.
[3]) Századok 1880. 830. o.

Kobolinszkyt választották meg. Rövid idő mulva a ragályos betegség áldozata lesz a másik céhmester is, sőt nemsokára a Mindenható magához szólítja Kobolinszkyt is.[1])

1710 újból pusztít e szörnyű vész a Szepességen, sőt ezuttal a Sárosban is.[2]) A nép türelmetlen és templomokban, körmeneteken kéri Istenét, hogy hárítsa el tőle a pusztító veszedelmet.

Mária Terézia alatt 1772-ben nagy öröm éri az országot, midőn az elzálogosított 13 szepesi város Gnézda, Lubló és Podolin kincstári városokkal együtt visszakerül az országhoz. Az elzálogosított városok visszacsatolására eddig is többször tettek kísérletet. Már I. Ulászló megválasztásának is egyik oka az volt, hogy a nemzet remélte, hogy, ha lengyel ember lép Magyarország trónjára, ily módon a 16 szepesi város visszakerül és az ország integritása ismét visszaáll, mert lehetetlen, hogy Ulászló e városokat kormányzatilag ne úgy kezelje, mint a többi magyar várost. Ettől az időtől kezdve uralkodóink azon voltak, hogy az ország területi épsége helyreálljon, de a törekvés meddő maradt. Végre Mária Terézia ütötte nyélbe a dolgot, ki a városok visszaváltása után azokat a megyéhez csatolta.

A birtokbavétel 1772 nov. 5-étől számítandó, amikor gróf Csáky J. biztos előtt letették a hűségeskűt Mária Terézia irányában. Hogy oly sokáig (300 évig) maradtak lengyel kézen, annak többek között az is lehet oka, hogy a Poprád melléke a Visztulához tartozván a környékén létesült 13 város inkább Lengyelországhoz, míg a többi 3 (Szepesolaszi, Szepesváralja és Igló) a Hernád mellett fekszik, mely pedig a magyar folyamrendszerhez *tartozik s így inkább Magyarországhoz húztak. Nagyon jól válogatták* meg tehát a lengyelek azokat a helyeket, melyeket szervesen csatolhattak országukhoz.[3])

A visszacsatolt városok csak rövid ideig maradtak a megye hatásköre alatt. A kir. helytartótanács még Mária Terézia uralkodása idején önálló területté alakította, élükre állítván egy adminisztrátort. 1778 óta, mikor a 13 városhoz még Gnézdát, Podolint és Lublót is csatolták, hivatalosan is mint „16 szepesi város kerülete" szerepelnek,[4]) míg végre az 1876: 33. t.-c. folytán a megyével olvadnak össze.[5])

Mária Terézia idejében József felléptével bizonyos vallási közöny terjed el az ország lakosai között, mely uralkodása alatt még fokozódik, midőn a szerzeteseknek megtiltja a Rómában lakó generalisaikkal való érintkezését, a világi papoknak pedig a szentszékkel való közlekedését korlátolta, a placetum regiumot teljes szigorúsággal gyakorolta, figyelme még a papok nevelésére és a szent cselekményekre is kiterjedt. Minden igyekezete oda irányult,

[1]) Mészárosok számadáskönyve 1623. évből.
[2]) U. o. 1710.
[3]) Ballagi.
[4]) Sváby: A Lengyelországnak elzálogosított szepesi városok. 296. o.
[5]) Corpus Juris Hungarici 1876: 33. t.-c.

hogy a pápa fennhatóságát csak névlegessé tegye és így nemzeti egyházat teremtsen, mint annak idején XIV. Lajos, melynek ő maga legyen ura. A josephinismusnak nevezett áramlat keresztül fut a Szepességen is. A szepesváraljai mészárosok ugyanis avval dicsekszenek, hogy 1770 jun. 9-én községüket nagy szerencse érte, mert „a kereszténység feje" II. József, ő felsége, a római császár délután 1 órakor városukon átutazott.[1])

1831-ben, midőn a nemzetben mindinkább megérlelődött a rendi kiváltságokon alapuló alkotmány megreformálásának vágya, mikor az elméket sűrűn foglalkoztatta az a törekvés, hogy jogokat adjanak a jobbágynak is és az ország e munkás osztályát is emberré tegyék, újból pusztítva dühöng a félelmetes vész: a kolera, mely a Szepességen is nagy mértékben szedte áldozatait; meghalt a kolerában Szepesváralján maga a céhmester is.[2])

A 48-as gyászos idők izgalmaiban kivette a maga részét a szepesi nép is. Seregesen özönlöttek a Szepesváralján keresztül vonuló nemzeti sereghez, hogy életük feláldozásával megvédjék a nemzeti ügyet. S míg egyfelől félelmet nem ismerő bátorsággal ott küzdenek a Branyiszkó hegyei között, addig másfelől az otthon maradottak „iparukat, munkájukat is felajánlják",[3]) a hadsereg számára cipőt, bakancsot varrnak s mindenféle cikkekkel járulnak hozzá a hadsereg élelmezéséhez, csakhogy a nemzet életét megmentsék.

Győztünk, de a győzelem örömeit csak rövid ideig élvezhette a nemzet, mert nemsokára az orosz-osztrák szövetség hazánkra *hozta a romlást.*

Gyászos idők következnek ezután, a nemzet sorsát mások intézték, nem csoda tehát, ha iparunkban is hanyatlás áll be, mely semmiképen sem áll arányban a XIX. század első felében tapasztalható fejlődéssel.

Ezzel elérkeztem fejezetem végére, vázolván benne Szepesváralja történetének ama mozzanatait, amelyek az ipar fejlődésében oly fontos szerepet játszottak s amelyek vagy fejlődését vagy pedig hanyatlását idézték elő. A szászok történetének rövid kifejtésével és foglalkozásaiknak ismertetésével pedig célom az volt, hogy a céhek eredetének némileg a gyökereihez férközhessem és vizsgálván eredeti hazájában lakó népnek a foglalkozását, következtetéseket vonhassak arra a korra, melyről nagyobb számmal okleveles anyagunk nem maradt.

---

[1]) A mészárosok számadáskönyve 1770.
[2]) U. o. 1831.
[3]) Sváby Cs. o.

II. FEJEZET.

A szepesváraljai céhek külső története.

A céh fogalma, neve, célja. A szepesváraljai céhek német eredetűek; a német céhek szervezete. Milyen különbség és egyezés áll fenn a német és a hazai céhek között? Céhfajok: anyaceh, fiókceh, szövetkezett- és közös céhek. A céhintézmény meghonosodása a Szepességen (Anjouk). A posztó-, vászon-, malomipar; a sörfőzés a XIII. században. Az ipar felvirágzásának okai: a külkereskedelem, a vásárok, a privilégiumok, a nyugattal való érintkezés és a természeti viszonyok. A szászok 1370-iki statutuma iparörténeti szempontból. Szövőipar és ötvösség Zsigmond korában; a tímipar. Az elzálogosítás kora, mint az ipar fellendülésének ideje. A vargák céhe 1538. A mészárosok céhe 1595. A szabók céhe 1550. A cipészek oklevele. A mészárosok céhlevele 1613. A szabók 1625-ben új céhlevelet kapnak. A kékfestők céhe 1705. III. Károly és a céhek. Mária Terézia új alapra fekteti a céhintézményt. A 16 szepesi város céhei. II. József reformjai. A céhek eltörlése 1785-ben. Az 1790/91-iki országgyűlés a céhekről. I. Ferenc intézkedései. A céhintézmény a reformkorszakban. A céhek eltörlése 1872: VIII. t.-c.; a szepesváraljai céhek a jelenben.

Céhek alatt bizonyos iparággal foglalkozó, a rend és erkölcs *szabályai szerint összeállított olyan társaságot, intézményt értünk*, amely előljáróknak felügyelete alatt áll.[1])

A szepesváraljai céhek fennállásuk ideje alatt különféle nevek alatt jönnek elő. A céh neve leggyakrabban Gesellschaft,[2]) Zech, Innung, Bruderbier,[3]) ritkábban cheche,[4]) chaeha[5]) és poriadok.[6])

A céh célja nemes volt, mert felkarolta az ipart, a szegény iparosokat anyagilag segélyezte, a céh egyes tagjai között a netán tölmerülő ellentéteket elsimította, az ellenséges kedéseket megszünfette, gondoskodott arról, hogy az iparos jóléthez jusson, de ügyelt arra is, hogy a vevő jó portékát kapjon. Eme felsorolt teendőknél is sokkal magasztosabb célt tűzött maga elé, midőn tagjainak meghagyta, hogy vasár- és ünnepnap templombajárással és imával hódoljon Mindenhatójának és erkölcsös életet élve tisztelet teljes hódolattal szolgálja hazáját és uralkodóját.

Tudva azonban azt, hogy a szepesváraljai céhek olyan nép kebelében születnek meg, amely már otthon is a fejlődő ipar védelmére és az ökölharcban a rablólovagok legyőzésére irányuló egyesületeket alkotta, tekintetünket elsősorban a németek, illetőleg a szászok céhei felé irányítjuk, hogy megismerkedhessünk városunk céhintézményének bölcsőjével. Célom evvel az, hogy lássuk, minő volt a céhélet a szászok Rajna-melléki hazájában akkor, midőn elszakadva testvéreiktől hozzánk vándoroltak be. Ezt tudva mindjárt első pillanatban az a kérdés merül fel, vajjon nem hoztak-e

---

[1]) Kossovich. 90. o.
[2]) Kékfestők cl. 128. art. 29.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 7.
[4]) Posztócsinálók cl. 1385.
[5]) Kékfestők cl. 1777.
[6]) Némely mesterek pl. a kőmívesek meg csizmadiak jelenleg is alkotnak céhet, évenkint összegyülnek, hogy dolgaikat megbeszéljék és mulassanak. Gyülekezetök e szláv néven szerepel.

magukkal e bevándorlott jövevényeink a céhek szervezetéből valamit, ami a hazai földbe elvetve terebélyes fává nőtte ki magát? Hogy e kérdésre kellőkép megfelelhessünk, vessük csak tekintetünket ama mozgalmakra, amelyek már a XII. században mutatkoznak Németországban.

Németországban ugyanis a XII. s még inkább a XIII. században a lovagi intézmény elvesztve ideális célját, karddal a kezében szüntelenül küzd részint saját uralkodója, részint az akkor már városokban tömörülni kezdő polgárság, sokszor azonban társaik élete ellen is. A lovagok főfészke a vár, honnan dacolva az őket fenyegető veszedelmekkel félelem nélkül csaptak le a vásárokba vonuló iparosokra, hogy kifosszák, kirabolják őket holmijukból; a haszonvágy, rablás, gyűlölet korszaka volt az, mikor a törvényeket lábbal tiporták. Az iparos még a városokban sem volt biztonságban, mert ide is becsaptak és kardélre hányták aprajá-nagyját, ha ellenállásra találtak. E durva, zabolátlan kor szülte a céheket azzal a gondolattal, hogy egyesült erő, tömeges elszántság könnyebben dacolhat a rablólovagokkal, mint az egyén maga. Egyesülésre van tehát szükség, amely végre eggyé fűzte az iparosokat és a kereskedőket.[1])

IV. Henrik korában már olyan erős szövetkezetekre bukkanunk Németországban, hogy maga a király koronáját a szászok támadásai elől 1073—75-ben a rajnai városok iparosaival és kereskedőivel mentette meg, kik Wormsba és Kölnbe valók,[2]) tehát arra a vidékre, ahonnan később jövevényeink bevándoroltak. Ezek azonban még szabályozott céhet nem alkottak, mert tudjuk, hogy Worms városának 23 tagból álló céhét Adalbert nevű püspök csak 1106-ban erősítette meg.[3]) S ez a dátum a német céhek kiindulópontja. A XII. század folyamán már mozgalmas képet tár elénk a céhélet. Egymás után alakulnak meg a különféle céhek. 1114-ben megszületik a posztócsinálók céhe.[4]) Érdekes, hogy a Szepesség ipartörténetében ez az iparág játszott mindég fontos szerepet, ami kétségkívül a szászok hozománya. 1149-ben Kölnben[5]) a takácsok stb., más helyeken meg más mesteremberek alakítanak céheket.

A szászok mint iparos osztály már a XI. században kitünnek, különösen a posztógyártásban. Nevezetesebb helyeik: Gent, Arras, Ipern stb.[6])

A XIII. és XIV. században a német céhek életében már bomlás észlelhető, mikor ugyanis akadályokat gördítenek a céhbe bejutni óhajtó iparosok elé. Kikötik, hogy csak törvényes egyén lehet a céh tagja (nálunk is), a legények nem házasodhatnak (nálunk is), a mester csak határozott számú legényt tarthat (ná-

[1]) Szokolay 20. o.
[2]) Ip. Olv. Tár. XI. évf. 16. o.
[3]) Szokolay 20. o.
[4]) Ip. Olv. Tár. VI. évf. 27. o.
[5]) U. o. 28. o.
[6]) Horváth M. Ip. és kereskl. 34. o.

lunk is), a legénynek, ha mester kíván lenni, remeket kell készítenie (nálunk is). Céljuk e megrendszabályozásokkal valószínüleg az volt, hogy a céhbe való felvételek számát apasszák és „az egyesületet szűkebb térre szorítsák".[1]) Ez a szükkeblűség, elzárkozottság kétségtelenül akadálya volt a szabad iparnak.

E kor iparmozgalmainak ismerete reánk nézve nagyon fontos, mert jövevény iparosaink ép ebben az időben (a tatárjárás után) vándoroltak be nagyobb rajokban a Szepességre, magukkal hozván az egyesülési, a társulási szellemet, amely a szepesi céhek megalakulásának a nyitját adja.

A szövetkezés gondolata először a vallásos egyesületeknél nyilvánul meg, amennyiben a szepesi papok már 1248-ban alakítják meg a „confraternitas XXIV. Parochorum Regalium" intézményét, vagy, amint a lőcsei krónikában olvassuk, a „Bruderschaft der XXIV Pfarrherren"[2]) egyesületét. Nagyon érdekes dolog, hogy e papok szászok, akik a nép nyelvén (németül) prédikálnak. Az egyesület szervezete teljesen olyan képet tár elénk, mint a céhek s mindenben elárulja a velük való rokonságot és így azt a gondolatot ébreszti fel bennünk mindjárt az első pillanatban, hogy e két intézménynek közös gyökere, egy hazája van s egy és ugyanazon népnél született meg.

Hogy mennyire rokon szervezetére nézve e két intézmény, kiderül a következő rövid összevetésből.

A papok egyesületének élén áll az esperes, a céhek feje pedig, amint később látni fogjuk, a céhmester. Észrevehetjük, hogy mindkét intézménynek van egy reprezentánsa, ki igazgatja, vezeti az egyesületet és felügyel arra, hogy a szervezet megfeleljen rendeltetésének.

Mindkét egyesületnél fontos szerepet játszik továbbá a céhláda, melyben okmányok, pecsét, pénz és más hivatalos dolgok őríztetnek. Ez az intézmény symboluma, mert a fölvétel is csak nyitott láda előtt történik. Olyan szerepet játszik ez az egyesület történetében, mint a zsinatokon a nyitott evangelium, mely Krisztus jelenlétét jelenti.

Az egyesületnek szervezetére kiható ügyeit mindkét esetben a gyűlésen vitatják meg, a gyűlés után rendszerint lakoma következik.[3])

Amint e rövid összehasonlításból látjuk, a két szervezet legkiemelkedőbb mozzanataiban teljesen egyezik, ami mindenesetre az intézmények közös eredetére vall, vagy pedig tán egyik intézmény forrásul szolgált a másiknak, csakhogy más céllal.

Már Szádeczky, kolozsvári egyetemi tanár is határozottan állítja a céhekről szóló művében, hogy „nálunk a céhek eredetüket a szepesi és erdélyi szászok között fennálló vallásos és emberbaráti társulatoktól vették, azokból alakultak át iparos társulatokká".[4])

[1]) Szokolay 11. o.
[2]) Wagner II. 9. o.
[3]) Tört. Tár. 1885. évf. 28. o.
[4]) Szádeczky 18. o.

E tudósnak általánosságban igaza van abban, hogy a szász vallásos társulatok képezik a céhek intézményének alapját, csakhogy ezt az állítást nem szabad általánosítanunk, mert másutt meg más körülmények járultak hozzá a céh egyesület létrejövéséhez. Szepességre vonatkozólag így áll a dolog, de már pl. a pozsonyi céheknél teljesen más körülmények működtek közre az intézmény megalakulásánál.

De nézzük most magát az intézményt, mely a XIV. században jelenik meg a Szepességen és amely kizárólag a városokban honosodik meg, mert az iparnak a város a letelepedési helye; a paraszt, a földmíves inkább faluhelyen húzodik meg munkálva földjét és nem törődve a céhekkel, mely intézmény foglalkozásával össze sem egyeztethető.[1])

Nem mutatják-e még más körülmények is a szepesi és a német céhek közös eredetét és hazáját? Ha összehasonlítjuk a két céhet, a legnagyobb analógiákkal találkozunk. Ily lényeges egyező vonások: 1. a céh és az egyház közti viszony (védőszent, mise, processio), 2. a humanitás szempontja, (temetés, beteglátogatás, kórházak, iskola,[2]) ezekhez járulnak még a törvényes származás, a vándorlás, a legények házassági tilalma, a remekkészítés kötelezettsége.

A szepesi céhek német eredetét mutatja még a német származás követelménye is, melyet az egyén elé, mint a mesterségbe való fölvétel legfontosabb kellékét tűznek ki, továbbá a céhszabályok nyelve, mely egész szepesi működésükön át német maradt.

Miután e két ország, t. i. Német- és Magyarország céhei között a rokonságot megtaláltuk, vizsgáljuk meg most már a főbb különbségeket is.

Az első különbség kétségtelenül az, hogy, míg a német céhek szélesebb körű, nem csupán iparos tényekedést fejtenek ki, addig a magyar céhek működése nem oly sok oldalú.[3])

A magyar céhek élete zárkozottabb mint a németeké, innen van az, hogy „nem tudtak soha szorosabban összeforrni a közérzülettel és oly mélyreható befolyást gyakorolni a kor sociális és politikai viszonyaira, mint amazok".[4])

Ezek után bátran állíthatjuk, hogy a szepesi céhek német eredetüek, mely intézményt a bevándorlott szászok hozták magukkal, amely itt kedvező körülmények közé jutva gyorsan felvirágzott.

A céheknek fejlődésük folyamán több faja volt. Megkülönböztetünk anya- és fiókcéheket (Filialzech); vannak továbbá egyesített és közös céhek is.

Igen gyakran előfordult ugyanis, hogy egyik város céhei egy másiknak adták át szabályaikat. Előbbi lett az anyacéh, utóbbi

[1]) Dr. Edward O.: Das deutsche Handwerk. 59. o.
[2]) Századok 1892. 638. o.
[3]) Ip. Olv. Tár. IX. 58. o.
[4]) U. o. IX. 57. o.

pedig a fiókcéh. A két község céhei között így benső viszony fejlődött ki, ami kifejezést nyert abban, hogy a fiókmester (Filialmeister) bizonyos tagsági díjat fizetett az anyacéh pénztárába. A pénznek befizetése személyesen történt, ha azonban a fiókmester 2 óránál nagyobb távolságra lakott, a tagsági díjat el is küldhette.[1])

Mária Terézia alatt a fiókcéhek intézménye korlátoztatott. Ő ugyanis 1777-ben a 16 szepesi város részére kiadott céhlevelében kijelenti, hogy a kékfestőknek szabadságában áll a 16 szepesi város kerületén kívül és a vidékről *egyes mestereket egyenkint és nem a fiókcéh neve* vagy más ürügyek alatt ebbe a céhbe fél mesteri illeték lerovása ellenében *felvenni*.[2])

Voltak közös céhek is. A céh e faja kifejlődött akkor, amikor több különböző foglalkozású mesterember tömörült egy céhbe. Sokszor előfordult, hogy egyes iparágakból csak kevés mester folytatta mesterségét a városban s így önálló céhet nem alkothattak, szövetkeztek tehát a rokonágú iparosokkal és megalkották a közös céhet. A 16 szepesi városban a kőművesek és kőfaragók (murarii et lapicidi) már 1777-ben egyesülnek,[3]) 1828-ban újból megerősítésüket kérik és nyerik is.[4]) Az ácsok (asciarii) és a molnárok (molitores) közös céhe 1835. aug. 13-án kapta céhlevelét a következő szepesi városban: Igló, Váralja, Leibic, Béla, Ménhárd, Matheócz, Felka, Strázsa, Lubló, Podolin és Gnézda.[5])

Órások, puskások, lakatosok és sarkantyúsok 1777-ben[6]) először, majd 1828-ban[7]) másodszor egyesülnek a 16 szepesi városban közös céhvé.

A szíjgyártók és nyereggyártók 1839-ben nyernek céhlevelet közös céhük részére.[8])

A céhek egy fajtája az, mikor több városnak ugyanazon iparággal foglalkozó mesterei alkottak céhet; az ilyen céh szövetkezett céh nevet viselt. Keletkezésüknek oka politikai. Mikor ugyanis a céh a külső ellenséggel szemben nem érzett magában elegendő erőt, vagy pedig a város nem nyújtott neki elegendő segélyt, védelmet keresvén a szomszéd városok mesterei között, szövetkeztek, amely szövetségnek kifejezője volt a céh.

A szepesváraljai, iglói és szepesolaszii mészárosok már a XVII. században lépnek szövetségre, amely alkalommal kikötik, hogy évenkint maguk között két mestert választanak meg céhmesterekül.[9]) A céhlevél a szövetkezés okát ekként adja elő: „Obnuwol gedachte Herrn Meister bishero in ihrem Mittel auch eine ordentliche Zech gehabt vnd über derselben Gerechtigkeit gewon-

[1]) Kékfestők cl. 1817. art. 45.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 7.
[3]) Kőművesek és kőfaragók cl. 1777.
[4]) Kőművesek és kőfaragók cl. 1828.
[5]) Ácsok és molnárok cl. 1835.
[6]) Órások, puskaművesek, lakatosok és sarkantyúsok cl. 1777.
[7]) U. o. 1828.
[8]) Szíj- és nyereggyártók 1839.
[9]) Mészárosok cl. 1613.

heit und altem herkommen Wirklich gehalten, doch weil man sich zu dieser Letzten gefährlichen und geschwinden Zeit nicht soferr Gott zue Lob dem ..... und aignen besten zue Nutz befreündten verbünden und vereinbaren kann, es die hohen notturff erfodert und die allgemeinen kayserlichen Recht das man gunst, Lieb und freundschafft erweitern, vermehren und auszbreiten, Feindschafft aber, Hass, Neid widerwielen in die enge schliessen gar abthan und aufheben solle auszweisen".[1])

Hasonló módon kötnek szövetséget az iglói, szepesváraljai, kassai, késmárki és lőcsei kékfestők is 1715-ben egyenesen III. Károly kívánságára. Alázatosan kijelentik, hogy bár „will und kann diese färberzunft solchen höhern Befehlen keineswegs entgegen handeln", mégis engedje meg nekik ő felsége, hogy bizonyos jogokat biztosítsanak maguknak.[2])

Nagy szövetkezett céhnek tekinthető továbbá a 16 szepesi város minden céhe, mely kiváltságait 1777 óta nem egyenkint, hanem egyetemlegesen kapja a kancelláriától.

A céhintézmény a Szepességen már N. Lajos korában jelenik meg, kinek uralkodása idejében a kékfestők iparuk védelmére céhekbe tömörülnek [3]) s azóta kisebb-nagyobb megszakítással egészen mai napig fontos iparága a városnak; ők közvetítették a középkoron át a vászonkereskedést is.[4])

A kékfestők mellett feltünnek a vászonkészítők és a fegyvergyártók, kiknek iparága már a XIII. században nagy virágzásnak örvendett.[5]) A vászonkészítés és posztógyártás, melyet a szászok hazájukból hoztak magukkal, maig fontos iparága a Szepességnek. A szászok a vászonkészítés technikáját már a keresztes háborúk idején gyakorolták. A szükséges anyagot (a pamutot, gyapotot stb.) keletről szerezték be.[6]) A mesterség gyorsan felvirágzott s mesterei korán tömörültek céhekbe. (Worms 1114.)[7])

A szepesi szászok posztógyártói már 1385-ben alakítják meg céhüket, amikor is a szepesi gróf és a birák Lőcsén kiadják szabályzatukat, *melyben erősen hangsúlyozzák, hogy bármilyen idegen* vidékről jövő mester tagjai közé fölvehető, csak a kötelező pénzjutalékot fizesse be (wer her komt aus fremder geginheyt in dis lant ond sich erwischen ons geuenen wil mit tuchmachen, der zal brengin zeyne ..... das her sich erlichen gehalten habe e. t. c.[8])

A posztógyártás felvirágzását elősegítette ama körülmény, hogy a nyers anyagot nem kellett külföldről hozatniok a mestereknek, mert maga a Szepesség bőven szolgáltatta azt. Tudjuk ugyanis, hogy a Szepesség lakosságának egyik eleme a tótság volt,

[1]) U. o.
[2]) Kékfestők cl. 1715.
[3]) *Illyefalvi* 27. o.
[4]) Svaby 31. o.
[5]) Szádeczky 8. o.
[6]) Szokolay 9. o.
[7]) Ip. Oly. Tár VI. évf. 27. o.
[8]) Győri tört. és rég. füz. II. 282. o. Eredetije a M. Tud. Akad. kézirattárában.

melynek főfoglalkozása a középkorban az állattenyésztés; a tótok révén tehát olcsón és könnyen szerezték be a gyapjut, melyet posztónak használtak fel.[1])

Korán fejlődött ki a kerékgyártás és a bodnár (kádár) mesterség. Oka kétségkívül az a tény, hogy anyagban nem volt hiány, hisz a Szepességet hatalmas erdők borították.[2]) A mesterségek felvirágzása pedig elősegítette a céhintézmény kifejlődését, mert minden iparos féltette a maga iparát az u. n. kontároktól.

Ugyancsak a XIV. század közepén veszi kezdetét és csakhamar lendületnek indul a malomipar és sörfőzés a Szepességen.[3]) A malomipar Szepesváralján egészen a legujabb időkig virágzott, aminek oka a város kedvező fekvésében keresendő. A városon ugyanis két patak folyik keresztül, melyeknek vize igen alkalmas *malmok hajtására. Jelenleg is eme aránylag kicsi városban nem* kevesebb mint 5 vizimalom van.

Nálunk a céhélet már az Anjouk idejében hatalmas lendületnek indul, különösen a felvidéki városokban s Erdélyben. N. Lajos 1376-ban szabályozza a céheket s rendet teremt a zürzavarban.[4])

N. Lajos uralkodása a szepesi ipar szempontjából igen fontos. 1370-ben ugyanis Lengyelország trónjára választják meg, ami által sűrű kapcsolat jön létre Lengyelország és a Szepesség között; a határ szinte eltünik, a kereskedelmet most akadálytalanul bonyolíthatják le a két ország lakósai.[5]) A vásznat és a posztót még Németországba is szállítják Lengyelországon keresztül, híre messze földön elterjed.

Az ipar felvirágzásának másik oka a szászoknak adott nagy privilegiumok, melyek védik az ipart, támogatják az iparost, de másfelől arra kötelezik, hogy csak becsületes, megbízható árút hozzon a piacra. Hogy vevőit ne csaphassák be, megmérték a posztót, a rőfök számát pedig feljegyezték a végre. Azt a mestert, aki rossz mértéket használt, vagy bármikép is csalt „3 márka[6]) pénzbírsággal és szász jogának elvesztésével" sújtották.

Az iparcikkek könnyű elárusítását elősegítette az országos és heti vásárok intézménye. A vásárok tulajdonképen az istentisztelet céljából történt gyülekezetekből fejlődtek ki. A középkor első századaiban ugyanis kevés a templom, innen van az, hogy egy falú templomát több község lakói látogatják, kik a templom körül egybegyült kereskedőktől, iparosoktól mindjárt be is szerzik a szükséges holmikat. A „*XIII. századtól fogva a vásártartás már* regáljog, melynek elnyerésére királyi privilegiumok voltak szükségesek, melyek a kereskedelmi érdekeket megvédték.[7])

[1]) Illyefalvi 33. o.
[2]) Illyefalvi 33. o.
[3]) U. o.
[4]) Körömi 20. o.
[5]) Illyefalvi 28. o.
[6]) U. o. 26. o.
[7]) Groszman Malvina: *Bártfa város 1414—1444-iki számadáskönyve* művelődéstörténeti szempontból 68. o.

1380 körül már több városnak volt vásártartási joga, a XV. századtól fogva pedig az intézmény általánosan elterjedt.

Szepesváralja 1456-ban kapott vásártartási jogot,[1]) mely privilégiumát 1511-ben újból megerősítik.[2])

A vásárokon szabadon állíthatta ki és árusíthatta el minden céhbeli mester holmiját. Ilyen iparcikkek voltak főleg a csizma, kalap, szűr, lószerszám stb.[3])

Az ipar fejlődését nagyban fokozta a szepesi szászoknak ottlon maradt rokonaikkal való folytonos érintkezése, a nyugati kereskedőknek hazánkon keresztül való gyakori átutazása[4]) s ujabb-ujabb rajoknak a bevándorlása a külföldről.

Végre nagyban hozzájárultak a felvirágzás lehetőségéhez a természeti viszonyok is. A Szepességen ugyanis könnyen működhettek a bodnárok és a kerékgyártók, mert fa volt elég; könnyen gyárthattak kalapokat a kalaposok, posztócsinálók, mert állat volt bőven, sőt az a körülmény elősegítette a timárok, a csizmadiak és a cipészek mesterségét is. Elterjedt volt a méhtenyésztés is, amivel kapcsolatos a méhsör és a mézeskalács (viaszgyertya) készítése.[5]) Méz, méhsör, posztó, vászon, nyersbőr, faggyú, gyertya oly sok volt, hogy még a külföldre is szállítottak[6]) belőle.

Igen érdekesek az ipartörténet szempontjából a szászok 1370-iki évi statutumai, melyekben különösen a mészáros mesteremberek árúiról szerzünk tudomást. Jogukban áll ugyanis a mészárosoknak ugyanazt az árút kétszer is a piacra vinni, de, aki ezt harmadszor megkisérli, attól már elkobozzák. Ez a tilalom különben sűrűn visszhangzik a szepesváraljai mészárosok későbbi céhleveleiből is.

A statutum megengedi, hogy ökröt, vagy tehenet ketten is vághatnak társaságban. Disznót, borjút, juhot s általában lábasjószágot egymaga öljön a mészáros.[7]) Nyilvánvaló dolog, hogy a statutumok azért adják a mészárosoknak ezt a jogot, hogy a szegény mesternek se álljanak útjában akadályok, amelyek iparágának az üzésétől hosszabb-rövidebb időre visszatartanák, ami a későbbi intézkedésekből világosan kitünik.

1412-ben Zsigmond magyar király a szepesi 13 és 3 kincstári várost, köztük Szepesváralját Lengyelországnak zálogosítja el, ami ipar szempontjából egyáltalában nem volt kedvezőtlen, sőt virágzás mutatkozik az elzálogosítás századaiban az előbbi korhoz viszonyítva, mert új iparágak jelennek meg. Hamar felvirágzik az ötvösség, a szövőipar.[8]) és a fémipar (Iglón réz és harangöntés), úgyhogy kivitelre is kerül sok tárgy.[9]) Az ipar és kereskedelem

[1]) Illyefalvi 35. o.
[2]) U. o.
[3]) Sváby 25. o.
[4]) Horváth 30. o.
[5]) Illyefalvi 34. o.
[6]) U. o. 36. o.
[7]) Wilkür der Sachsen in dem Zips (Offner Stadtrecht, Beilage) 233. o.
[8]) Ip. Olv. Tár. XI. 5. o.
[9]) Illyefalvi 67. o.

élénkülésével a felvidéki városok gyorsan meggazdagodnak, „ami csak úgy magyarázható, hogy e városok lakói egyszerűségben éltek, kereskedelmet folytattak, az ipar és mezőgazdaság különféle ágaiban működtek és a legnehezebb munkától sem írtóztak".

Az elzálogosítás századát jellemzi a céhbe való tömörülés. Legtöbb város, így Szepesváralja is céhszabályait sokszor a lengyel király erősíti meg,[1]) pl. a mészárosok céhlevelét.

Az oklevélben ugyanis Steller Imre, a város akkori előljárója és bírája, Piltz Márton, Lang Bernát, Grüm Mihály, Schlaueker György, Schmitz István, Wirttenberger, Krattzer György és Procops Pál esküdtek és Bala, a városi jegyző mindenkinek tudtára adják, hogy Krattzer György és Arrainoschi Boldizsár céhmesterek, további Zachar Jakab és Dörner Pál, becsületes polgárok és mészárosok iparágának legidősebb mesterei teljes gyülésük előtt megjelenve elhatározták. hogy a céh nevében 1550-ben átnyújtják a lengyel királynak céhlevelüket, melyet Ő felsége, II. Zsigmond, Lengyelország királya és uruk Krakóban 1551-ben meg is erősített. E szabályok pontjait a céh minden egyes tagja előtt felolvasták, magyarázták és pontos megtartásukra buzdítottak minden mestert.[2])

A szepesváraljai cipészek szabályaikat Lőcsétől nyerik 1538-ban Byetner Sebestyén, a városbíró, Schichtendorffer Tamás, Henckel Konrád, Hencko Sebestyén, Wallendorffer Mátyás, Zipser Simon, Pauschner Gergely, Bressler János, Daeringer Gyula, Wildner Mátyás, Palierer László, Knoeffler Tamás és Schuestel tanácsosok tudatják a céh minden iparosával és mindenkivel, akı a céhlevelet olvassa, hogy 1538-ban megjelentek előttük Zipser György, Gloezer György, Modler Péter és Krön legidősebb mesterek és arra kérték őket, hogy nyujtsanak nekik oltalmat a mesterségükben hátráltató kontárok és himpellérek ellen, akik a céhbeli mestereknek óriási károkat okoznak s adjanak nekik szabályokat. A tanács tagjai készségesen meghallgatják panaszaikat és, hogy a jövőben hasonló dolgok elő ne forduljanak, `existentiájuk biztosítására teljesítik kérelmöket.

Érdekes az oklevél záradéka, mely mutatja, mily makacsul ragaszkodtak mindenkor a szepesi szászok jogaikhoz, nyelvükhöz, nemzetiségükhez. A céhlevél e része szóról-szóra így hangzik, „auch haben die Erbaren Meister auff beyden Theilen unsere auch die von Kirchdrauf ernstlich vor uns beschlossen undt starck auch unverbrechlich zue halten, dass sie keinen andern Lehrjungen das Handwerck zu lehrnen auffnehmen wollen, er sey denn Deutscher Art, Nation undt Zungen.[3])

1550-ben már a szabók is írásba foglalják szabályaikat. Az okot az oklevél világosan előadja, t. i. „das man dye Selbygen dynge bewareth wnd bestetigeth, durch szychere geczeugnus oder

[1]) Századok. 1881. 588. o.
[2]) Mészárosok cl. 1595.
[3]) Cipészek cl. 1538.

schriffth".[1]) Ez alkalommal ugyanis a város teljes tanácsa előtt, melyet Fleystner Lénárt bíró, Tschay István albíró, Göltchen Mátyás, Moldner Péter és Ferber, továbbá Polczer Gergely, Questhen Ambrus, Saltczer Márk és Grünwaldt Jakab esküdtpolgárok alkottak, megjelentek a szabómesterek képviseletében a derék és becsületes Keyl Tamás és Schönwaldt Márton, legidősebb mesterek és kérik, hogy adjon nekik engedélyt egy céh szervezésére. A tanács hajlott szavukra, átolvasta szabályaikat, melyeket teljes egyetértéssel maguk készítettek el és miután azokban semmi olyan dolgot nem találtak, amely az ország törvényeivel ellenkeznék, céhartikulusaikat megerősíti.[2])

1551-ben már megint felütik fejüket Szepesváralján a hímpellérek és kontárok, bénítják az ipart, ami a szabóknak legényeik részére kiadott oklevélnek bevezetéséből kitünik.

A szabók ugyanis Lang János és Unger György legidősebb mesterek szavaira hallgatva elhatározták, hogy mesterségük megerősítésére minden lehetőt el fognak követni. Gondoskodni fognak arról is, hogy legényeik is céhlevelet nyerjenek, mely a céhvel és mestereikkel szemben való magatartásuknak főbb pontjait foglalja magában.[3])

1566. szept. 17-én megtoldják e szabályokat; ez alkalommal hivatkozás történik arra, hogy mindazon intézkedéseket, melyeket 1551-ben léptettek életbe, mindég respektálták, most azonban felujításukra, megtoldásukra és megerősítésükre van szükség.[4])

A szepesváraljai mészárosok 1613. nov. 1-én az iglóiakkal és a szepesolaszlakkal egyesülnek. Szabályaikat Zólyom bányaváros tanácsától kérik, mely alkalommal a három város kiküldöttei, Omeis Simon és Rumpfburger János iglói, Piltz Márton és Käsmarcker János szepesváraljai, továbbá Seeligman Jakab és Alexander János szepesolaszli polgárok céheik nevében megjelennek Zólyom városának tanácsa előtt, hogy kívánságukat előadják. Miután a tanács véleményüket és megbizásaikat meghallgatta, gyülésbe hívta Zólyom, Selmeczbánya és Beszterczebánya célmestereit, akik értesülvén a szepesi mészárosok szándékairól egyhangúlag beleegyeznek abba, hogy azok az ő példájukat követve közös céhet alkothassanak és amint az oklevél mondja „nach diesem haben die drey Erbsame Zünffte ihre Zechgerechtigkeit in achtzehen artikel verfaszt und oft gemelten der drey königlichen Zipserischen Städten abgesandten".[5]) A tanács azonban kiköti, hogy Zólyom, Beszterczebánya és Selmeczbánya céhének tudta és beleegyezése nélkül maguk közé tagot nem vehetnek fel.[6])

A Lőcsétől nyert szabályzatok a XVII. században már nem

[1]) Szabók cl. 1550.
[2]) U. o.
[3]) Szabók cl. 1551.
[4]) Szabók clének toldaléka 1566.
[5]) Mészárosok cl. 1613.
[6]) U. o. 1613. art. 15.

felelnek meg a szabók igényeinek és újból viszályok s egyenetlenkedések ütik fel fejüket céhük kebelében, mert 1625-ben a céh képviseletében megjelennek Seget György és Schön János szepesváraljai lakosok s a szabók céhmesterei Kassa városának tanácsa előtt, hogy tudtára adják „wie das in allen Stenden durch Schöne Gesetz-Ordnung vndt einigkeit alles fein vndt richtig zu zugehen, auch kleine ding zu wachsen vndt zu zunehmen", a rendetlenség és az egyenetlenség pedig még a legnagyobb dolgokat is meg szokta bontani. Minthogy ők azt megszívlelték, a visszaélések megakadályozására a kassai szabók céhétől saját privilégiumaikhoz hasonló szabályokat kérnek, melyeket a város (Kassa) saját pecsétjével lásson el. A tanács a kérést szívesen teljesíti és 1625. márc. 12-én Langs Jónás a város bírája és jegyzője aláírásával ellátott céhlevelet állítja ki számukra.[1])

Hogy a cipészek mikor kapták szabályaikat, nem tudjuk. Egy céhlevélben hivatkozás történik régibb szabályaikra, melyeket Lőcse városának a hatósága most megjavított, megtoldott és újból leírva részükre kiállított, de — sajnos — ebből semmiféle következtetést vonnunk nem lehet, mert az oklevélből hiányzik az évszám.

A szepesváraljai, iglói, lőcsei és kassai egyesült céhek 1715-ben III. Károly, magyar királytól nyerik megerősítésüket. Az egyesülés oka kitünik egy 1807-ben Lőcsén kelt oklevélből, melyről már előbb szólottunk. A céh központja Lőcse, hol a céh céhmester választásakor összegyülni tartozik. Az inas is beszegődése előtt Lőcsén a céh előtt tartozott jelentkezni, hol a megfelelő fölvételi díjat lerakta.[2])

Amint látjuk, Szepesváralja iparélete az elzálogosítás századaiban igen élénk, egymásután alakulnak meg a céhek, melyek céhszabályaikat hol maguk alkotják meg, hol Lőcsétől és Kassától kérik, de elmennek messzebbre is és átveszik Zólyom, Selmeczbánya és Körmöczbánya kiváltságait, máskor meg privilégiumaikat egyenesen a lengyel királyhoz küldik át megerősítés végett.

III. Károly uralkodása idejében már visszaélések kapnak lábra a céhek körében, melyek megszüntetését célozza az 1715: LXXIX. törvénycikk kijelentvén, hogy, amely város árúit a megszabott értéken felül adja el, vagy pedig bármely más visszaélést követ el, a céhszervezet eltörlését fogja előidézni.[3])

Ez a törvény különben az 1659: LXXI. t.-cikkének a megerősítését tartalmazza, amikor ugyanis kinyilvánították, hogy „a mesteremberek, kézművesek és mészárosok árúinak értékét a megyék szabályozzák", aki pedig e rendelkezést nem veszi tekintetbe és a megszabott értéken felül adja el iparcikkeit, végrehajtás büntetése alá esik.[4])

---

[1]) Szabók cl. 1625.
[2]) Kékfestők cl. 1715. art. 2.
[3]) Corpus Juris Hungarici 1715: LXXIX. t.-c.
[4]) U. o. 1659: LXXI. t.-c.

Különben a céhek, szabályaik és visszaéléseik megszüntetésének jogát a király mindenkor magának tartja fenn.[1])

III. Károly egyébként pártolja az ipart, kézműveseket édesget az országba s fontos kiváltságokban részesíti őket. Az 1723: CXVII. t.-c. határozottan elrendeli, hogy hozzanak az országba különféle mesterembereket, kiket a törvény a köztehertől felment és 15 évre számukra teljes mentességet biztosít.[2])

Mária Terézia látszólag támogatja az ipart, mert célja a nép jólétének előmozdítása. A kincstárnak pénzre van szüksége, mert a borzalmas háborúk (1740—48 és 1756—63) nagyon kimerítették. Érzi, hogy a béke fenntartása csak nagy hadsereg által lehetséges, melynek szervezése nagy összegeket követelt. A nép azonban szegény, nyomorog, honnan vegye tehát a pénzt? E bajon iparkodott a kormány segíteni. Törekvése, hogy a nép anyagi jólétét emelje és így adózó képességét is fokozza. Fejleszti tehát az ipart, kiterjedt a figyelme a kereskedelemre, sőt a földmivelésre is, csakhogy a kormány vámpolitikája egyiknek sem kedvezett. Iparcikkeinket nem birtuk külföldi piacra vinni, nyers termékeinket nem birtuk értékesíteni. Ilyen körülmények között a magyar ipar nem fejlődhetett, aminek természetes következménye polgáraink elszegényedése volt.

Mária Terézia figyelme kiterjedt a céhekre is, ahonnan mind sűrűbben érkeztek a panaszok. A céhek elvesztették már ekkor idealis céljukat és csupa mulatozások, lakomák közepette telt el életük. Mária Terézia, hogy e visszaéléseiknek véget vessen, új, erkölcsi alapra fekteti a céhintézményt és szigorú büntetések terhe alatt tilalmazza a mulatozásokat.

Uralkodása különösen a szepesi városok szempontjából fontos, amennyiben a Lengyelországnak Zsigmond által zálogba vetett 13 szepesi és három kincstári város visszakerül, amelyeknek céhei 1777 óta együttesen működnek, céhleveleket nem kapnak egyenként. Minthogy a 16 szepesi város testületének egyik tagja Szepesváralja is, ipartörténetének tárgyalása közben itt is meg kell róla emlékeznünk.

Mária Teréziától 1777. aug. 30-án a 16 szepesi város következő iparágai kaptak céhlevelet: a rézmivesek (aerarii), órások, lakatosok, puskamüvesek és sarkantyúsok (horolopagi, sclopetarii, sclopothecarii et calcarii); asztalosok (arcularii), kerékgyártók (rotarii); szabók (sartores), kalaposok (pileatores), takácsok (textores), szűcsök (pelliones); kőmivesek és kőfaragók (murarii et lapicidi); *fazekasok* (*figuli*); *mészárosok* (*laniones*); *csizmadiák* (*cothurnarii*), festők (pictores); kalmárok (mercatores); 1778-ban pedig a kovácsok (fabri ferrarii) és a pékek (pistores).

A sorozatból láthatjuk, hogy a 16 szepesi város kerülete nagyon mozgalmas képet mutat Mária Terézia korában ipar dolgában.

---

[1]) U. o. 1723: LXXIV. t.-c.
[2]) U. o. 1723: CXVII. t.-c.

A céhlevelet a XVIII. századtól fogva már a kancellária állítja ki, melynek bevezetése és befejezése latin nyelvű, az oklevél tartalma pedig német.

Mária Teréziát 1780-ban fia József váltotta fel a trónon, ki határozott ellensége a céhintézménynek; ő bekérette szabályaikat és az iparszabadság eszméjét követve törölte belőlük mindazt, ami elvével ellenkezett,[1] 1785-ben pedig már egyenesen élete ellen tör, midőn rendeletével az intézmény feloszlatását parancsolja meg, az 1790/91. országgyűlés azonban újból visszaállítja a szervezetet, egyszersmind egy választmány megalakulásának szükségét is hangoztatja, amelynek kötelessége az ipar és kereskedelem akadályainak elhárításáról gondoskodni.[2]

I. Ferencnek 1828-ban kiadott patensével célja az volt, hogy a céhleveleknek bizonyos egységet adjon, mert eddig, ahány céh volt, annyifélék voltak szabályaik.[3]

Már ez új szellem jegyében születtek meg 1828. febr. 8-án a következő céhek szabályai: rézművesek, kovácsok, órások, puskaművesek, lakatosok és sarkantyúsok; asztalosok, kádárok (vietoressen dolinarii), kerekesek; posztócsinálók (pannifices), takácsok, gombkötők (nodularii), kalaposok, szűcsök, kötélverők (restiarii), szabók, festők; csizmadiák (cothurnarii), vargák (sutores), szíjgyártók (lorarii); mészárosok, pékek (pistores); kőművesek és kőfaragók, fazekasok és kalmárok; a timárok még 1823. nov. 28-án nyernek szabályzatokat; a molnárok és ácsok 1835-ben, a szíjgyártók, nyereggyártók újból 1839-ben.

Ezzel a ténnyel megszünt a céhalapítás és a céhszabályok adományozása a 16 szepesi város területén. Életük ettől kezdve lassú haldoklás és már csak idők kérdése, mikor dől össze végleg ez az intézmény, amely a középkoron át oly fontos szerepet játszott.

A 40-es években kimondják, hogy „minden egylet a pesti ipartestület fiókegyesülete legyen s annak szabályai szerint igazgattassék.[4]

1840. VI—VII. t.-cikkek az iparszabadságot hangoztatják, kiemelik a gyárak szükségességét és felállítását. Mihelyt ez az állapot bekövetkezett, vége volt annak a szokásnak, hogy csak az dolgozhatik, aki a céh kebelébe tartozik. Ez a törvény tehát teljesen megtöri a céhek kizárólagosságát.[5]

1848. junius 9-én Klauzál Gábor földművelés, ipar és kereskedelmi miniszter ideiglenesen szabályozza az inasok, legények és a mesterek sorsát kiterjeszkedve a visszaélések meggátlására és a céhtagok egyenetlenkedéseinek megszüntetésére.[6] Ez a rendelet már előhírnöke a céhek eltörlésének, mely intézményt a 48-as évektől

[1] Közgazdasági Lexikon 427. o.
[2] Corpus Juris Hungarici 1790: LXVII. t.-c.
[3] Sváby 24. o.
[4] Hl. II. 69. o.
[5] Corpus Juris Hungarici 184 a VI—VII. t.-c.
[6] »Céheket módosító rendelet«. 1848. jun. 9.

kezdve csak nyügnek, iparakadálynak tartanak, ennélfogva békóit széttörni, magát az intézményt pedig megsemmisíteni törekszenek.[1])

1857. február 6-án kelt császári rendelet már megfosztja a céheket legfontosabb joguktól, t. i. attól, hogy kedvük szerint bárkinek adhassák meg az ipargyakorlás jogát; az 1860. május 1-én kelt rendelet pedig teljes uralomra juttatja az iparszabadságot.[2]) A magyar kormány, bár nem ismerte el törvényesnek a kiegyezés alkalmával az absolut kor intézkedéseit, a céhek intézményének megtartására többé már nem gondolt, magáévá tette tehát e rendelet intézkedését és 1869 okt. 21-én kihirdette a teljes iparszabadságot, ami lényegileg a céhek megszüntetését jelentette, végre az 1872: VIII. t.-c. formailag is eltörölte az intézményt. Emlékét a szepesváraljai iparosok (kőművesek és csizmadiák) még ma is őrzik. Évenkint összegyülnek ügyeik megbeszélése végett a céhmester lakásán, ki őrzi ládájukat, összeállítja a mesterek és a legények névlajstromát és jegyzőkönyvet vezet az évközben fölmerülő dolgokról. A gyűlést rendesen lakoma követi. Nem feledkeznek meg azonban kötelességeikről sem. A templomban ma is őrzik zászlóikat, melyek alatt kivonulnak akkor, midőn elhunyt társukat utolsó utjára kisérik, vagy pedig egyes egyházi ünnepeken megtartott körmeneteken Mindenhatójukat dicsőítve öntudatlanul is őrzik a hosszú éltű intézmény emlékét.

III. FEJEZET.

A céhek szervezete.

A céhek tisztviselői: a céhmesterek, választásuk ideje, lefolyása; a céhmester esküje, a céhmester kötelességei; az atyamester; ifjúmesterek (szolgálómesterek); öregmesterek (esküdtek); műlátómesterek (visitatorok); céhnótárius. *A céhláda:* jelentősége, kulcsai, tartalma, jövedelmei: tagsági díjak, büntetéspénzek, Aufleggeld; kiadásai. Az elszámolás, a »céhláda bizottmány«. *A céhgyűlések:* rendes gyűlések. ideje, tárgya; rendkivüli gyűlések; viselkedés a céh ülésein. Kik bírnak a céh ülésein szavazati joggal? A jegyzőkönyv, a levelezés. *A lakomák.* A »műnökszék« felállítása. *A büntetések nemei:* viasz, pénzbírságok és egyéb büntetések. A céhek ellenőrzése; a céhbiztos (comissarius).

A céh szabályokkal szigorúan szervezet testület. Élén áll a céhmester, kit okleveleink Zechmeister-nek neveznek. A legtöbb céhnek csak egy céhmestere volt, a fazekasoknak,[3]) ácsoknak és molnároknak[4]) céhleveleiben azonban fő- és alcéhmesterről olvasunk.

A céhmesterek választásának ideje legtöbbször összecsett a céh évfordulójával, mely természetesen a különböző céheknél más és más időben volt. Némelyeknél újévre, vizkeresztre, úrnapra, úrnap utáni vasárnapra, másoknál pedig husvét másodvasárnapjára, Sz. Mihály napra és más ünnepre esett a restauratio napja.[5]) A faze-

[1]) Svábv 63. l.
[2]) Közg. Lexikon 427. o.
[3]) Fazekasok cl. 1828. art. 43.
[4]) Ácsok és molnárok cl. 1828. art. 43.
[5]) Szádeczky 35. o.

kasoknál a céhmesterek megválasztása febr. 8-án történt,[1]) az ácsoknál és molnároknál pedig aug. 13-án.[2]) Megbizatása egy évre szólott.

A választás mindenkor a céhbiztos (comissarius) jelenlétében a rendes ülésen zajlott le (XVIII. sz.-tól fogva), hol a hivataláról lelépő céhmester és a többi mesterek jelentek meg s miután a céhmester a bevételekről és kiadásokról beszámolt, számadásait senki sem kifogásolta s a láda kulcsait átadta, a biztos az állás betöltésére 3 mestert ajánlott, kik közül az első helyen a régi, a tulajdonképeni céhmester szerepelt. A jelölést a választás követte, mely szavazással történt. A tisztséget az nyerte el, aki legtöbb szavazatot kapott. A visszaélések és csalások a választás felfüggesztését vonták maguk után. Ha a választás önzetlenül, szabályosan folyt le és senkinek ellene kifogása nem volt, a megválasztott céhmester átvette a láda kulcsait.[3]) Ugyanakkor felvilágosították kötelességeiről és felolvasták előtte a céharticulusokat, melyeknek pontos megtartására figyelmeztették.[4])

A választás után a céhmester esküt tett le, hogy hivatalában igazságosan és pontosan fog eljárni. Az eskütétel mindég a város tanácsa előtt történt.[5]) A céhmester megválasztása után hivataláról nem mondhatott le.

A szabályok a tisztség elfogadására kötelezik a jelölteket. A törvényesen megválasztott céhmester foglalja el hivatalát, — mondja a céhlevél — ne idegenkedjék tőle s ne mondjon le hivataláról, hanem nyugodjék bele sorsába és nyugodt lélekkel intézze ügyeit, mert, aki hivataláról idő előtt lemond, vagy hivatalát egyáltalán nem fogadja el, szigorú büntetés alá esik.[6])

A ládának az új céhmester lakására való szállítása nagy ünnepéllyel ment végbe; testületileg vitték sok helyen ének- és zeneszóval.[7])

A választást rendesen lakoma követte.

A céhmester hivatalos funkciója a választás napjától, illetőleg azon időponttól kezdődött, mikor az esküt a hivatalos közeg előtt letette. Kötelessége volt úgy a fiatal, mint az öreg mestereket gyűlésbe hívni, melyen tudomásvétel végett felolvasták a szabályokat; aki a szabályok felolvasását máskor is kívánta, annak csak 25 dénár lefizetése fejében teljesítették kívánságát.[8]) Ő volt a gyűlés elnöke is.

A szabályok megkívánják a mészárosoktól, hogy a céhmester s a legidősebb mesterek látogassanak el időnként a mészárszékekbe s vizsgálják meg, vajjon jó és egészséges húst vágnak-e. Ha a

[1]) Fazekasok cl. 1828. art. 43.
[2]) U. o.
[3]) Kékfestők cl. 1777. art. 30.
[4]) U. a. 1828. art. 48.
[5]) Szádeczky 9. o.
[6]) Szabók cl. 1550. art. 9.
[7]) Századok 1877. 364. o.
[8]) Kékfestők cl. 1777. art. 30.

hús ellen kifogásuk van, jelentsék a dolgot a hatóságnak, amely továbbra eljár.[1]) A céh kötelességévé teszi minden mesternek, hogy csak megbízható és kifogástalan árút hozzon forgalomba. Erre céloz, amikor a céhmesternek meghagyja, hogy hónaponként váratlanul látogassák meg a mestereket műhelyeikben, vizsgálják át az anyagot és a munkát.[2])

A céhmester volt a mesterek elsőfokú bírája, 4—12 frtig terjedő perek hozzá tartoztak, innen a felebbezés a városbiróhoz történt.

A céhmester tartotta fenn a rendet az inasok, a legények és a mesterek között, viszályaikban döntött, az egyenetlenkedőket megbüntette. Az elkészített munkának megbecslése is a céhmestert illette meg; aki pedig árúját eladta anélkül, hogy a céhmester azt megbecsülte volna, 4 font viasszal bűnhődött.[3])

Ez a céh reprezentansa, szóvivője. Tudtán kívül a mesterség belső életét érintő ügyet a hatóság elé vinni nem szabad, aki mégis ezt e tilalom ellenére is megteszi, 10 font viasszal sujtatik.[4])

Feladata volt továbbá az inas fölvétele.

Szigoruan megkövetelték, hogy a céhmester becsületes, büntetlen előéletü, tisztességes és nős ember legyen.[5])

Miként a mestereknek, úgy a legényeknek is külön céhük volt. Élén állott az atyamester (Zechvater, Vater), ki a legények vigasztalója, nyomorúságukban enyhítője volt. Szívén viselte a legények dolgait és tehetségéhez képest iparkodott rajtuk segíteni. A legények céhe az atyamester jelenlétén kívül gyűlést nem tarthatott. A céhintézmény alkonyán már a céhmesternek beleegyezése is szükséges volt, hogy a legények összeülhessenek és ilyenkor az atyamesteren kívül még két általa meghivott mester is jelenvolt.[6]) A gyűlést rendesen minden hónapban tartották meg, amelyen az atyamester a céharticulusokat felolvasta és értelmezte s a legényeket megtartásukra buzdította. Ő őrizte a legények perselyét, ládáját. Ő köteles gondoskodni idegenből bevándorolt legényekről, kik a szállón (Herberg) megjelenve az atyamestertől kértek munkát. Az atyamester ilyenkor ide-oda küldözgetett megbizottakat, vagy maga járta sorra a mesterembereket, hogy kipuhatolja, kinek van szüksége segédre.[7]) Ha pedig hamarosan munkát találni nem tudott, 3 napig a szállón látta el az idegent lakással és élelemmel. Később 8—14 napig is tartózkodhatott a bevándorolt legény a szállón. Ha azonban ennek elteltével nem távozott a szállóból, az atyamester rendőrileg is kiutasíthatta.[8])

---

[1]) Mészárosok cl. 1595. art. 12.
[2]) Szabók cl. 1525. art. 12.
[3]) U. o. art. 20.
[4]) Szabók cl. 1550. art. 1.
[5]) Békefi.
[6]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 105.
[7]) Szabók cl. 1550. art. 19.
[8]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 39.

Az oklevelek megkívánják az atyamestertől, hogy tartsa számon a szállón lévő legényeit, készítsen róluk névjegyzéket.

Minthogy az atyamester oly önzetlen és emberséges bánásmódban részesítette a legényeket, megkövetelte a céh, hogy a segédek adják meg neki a megfelelő tiszteletet. Szigorú büntetést róttak a céhszabályok arra a legényre, ki a szállón atyamesterével meghasonlott, vagy tudta, engedelme nélkül a szálló küszöbét elhagyta.[1])

Okleveleinkben szó van ifjúmesterekről (junge Meister), kiket a céhmester köteles felvilágosítani és kioktatni a céh rendjéről és szokásairól, sőt egyik-másik dologban nekik tanácsot adni.[2]) A fiatalabb mesternek, — amint azt sok céhszabályból láthatjuk — kötelessége volt a templomban a gyertyákat meggyújtani s a szükséges szereket előállítani; a lakomákon a rendre felügyelni s figyelmeztetni a mohón ivókat, hogy mértékletesen fogyasztgassák az italt; ha pedig kötelességét elmulasztotta és valamelyik mester lerészegedett, kénytelen volt őt hazaszállítani. Ő szolgálta fel az ételt a lakomákon is. Minthogy általában szolgai munkát végzett, elnevezték szolgáló- vagy szolgamesternek.

A fiatal mesterekkel szemben voltak öreg mesterek, vagy esküdtek, (Ältesten, Eldisten), kik tekintélyüknél fogva nagy szerepet játszottak a céh alakításánál s tapasztalataiknál fogva tanácsadói voltak fiatalabb társaiknak.[3])

Igen fontos feladat hárult a műlátómesterekre (visitatores), kik a céhmesterrel együtt bejárták a mesterek műhelyeit, ellenőrizték a munkát, figyeltek arra, hogy kontárok és himpellérek ne garázdálkodjanak. Céljuk volt, hogy csak megbízható munka kerüljön forgalomba, amelyért a céh garantálhatott. A munkát lepecsételték látogatásuk alkalmával, melyet havonként végeztek; a vásárra csak ilyen munkát volt szabad kivinni.[4]) A meg nem pecsételt árút elkobozták és a szegények között osztották fel; sőt egyik részét a kolostornak ajándékozták oda.

A céhben nevezetes szerep jutott ki a céhjegyzőnek (notarius) is. Az oklevelekben közvetlen hivatkozás ugyan nem történik a céh e hivatalnokára, de abból a sok irásbeli anyagból, jegyzőkönyvekből bátran következtethetjük, hogy Szepesváraljan is fennállott e tisztség. Feladata volt a céh üléseiről jegyzőkönyvet vezetni, a tanulók bizonyítványait kiállítani, a céh levelezését lebonyolítani.[5])

Miután megismertük a céh tisztviselőit, nézzük most azt a tárgyat, amelynek a céhek történetében oly nagy jelentősége volt, hogy méltán a céh centrumának, szívének nevezhetjük: ez a tárgy a céhláda (Lade) volt, mely igen gyakran az egész céhet is szimbolizálta.

---

[1]) Cipészek cl. ism. időből art. 5.
[2]) Szabók cl. 1625. art. 8.
[3]) Vargák cl. 1550.
[4]) Szabók cl. 1625. art. 22.
[5]) Szádeczky 43. o.

A tanácskozás mindenkor csak nyitott céhláda előtt folyt le, ahol mindenki tisztességesen felöltözve tartozott megjelenni. Szigorú büntetés alá esett az, aki csak nadrágban és ingben jelent meg a céhláda előtt. Tőrnek és késnek a céhgyűlésre való bevitele a szabósegédeknél 4 heti bérük elvesztésének terhe alatt tilos.[1]) A céhláda előtt mindenki becsületesen viselkedjék, ne csapjon lármát, szólásra is csak akkor emelkedjék, ha erre engedelmet kapott.[2]) Ha valakinek panasza van, jelentse azt a láda előtt.[3])

A legénycéhnek is van ládája, mely az atyamesternél van elhelyezve, hol a segédek minden 14-ik napon megjelennek mindjárt ebéd után, mely alkalommal a segéd 1 phenniget, az inas pedig 1 fillért fizet le, majd szükségükről és nyomorukról tárgyalnak.[4])

A céhláda 2, esetleg 3 kulccsal volt ellátva, melyek közül az egyik a céhbiztost, a másik a céhmestert, a harmadik pedig az alcéhmestert — ahol ilyen van — illette meg.[5])

Mit tartalmazott a céhláda? A céhláda valóságos takarékpénztára volt a céhnek, melybe befolytak az évnegyedenként beszedett tagsági díjak, az inas beszegődésének, a segédek felszabadulásának pénzei,[6]) a pénzbeli járandóságok, Aufleggeld;[7]) a tanulólevelekért és egyéb irásbeli munkákért járó díjak, továbbá a büntetéspénzek.

A céhládában őrizték a céhpecsétet és a céhtáblát, bár erre adatot nem találtam és a hivatalos iratokat, u. m. az alapító oklevelet, a céhszabályzatokat, a tanulóleveleket, az erkölcsi bizonyitványokat s a keresztleveleket.

A céh gondoskodott a ládában összegyült összegnek hová-*fordításáról is. A pénz egy részét a céh költségeinek, kiadásainak* fedezésére fordították. A szabók számadáskönyvében olvassuk, hogy a céh részére posta érkezett Eperjesről, mely értesíti a tanácsot, hogy Bécsben egy segéd lopott; ez alkalommal a költséget a ládából fizették meg kiutalványozván belőle 3 frt 15 krajcárt.[8]) A láda pénzéből fizették a comissarius napidíját, 5 frtot.[9])

Mária Terézia koráig a céh pénztárából fedezték a gyülések után megtartott nagy ebéd költségeit is.[10])

A céhláda pénzének más részét a megbetegedett s így munkaképtelenné vált mesterek, özvegyeik, árváik, a vándorló és beteg legények segélyezésére s ápolására fordították. Az oklevelek tanusága szerint, ha mester, vagy segéd betegségéből kifolyólag nyomorba esnék és nem volna módjában a mesterségéhez szükséges

[1]) Szabók cl. 1551.
[2]) U. o.
[3]) U. o. toldalék 1566.
[4]) Szabók cl. 1551.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 19.
[6]) Fazekasok cl. 1828. art. 38.
[7]) U. o. art. 28.
[8]) Szabók számadáskönyve 1819.
[9]) U. o. 1811.
[10]) Szádeczky 36. o.

anyagoknak, eszközöknek az előteremtése, az ily mesteremberek-nek, vagy legényeknek a céhek a kasszából nyujtottak segélyt avval a föltétellel azonban, hogy, mihelyt módjukban lesz, meg-térítik a nekik nyujtott segélyt.[1])

A büntetéspénzek jó részét jótékony célokra fordították, ha esetleg valami fennmaradt a céh jövedelméből, azt az összeget a templom gondozására, a nyilvános épületek javítására vagy a kol-dusok és más szegények gondozására használták fel.[2])

Némely céheknél, hol a legények külön céhet nem alkothat-tak, a legények is a mesterek céhládájába fizették be járulékaikat. A XIX. században a mester 2 krt. húzott le a segédnek hetibéré-ből, hogy a díjat segédje helyett az egylet pénztárába befizesse.[3])

A legények fizette járulékok részére a mesterek ládájában külön hely tartatott fenn.[4]) A felügyelet ilyenkor a mestereket és a segédeket közösen illette meg.[5])

Természetesen a céhláda kezelése nem történhetett önkényes-en, hanem bevételeiről és kiadásairól egyaránt számadást kellett készíteniök, melyet évnegyedenként a céhgyűlés elé terjesztettek. A gyűlés a benyujtott számadás adatait felülvizsgálta s a hatósághoz terjesztette fel.[6]) A céh eme eljárásáról felvilágosítanak bennünket a számadáskönyvek, melyekből megtudjuk, hogy például a szabóknak 1795 jul. 9-én, mikor a kasszát Cerva Sámuel a volt céhmester átadta, 71 rajnai forint és 9 krajcár volt a tiszta pén-zük;[7]) 1818-ban pedig 19 frt és 5 kr. volt a céh jövedelme.[8])

A fölösleges pénzt, amint már mondottuk, templomok és más nyilvános épületek gondozására fordították, az 1848-iki rendelet azonban arra kötelezi a céheket, hogy az esetleg fennmaradt ösz-szeget kamatozás végett a takarékpénztárba helyezzék el.[9]) Egy-szersmind elrendeli a céhláda bizottmányának felállítását, melynek tagjai mesterek (4—10) és segédek (3), elnöke a céhmester;[10]) megszabja továbbá, hogy a kiadások kiutalását mindég legalább 2 tag írja alá.[11])

Valóban elmondhatjuk tehát Demkóval, hogy „a céhládák valóságos takarékpénztárak, melyekből a betegség és más csapások sújtotta mester mindenkor számithatott a kamatnélküli kölcsönre és segélyre. Az a tudat, hogy senkinek özvegye, árvái nem fognak elhagyottan állani és a világban bolyongani, fokozta a nősülési kedvet",[12]) erősítette a céh tagjaiban a reményt jövőjük iránt.

[1]) Kékfestők cl. 1777. art. 15.
[2]) U. o. 1828. art. 50.
[3]) Hl. II. 68. sz.
[4]) Fazekasok cl. 1828. art. 19.
[5]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 84.
[6]) Kékfestő cl. 1828. art. 51.
[7]) A szabók számadáskönyve 1795.
[8]) U. o. 1818.
[9]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 88.
[10]) U. o. art. 85.
[11]) U. o. art. 89.
[12]) A felm. városok életéről 162. o.

A céh hivatalos ügyeit a gyűlésen intézte (Versammlung, Zusammenkunft, Zunfthaltung). Kétféle gyűlést különböztettek meg: rendes és rendkivüli gyűlést. A rendes gyűlés megtartása minden privilegialis levéllel ellátott céhre nézve kötelező volt. Rendes körülmények között évenkint 4-szer gyűltek össze,[1]) a csizmadiák évenkint csak 3-szor tartottak ülést.[2])

A legtöbb céhlevél előírja a gyűlés idejét is, mely legtöbbnyire a 4 kántorbőjtre esik és rendesen vasárnap, ünnepnap, vagy a dologtevő nap esti óráiban tartandó meg.[3]) A gyűlések órája is meghatároztatott. A gyűlést a céhmester 6 nappal előbb tartozott hirdetni.[4])

A gyűlések közül legfontosabb volt az alakuló gyűlés, mely rendesen a céh születése napján tartatott meg s amely a céhek különféleségе szerint különböző időszakra esett, hol karácsonyra, hol husvétre, hol pedig pünkösdre vagy más napokra. A mészárosok választó ülésüket mindég pünkösd hétfőjén tartották meg.[5])

A gyűlés a helybeli vagy a megyei hatóság által kirendelt comissarius jelenlétében folyt le.[6])

Joga s kötelessége volt azokon megjelenni minden mesternek, sőt még a legényeknek és a fiókcéh mestereinek is, ha 2 óránál nagyobb távolságra nem laktak. Aki minden fontos ok nélkül a gyűlésről távolmaradt, az, ha mester, legfeljebb 50, ha segéd, 25 dénárral büntettetett meg;[7]) 1828-tól fogva a meg nem jelent mester 2 frt, a segéd pedig 1 frt büntetést fizetett a céhládába.[8])

A céhgyűlés tárgya ama dolgok elintézése, amelyek az elmult évnegyedben előadódtak; tárgyaltak továbbá folyó ügyekről is. Ez alkalommal fizették be a mesterek és legények a tagsági díjat (jährliche quatemberliche Aufleggeld);[9]) felolvasták az eredeti céhszabályokat *tisztán és értelmesen*, a céhmester a szabályok egyes pontjait értelmezte is. Ha a gyűlésen kívül volt valakinek kételye egyik-másik dologban, az bátran fordulhatott a céhmesterhez, ki a nála lévő szabályok hiteles másolata alapján felvilágosította az illetőt.[10])

A céhgyűlés legfontosabb teendője az igazságszolgáltatás. A sértett fél a céhgyűlésen megjelenve előadja ügyét és jogorvoslást kér. A gyűlés rögtön intézkedik a dologban, mialatt a fel- és alperes ülőhelyeiken felállnak és illedelmesen s tiszteletтel a felsőbb hatóság iránt előadják a tényállást, a körülményeket stb.; a céh

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 38.
[2]) Csizmadiak cl. 1775. art. 4.
[3]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 98.
[4]) Csizmadiák cl. 1777. art. 38.
[5]) Mészárosok számadáskönyve.
[6]) Kékfestők cl. 1828. art. 28.
[7]) U. o. 1777. art. 2.
[8]) Asztalosok cl. 1828. art. 48.
[9]) Kőművesek cl. 1777. art. 2.
[10]) Kalaposok cl. 1828. art. 48.

a panaszokat meghallgatja és rögtöni tárgyalás alá bocsátva „jog és méltányosság szerint" itél.[1])

Az itéletet élőszóval hirdették ki. Ha valaki itéletével megelégedve nem volt, a helybeli hatósághoz, esetleg a m. kir. helytartótanácshoz felebbezhetett. A céh azért, hogy valaki itéletét a felebbezési fórumokhoz vitte, az illetőt nem büntethette meg, sőt semmiféle más jogtalanságot, igazságtalanságot sem követhetett el vele szemben, ha a felfolyamodás szabályos és jogos volt.[2])

Ha azonban valaki a céh igazságossága ellen vétkezik, — mondja a szabályzat — vagy mesterségének szokásaival szembeszáll, azt mesterjogától fosszák meg és azt ne is gyakorolja mindaddig, amíg a mesterekkel és a céhvel ügyét ki nem egyenlíti.[3])

A céh igazságszolgáltatásának hatásköre csak kisebb kihágásokra (veszekedés, engedetlenség) terjedt ki. Pénzbüntetése legfeljebb 2 frtig terjedhetett.[4])

Kisebb ügyeket a céh tagjai maguk között intéztek el. Így ha egy mester a másiknak három cipő árának megfelelő összeggel tartozott, a dolgot a céhmester egyenlítette ki a gyűlésen, nehogy a hatóság elé (Herren) kerüljön az ügy.[5])

A rendes gyűléseken kivül sürgős esetekben rendkivüli gyűléseket is tartottak. A szabályok megengedik, hogy akár mester, akár legény rendkivüli gyűlést hívhasson egybe, de előbb engedélyt kell erre kérnie a biztostól s szándékát a céhmesternek bejelentenie.[6]) Ha a biztos az okot súlyosnak találja, megengedi a gyűlés megtartását. Költségeit azonban a mester, illetőleg a legény fedezte. A mester tudniillik 5 frtot, a legény pedig 2 frtot fizetett le a céhmesternél,[7]) 1777-ben már a mester 85, a legény pedig 42 dénárt helyezett el a ládába.[8])

Minthogy a céh gyűlésein intézte legfontosabb ügyeit, itt tárgyalt sorsáról, megkivánták, hogy a gyűlés hivatásának megfelelő magaviseletet tanusítson ott minden jelenlévő. A zajongástól, illetlen közbeszólástól, mindenféle szóváltástól, civakodástól, vagy sértő és gúnyolódó megjegyzéstől tartózkodjék mindenki; a biztossal, a céhmesterrel s a többi öreggel és kollégájával szemben illő tisztelettel és engedelmességgel viseltessék.[9])

A Klauzál Gábor által kiadott „céhszabályokat módosító rendelet" szerint a gyűlésen szavazati joggal bírnak *a*) a mesterek, *b*) az engedvényezettek és *c*) a kórházi bizottmányba tagokul választott segédek.[10])

---

[1]) U. o. art. 40.
[2]) Kékfestők cl. 1817. art. 30.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 12.
[4]) Kékfestők cl. 1817. art. 30.
[5]) Vargák cl. 1538. art. 13.
[6]) Rézművesek cl. 1777. art. 2.
[7]) Kékfestők cl. 1828. art. 39.
[8]) Kékfestők cl. 1777. art. 2.
[9]) Kékfestők cl. 1817. art. 43.
[10]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 99.

Minden gyűlésről jegyzőkönyvet vezettek, melyet a comissarius sajátkezű aláírásával hitelesített és a céhmester őrzött. A jegyzőkönyv vezetője oly mester, aki helyesen írni és szabatosan fogalmazni tud; ha azonban ilyen a céhben nem volna található, akkor a céh a maga költségén fogadjon irnokot.[1]) A jegyzőkönyvek tartalmáról fogalmat szerezhetünk magunknak abból a kéziratból, amelyet jelenleg Steller kékfestőmester őriz. Ez részletesen beszámol a gyűlések egyes mozzanatairól, a mesterség viszontagságairól és az illető iparág fejlődéséről. Érdekes, hogy a céh hivatása, rendeltetése, az egyenetlenkedés megvetése és a béke ápolása itt is lépten-nyomon ki-kitör. Mindjárt az első oldalon, mintegy intőjelül szolgált a következő velős vers:

„Ordnung bringt Frieden zu allen Zeiten,
Sie ist die Seele der Ruh.
Will jedem zur Sicherheit leiten,
Und zeiget dazu,
Dass wer dieselbe nur schlechtweg tuth schätzen.
Müsse jener sein bestes Vornehmen verlezen.“ [2])

A fiókcéhvel és más helységek céheivel az érintkezés levelezés által történt, de mindenkor a helyi hatóság engedelmével és az egész céh tudtával.[3]) A leveleket a negyedévenként, vagy más alkalommal megtartott gyűléseken adták fel és beszélték meg a kapott leveleket is. Nyilvánvaló, hogy ez a szigorú intézkedés azért történt, hogy az egész céhet megillető ügyeket csak hivatalosan az egész céh tudtával, nem pedig privatim intézzék el.[4])

A gyűlést rendszerint lakoma követte, amelyet Mária Terézia koráig igen fényűző módon és sokszor a tisztesség határain túl ültek meg. Mária Terézia ennek megszüntetését, vagy legalább is korlátozását célozta ama rendeletével, melyben a céhek tagjainak meghagyja, hogy a pompás lakomák helyett nagyobb gondot fordítsanak lelküik üdvére és a beteg mesterek ápolására. E rendelet célját érte, mert, ha azután voltak is lakomák, azok már szerényebben folytak le az eddigieknél és költségeiket nem a céhládából fedezték, hanem minden tag 1—1 forinttal járult hozzá [5]) az összeg törlesztéséhez.

A lakomát rendesen nagy előkészületek előzték meg, henteseket rendeltek meg, kik a megvett sertéseket levágták és a pecsenyéknek való húst felszeletelték, fáradságukért 1 frtot kaptak.[6]) A lakománál föltálalandó ételek elkészítéséhez szakácsnét fogadtak fel, kinek fáradságáért 5 forint járt.[7])

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 42.
[2]) Kékfestők jegyzőkönyve.
[3]) Kékfestők cl. 1828. art. 47.
[4]) Rézművesek cl. 1828. art. 47.
[5]) Szádeczky 36. o.
[6]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 92.
[7]) Szabók számadáskönyve 1800.

Ami a húst, kenyeret, salátát és lakomához szükséges egyéb holmit illeti, arra is adnak felvilágosítást a számadáskönyvek, sajnos azonban, hogy csak az ujabb időkre vonatkozólag.

E számadáskönyvekből megtudjuk, hogy 76 font sertéspecsenye ára 12 rajnai forint 40 krajcár[1]) 62 font marhapecsenye ára 3 rajnai forint és 6 krajcár, fontja tehát 3 krajcár;[2]) 2 font szalonna 24 krajcár, fontja 12 krajcár,[3]) $1^1/_2$ font zsir ára 1 forint 39 krajcár, fontja 1 frt;[4]) 5 kenyér ára 30 krajcár, darabja 6 krajcár;[5]) 3 köböl kenyérnek való rozs 10 forint és 12 krajcár, köbölje 4 frt és 3 frt 12 krajcár közt ingadozott;[6]) 3 font juhtúró ára 1 forint és 12 krajcár, fontja 24 krajcár,[7]) két napra való saláta 51 krajcár;[8]) 10 „Halbe“ szilva 2 forint, Halbeja 12 krajcár;[9]) bors, gyömbér, fa és só 1 forint és 40 krajcár;[10]) 5 „Halbe“ ecet 1 frt;[11]) $^1/_2$ font gyertya 18 krajcár;[12]) egy hordó bor vámostúl 29 forint;[13]) egy hordó bor 30 forint;[14]) egy „Halbe“ fehér bor 12 krajcár,[15]) máskor 20 krajcár;[16]) 1 „Halbe“ vörös bor 1 forint;[17]) 1 hordó sör ára 8 forint;[18]) 12 ivópohár 1 forint és 12 krajcár, darabja 6 krajcár,[19]) 2 pár kés 1 rajnai forint,[20]) 40 krajcár; 1 tucat tarokkártya 45 krajcár,[21]) 4 tucat kártya 1 forint 36 krajcár;[22]) a céhanya 4 rajnai forintot kapott.[23])

Ime e száraz adatok világosan mutatják, mi mindent kellett beszereznie a céhnek csak szerényen rendezett lakomáihoz. Látjuk továbbá azt is, minő volt az egyes cikkek ára más-más időben.

Mi volt egy lakoma ára? 1809-ben a céh mulatságot rendez, mely alkalomra sertéspecsenyének 80 font húst vettek 22 rajnai forintért, $1^1/_2$ köböl rozsot öröltetnek lisztnek 10 rajnai forint és 45 krajcárért, marhahúst káposztával 1 rajnai forint és 6 krajcárért; fát, sót, fűszer 1 forintért, 1 hordó bort 30 forintért; azonfelül még a korcsmából is hozattak bort 3 rajnai forint és 20 krajcárért. Az egész lakoma költsége 69 rajnai forint és 41 krajcárt tett ki.[24])

Mindezekből látható, milyen költséges volt egy lakoma még akkor is, mikor már Mária Terézia megrendszabályozta a mulatozást és ebből következtethetünk egyuttal arra is, melyen nagy összegeket költöttek a céhek mulatozásaikra, mielőtt az eszem-iszom korlátoztatott volna.

A lakomák célja egyébként a szeretet és a barátság fenntartása a céh tagjai között.

---

[1]) U. o. 1807.
[2]) U. o. 1829.
[3]) U. o. 1805, egy rajna forint = 60 kr.
[4]) U. o. 1795.
[5]) U. o.
[6]) U. o. 1829.
[7]) U. o. 1800.
[8]) U. o.
[9]) U. o. 1809—1811. Halbe = tót halvával; ürmérték, kisebb a literné.
[10]) U. o. 1851.
[11]) U. o. 1807.
[12]) U. o. 1829.
[13]) U. o. 1870.
[14]) U. o. 1809.
[15]) U. o. 1811.
[16]) U. o. 1811.
[17]) U. o. 1797.
[18]) U. o. 1829.
[19]) U. o. 1870.
[20]) U. o. 1829.
[21]) U. o. 1829.
[22]) U. o. 1805.
[23]) U. o. 1809.
[24]) U. o. 1809.

Nem hagyhatjuk említés nélkül azt a bizottmányt sem, melyet Klauzál Gábor állíttat fel 1848-iki rendeletével, ez a „műnökszék", melynek feladata körülbelül az, ami a céhülésé, t. i. a mesterek, legények és inasok között felmerülő viszályok kiegyenlítése „kölcsönös kiegyezés útján".

Tagjai 3 mester és 3 segéd, elnöke a céhmester.[1]) Üléseit vasárnap tartja, melyen a felek személyesen szóbelileg előadják panaszaikat, mire a műnökszék megkezdte békéltetési munkáját. Ha ez nem sikerül, a felek a hatósághoz utasíttatnak. Kiegyezés esetén a föltételeket irásba foglalták s a felek saját aláirásukkal erősítették meg az egyezséget. A műnökszék lefolyásáról jegyzőkönyvet vezetnek.[2])

Mondottuk már a gyülésekről szólottakban, hogy az ok nélkül való mulasztást a céh szigoruan büntette. Büntetés azonban nemcsak akkor, hanem más kihágások, bűnök és mulasztások elkövetése esetén is érhette a céh tagjait.

A büntetések gyakori neme volt, mikor az egyént bizonyos számú font viasz beszolgáltatására itélték.[3]) A viaszt a céh templomának rendelkezésére bocsájtotta, amelyből azután gyertyákat öntöttek.

Máskor pénzbeli büntetéssel találkoznunk, mely esetben bizonyos számú dénár,[4]) forint, vagy krajcár lefizetésére kötelezték a céh rendelkezésének áthágóját.

Aki a céhben rendetlenkedik — mondja az oklevél — az büntetésül töltse meg a saját pénzén borral vagy más itallal a hordót.[5]) Máskor egy-két heti bérét veszti el a legény.[6]) Nagyobb kihágások esetén még a céhből is kidobják.

Legsúlyosabb büntetés azonban az volt, mikor a mestert a céhből kirekesztették, mesterjogától megfosztották, melyet csak társaival való kiegyezés után nyerhetett ismét vissza. E büntetésben akkor részesült a mester, ha a céh igazával, vagy a mesterség szokásaival szembeszállt.[7])

A kisebb büntetéseket (2 frtig) a céh maga, a súlyosabbakat (2 frton felül) azonban a hatóság rótta ki.

Miután a céhek adminisztrációjával már megismerkedtünk, nézzük most azt a kérdést, hogy kié volt a céh ellenőrzésének joga.

A céhek fölött való felügyeleti jog, amint okleveleink hirdetik, az államot illette meg, mely azt ispánjai, fő- és albirái, földbirtokosai és uriszékei, szóval megyei és városi hatóságok által gyakorolta.

Természetesen a megyei, vagy a városi hatóság testületileg

---

[1]) »Céhszabályokat modositó rendelet« 1848. art. 92.
[2]) U. o. art. 94, 95, 96.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 9.
[4]) Kékfestők cl. 1777. art. 2.
[5]) Szabók cl. 1551.
[6]) U. o.
[7]) Vargák cl. 1538. art. 12.

nem jelenhetett meg a céh ülésein, azért biztost (comissarius) küldött ki a maga kebeléből, ki hivatalát élethossziglan viselte.[1]) Megjegyzendő, hogy ez a hivatal csak Mária Terézia óta működött Szepesváraljan meghatározott hatáskörrel. Ő résztvett a céh gyűlésein, hol irányító szerepet játszott; határozatokat csak az ő jelenlétében hozhattak.[2]) A biztosnak számolt be hivatalos éve elteltével a céhmester is. Napidíja 5 frt, melyet a céhkasszából utalványoztak ki néki.[3])

A céhbiztos intézményének a felállítása is igazolja, hogy Mária Terézia végleg ki akarta irtani a céhek kebelében lábrakapott kihágásokat, visszaéléseket, mikor a biztosnak szigoruan meghagyta a céh pontos ellenőrzését és kihágások esetén való megbüntetését.[4])

IV. FEJEZET.

A céhek vallás-erkölcsi élete.

Vallási élet: A vallás fontos szerepe a céhek életében. A josephinismus megnyilvánulása; a vasárnapi munkaszünet. Az istentisztelet kötelező. A céhmap. Úrnapi körmenet. A kántorbőjti mise. A céh védőszentje. A céh ajándékai a templomnak. A céh oltára. A zászló. *Erkölcsi élet:* az inas, legény, mester viselkedése, a szülők tisztelete; a káromkodás tilalmazása; a kockajáték és erkölcstelenség büntetése. A házasság kötelező volta. *Bűnügyek:* a lopás, a rablás és gyújtogatás. A becstelen egyén a céhülésein nem vehet részt. *Jócselekedetek gyakorlása:* A szegények, árvák pártolása. A betegek istápolása (kórház). A halottak eltemetése.

A vallás a céhek történetében igen fontos szerepet játszik. Az istenfélelem, az Isten iránti kötelesség, a felebaráti szeretet ápolása, a gyengék támogatása, a testi és lelki jó cselekedetek gyakorlása ki-kitör a céhszabályokból. Az egész szervezetet a vallásos szellem hatja át és részben élteti is. Ez volt az az erős bástya, mely az intézmény fennmaradását elősegíti olyan korban (középkor), melynek eszmei az ima és a hit s olyan időben, amikor az individuum föltétlenül meghódol a tekintély előtt. Mikor pedig a tekintélyi elv a humanizmus korában megbukik és az egyén az universalis világnézettel szembeszáll és hirdeti: nincs szükségünk papra, nincs szükségünk pápára, mert az individuum egyedül is elegendő a maga hitével, akkor már meglazulnak a kötelékek a céhek kebelében is s visszaélések és sűrű mulatozások kapnak lábra, az erkölcsi és vallási életben hanyatlás áll be, ami céhreformra vezetett.

Már III. Károly vette észre e bajokat, de a munka végrehajtása Mária Teréziára maradt, ki felfrissíti, előtérbe lépteti a vallásügy ápolását s újból megerősíti azt a kapcsot, amely csak

[1]) Hl. II. 68. sz.
[2]) Kékfestők cl. 1817. art. 46.
[3]) Szabók számadáskönyve 1811.
[4]) Kékfestők cl. 1817. art. 46.

az imént meggyöngült. Innen van az, hogy szabályai már lényegesen elütnek a korábbi céhartikulusoktól. Előbb vallásról, hitélet ápolásáról csak mellékesen volt szó, mert nem is volt rá szükség, a céh tagjai úgy is teljesítették ebbeli kötelességeiket; most pedig a szabályok szüntelenül a vallást és erkölcsöket hangoztatják mint a béke és a rend egyedüli őrét, ami mutatja, hogy előzőleg valami bomlás, valami tespedés állott be a céhek életében.

Már III. Károly idejében hirdették, hogy valahányszor a mesteremberek falvaikból és városaikból Lőcsén a gyűlésen megjelennek (a kékfestők közös céhéről van itt szó), hogy valamely fontos dolgot elintézzenek, vagy valamely ügyet megvitassanak, mindannyiszor illően és áhítattal forduljanak Istenükhöz s imáikban segitségért esedezzenek hozzá, mielőtt a céh ügyeiről tanácskoznának.[1])

Mária Terézia egyenesen a céh éltető elemének tekinti az Istentől való félelmet és a felebaráti szeretetet, mert tagjai csak jámbor és erkölcsös életet élve várhatják Isten áldását.[2])

József korszaka bizonyos közönyt ültetett a szivekbe a pápa iránt, amely azonban hamar véget ért. 1770-ben a mészárosok avval dicsekszenek, hogy szegény községüket az a nagy szerencse érte, hogy a kereszténység feje, II. József ő felsége, a római császár délután 1 órakor városukon keresztül utazott.[3]) Látjuk tehát, hogy a josephinismusnak nevezett áramlat fuvallata a szepesi városokon is végig futott, de semmi fontosabb következménnyel nem járt. József meghalt s vele sírba szállt rendszere is.

1817-ben már erősen hangoztatják a céhlevelek a vallási türelmet és az idegen vallásuaknak a céhbe való felvételét.[4]) Ilyen előzmények után szinte érthetetlen ama rendelkezés, amely 1828-ban megkivánja, hogy a céh tagja csak róm. kat. vallású egyén legyen.[5]) Ez az intézkedés már betegségnek a tünete, mely tehát hosszú életű nem lehet.

A céh tagjai vallásos kötelességeiket a templomban s körmenetek alkalmával teljesítették. Épen azért, hogy senki akadályozva ne legyen s mulasztást ne követhessen el, elrendelik a vasár- és ünnepnapi munkaszünetet, sőt az 1698-iki rendőri szabályzat megtiltja még azt is, hogy e napokon egyáltalán gyűlést tartsanak.[6]) A szabályok előirják, hogy minden idegenből érkezett, de Szepesváralján dolgozó cipész-segéd a vasár- és ünnepnapot illően üljc meg, „soll sich tzum gehör des wortt gottes halten, weder Bei gottes namen fluchen, noch schelten“,[7]) a parancs áthágóját szigorúan büntetik.

---

[1]) Kékfestők cl. 1715. art. 2.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 1. és 9.
[3]) Mészárosok számadáskönyve 1770.
[4]) Kékfestők 1817. art. 1.
[5]) Rézmivesek cl. 1828. art. 29.
[6]) Századok 1880. 853. o.
[7]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 1.

Az ünnep- és vasárnapot illően csak úgy ülhetik meg, ha résztvesznek a sz. misén és az offerán, aki ezekből minden fontos ok nélkül lemaradt, az, ha mester, 1, ha legény ½, ha inas ¼ font viasszal bűnhődött.[1])

Aki pedig evangelium után jelenik meg a misén, az úgy ítélendő el, mintha egyáltalán nem vett volna részt az istentiszteleten s első esetben 20 (mester), 10 (legény), második esetben 40, illetőleg 20 krajcárral büntetendő.[2])

A szabályok megkívánják, hogy az istentiszteleten mindenki illedelmesen és ájtatosan viselkedjék; aki fecseg, vagy bármiképen is zavarja az ünnepi aktust, 2 forinttal bűnhődik, nagyobb kihágások esetén az ügyet a helyi hatósághoz terjesztik.[3]) (pl. verekedés stb.)

A céh nagy ünnepéllyel és áhitattal ülte meg születésének, megalakulásának napját, melyet közönségesen céhnapnak nevezhetünk. Tagjai megjelentek testületileg a templomban, hol a Mindenhatónak hálát adtak a céh fenntartásáért s offertoriumot tartottak.

Az úrnapi körmeneten zászló és fáklya kíséretében jelentek meg a céh tagjai. A zászló- és fáklyavivőket a céhmester szemelte ki.[4]) Megülték Úrnapja nyolcadát is.[5])

A kántorbőjtben, mikor a céh ülést tartott, előzőleg misét hallgattak, melyen valamennyien kivétel nélkül büntetés terhe alatt tartoztak megjelenni és offerára menni.[6])

Illő ájtatossággal megünnepelték a céh pátronusának napját is, mely alkalommal misét mondatott a céh. A mise alatt fejedelmök szerencsés országlásáért és a céhben elhúnyt tagok lelkiüdvéért fohászkodtak. A misén való megjelenés még a mesterek feleségeire is kötelező volt, a mulasztást 1 font viasszal büntették.[7])

A viaszt, amit a céh büntetésből rótt ki kötelességeiket nem teljesítő tagjaira, a templom javára fordították. Gyertyákat öntöttek belőle és oda ajándékozták azokat a plébánia-templomnak. Néha nemcsak a viaszt, de a fennmaradt pénzt is a templom kijavítására és a szükséges dolgok beszerzésére használták fel. Van azonban eset arra is, hogy a céh oltárt is emelt a templomban valamely szent tiszteletére és azt adományokkal ruházta fel. A mészárosok számadáskönyvében olvassuk ugyanis, hogy Dörner András és Rausch János céhmesterek az egész céh hozzájárulásával és helyeslésével felállíttottak a „Miklósoltárt" a céh emlékére és a katolikus templom tiszteletére s adományokkal látták el,[8]) melyeket idővel szaporítottak.[9]) Innen magyarázható ama szokás,

[1]) Asztalosok cl. 1777. art. 1.
[2]) Rézmívesek cl. 1828. art. 29.
[3]) U. o.
[4]) Hl. 69. sz.
[5]) Kékfestők cl. 1777. art. 1.
[6]) U. o.
[7]) U. o.
[8]) Mészárosok számadáskönyve 1602.
[9]) U. o. 1611.

hogy a céhek időközönként megjelentek a parochialis templomban és „külön oltároknál" misét mondattak.

Fontos szerepe van a céhek életében a zászlónak is, mely Mária Terézia idejében jelenik meg először. A zászló ugyanis symboluma ama közösségnek, mely alája tartozik. Minden iparágnak külön zászlaja volt, mely kifejezte az egy iparággal foglalkozó céhet. 1777-ben kötelezik az összes céheket, hogy plébánia templomukat saját költségükön zászlóval lássák el, „ha még ilyennel nem rendelkeznének".[1])

Úrnapi körmeneten, vagy más egyházi ünnepen zászló alatt jelent meg a céh jeléül annak, hogy testületileg vesznek részt az Úr imádásában. E szép szokásnak emléke mai napig él Szepesváralja egyes iparosainál (cipészek, kőmivesek stb.), akik egyházi körmeneteken és társuk temetésén zászló kíséretében jelennek meg. A céhek korában a zászlóvivőket a céhmester nevezte ki, ami kitüntetés számba ment. A zászlónak jelentőségét a mai iparosok is érzik. Epen jelenleg mozgalom indult meg, hogy az ipartestület összegyült pénzéből zászlót csináltasson az összes szepesváraljai iparosok nevében.

A céh másik erős bástyája az erkölcsös élet volt. Az inastól megkövetelték, hogy tisztességes, erkölcsös és törvényes házasságban élő szülőktől származzék.[2]) Inas éveinek tartama alatt tartózkodjék mindennemű kihágásoktól, este a rendes időben otthon legyen, mert ha fontos ok nélkül éjjel kimarad és a mester intéseire nem hallgat s így mestere javulást tőle nem is várhat, akkor a céh jelentést tesz a dologról a comissarius révén a hatóságnak, amely dönteni fog az inas sorsáról.[3]) A céhlevelek megkövetelik az inasoktól és mindenkitől, hogy az öregebbeket tiszteljék és köszöntsék. A mester házának titkait ne beszéljék ki. A fölmerülő perpatvarokat békésen intézzék el maguk között.[4]) A legény a céhben illedelmesen és tisztességesen viselkedjék, ne adjon másnak haragra okot, mert különben 4 heti bérével lakol.[5]) A céhládánál engedelem nélkül ne emelkedjék szólásra egyheti bére elvesztésének terhe alatt.[6]) A lakománál ne lépje túl a mértékletesség határát sem evésben, sem pedig ivásban,[7]) Mestere iránt hűséges, engedelmes legyen és szorgalmasan dolgozzék.[8]) A legények egymás között ne veszekedjenek,[9]) hanem jó példával járjanak elől az inasoknak,[10]) s ne kínozzák, ne üssék őket.

---

[1]) Kékfestők cl. 1777. art. 1.
[2]) Rézmivesek cl. 1777.
[3]) Kékfestők cl. 1817. art. 3.
[4]) Kékfestők cl. 1777. art. 9.
[5]) Szabók cl. 1551.
[6]) U. o.
[7]) U. o.
[8]) Kékfestők cl. 1817. art. 3.
[9]) Cipészek cl. ismeretlen időből 10.
[10]) Kékfestők cl. 1777. art. 9.

Hasonlóképen intézkednek a szabályok a mesterekről is, akiknek megtiltják, hogy haragot, ellenségeskedést támasszanak maguk között és megkövetelik, hogy erkölcsös és józan életet éljenek. Az inasokat és segédeket emberséges bánásmódban részesítsék. Az öregebbeket, de különösen a céhmestert tiszteljék s neki engedelmeskedjenek.

Az inasoknak s a segédeknek szigorúan meghagyják, hogy szüleiket tiszteljék, becsüljék, öreg napjaikban gyámolítsák, aki pedig ebbeli kötelességéről megfeledkezik, egy heti bérével lakol.[1])

Tilos a káromkodás, a szitkozódás és átkozódás. Az inas és segéd ne káromolja az Istent, — mondja a szabályzat — mert szigorúan bűnhődik.[2]) Ne adjon másnak haragra okot, mert, ha ilyenkor a bosszantott fél káromkodik, a bűn az előbbinek rovására megy.[3])

A segédek között már régibb idő óta divatozott a kockajáték, melyen sokszor minden pénzüket elvesztették s így civakodásra, sőt verekedésre szolgáltattak alkalmat. Ez az oka, hogy a céh szigorúan lép fel ellene, tilalmazza elsősorban a kockajátékot, azután mindenféle hazárdjátékot s a pénzkölcsönzést, mert — mondja a szabályzat — „wer auff allerley spiel, also das er gewien neme davon, der ist keine gesellen gutt genug.[4])

Szigorúan büntették azt az egyént is, aki az erkölcsösség ellen vétett s másoknak életével megbotránkozásra adott okot. Éjjel ok nélkül kimaradni nem szabad; aki pedig szabad nővel bensőbb viszonyt folytat „oder Krantz von ihr nem", egy heti bérével lakol,[5]) sőt a későbbi időben a céhből is kirekesztik.[6])

Az inas nem nősülhetett meg s ha erkölcstelen életmódot folytatott, a céhből egészen kizárták; épúgy kiutasítják a céhből azt a legényt és mestert, aki vadházasságban élt.[7]) Ennek elkerülése végett a fiatal mestereket arra kötelezték, hogy, mihelyt mester- és polgárjogot nyernek, 1 év és 1 napon belül házasodjanak meg s erkölcsös családi életet éljenek.[8]) Ez intézkedésnek egyik célja a hazafiui kötelesség teljesítése, midőn a céh tagjait családalapításra és gyermekeik gondos és jó polgárokká való nevelésére intik.

Bűnügyekben: lopás, rablás esetén a céhmester jelentést tartozott tenni a város birájának, a vármegyének, vagy más hatóságoknak.[9]) Ha a lopás, vagy rablás idegen országban, vagy más

---

[1]) Cipészek oklevele ismeretlen időből art. 3.
[2]) Szabók cl. 1551.
[3]) U. o.
[4]) Cipészek okl. ismeretlen időből art. 9.
[5]) U. o. art. 10.
[6]) Kékfestők cl. 1817.
[7]) Illyefalvi 65. o.
[8]) Mészárosok cl. 1595.
[9]) Szádeczky 38. o.

városban történt, akkor is a céhmestert értesítették a dologról,[1]) aki aztán tovább intézkedett.

Szigorúan büntetik a gyujtogatást. 1583. április 8-án, majd április 22-én egy kárpitos Szepesváraljáť felgyújtotta. A céh gondoskodván megbüntetéséről, feljelentette a hatóságnak, mely bűnténye miatt május hó 1-én szigorú büntetést mért rá, tudniillik testét fogóval szakgatták.[2]) A legtöbb esetben tűzbe dobták nemcsak a gyujtogatót, hanem még azt is, aki ilyesmivel fenyegetőzött.

A becstelenség bűnében leledző egyént elsősorban a céhből tiltották ki, amiről a céhmester intézkedett. E bűnbe esik a tolvaj is, ennélfogva nem jelenhetik meg többi társa környezetében, míg bűnét jóvá nem teszi; ha azonban a sikkasztott pénzt visszaadta és bünéért vezekelt, bocsánatot nyer.[3]) Épúgy nem vehet részt a céh ülésein az sem, aki becstelen tettel vádoltatik, míg nem tisztázza magát.[4])

A jótékonyságot nagy mértékben gyakorolták a céhek. Szegényeket, árvákat támogattak, betegeket ápoltak s gondoskodtak a halottak eltemetéséről. 1854-ben a szabók az irgalmasok kórházának, a nyomorultak segélyezésére 10 forintot utalványoznak ki, misére pedig 5 forintot.[5]) 1829-ben a szegények pénztárába 10 forintot fizetnek be.[6]) A fölösleges pénzt a kórházak, iskolák és templom javitására fordítják, sőt a más vallásuakat is pártfogolják, midőn több alkalommal az evangelikus templomnak 5 forintot adnak áldozatképen.[7])

A betegeket gondosan ápolják, a költségek fedezésére a céhládából juttatnak nekik összegeket ama kikötéssel, hogy mihelyt felgyógyulnak, a fölvett pénzt kamat nélkül visszafizessék.[8])

A betegápolást lényegesen megkönnyítette az irgalmasok kórházának 1650-ben való alapitása. A szegénysorsú súlyos betegeket ezentúl itt gondozták. Az 1848-ki rendelet kimondja a kórházi bizottmány felállítását, melynek tagjaiul a fő- és alcéhmestert és ezeken kivül még 2 mestert jelöl ki; a segédek részéről 4—10 tagot választanak be a bizottmányba, melynek elnöke a fő-, illetőleg az alcéhmester.

A bizottmány feladata a segédeknek és más betegeknek a *kórházba való felvételéről intézkedni, az illetéket a céh tagjaira* kiróni és azokat beszedni[9]; az illetékek maximumát negyedévenkint lefizetendő 30 krajcárban állapitják meg.

A pénz elhelyezésére szolgál a kórházi láda, melynek kezelése a bizottmány elnökét illette meg; egyik kulcsa az elnöknél,

[1]) Mészárosok számadáskönyve.
[2]) Tört. Tár. 1889. 628. o.
[3]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 12.
[4]) Felm. városok életéből 26. o.
[5]) Szabók számadáskönyve 1854.
[6]) U. o. 1829.
[7]) U. o. 1854.
[8]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 13.
[9]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 40, 41, 42. 50.

a másik egy segédnél van, ki egyszersmind könyvelő is. A pénz a szegény vándorló legények segélyezésére és a betegek ápolására szolgál, melyekről nyugtatványt kell kiállítani és azt legalább 3 taggal láttamoztatni. A bevételekről és kiadásokról nyilvános számadás készítendő és a céh elé terjesztendő felülvizsgálat végett.[1])

A szabályok előirják, hogy a beteg inas, legény és mester mellett virrasztani kell; ha pedig állapota válságosra fordul, papot kell hivatni, nehogy a beteg utolsó szentségek felvétele nélkül muljék ki e világból.

Ha a mester beteg, akkor a céhmester, ha pedig az inas vagy a segéd, akkor a saját mesterük jelentse be a dolgot a kellő időben a helybeli plébánosnak 2 frt. lefizetésének terhe alatt.[2]) A plébános, amint tudomást szerzett a beteg állapotáról, induljon útnak s megérkezve a beteg házához, lássa el őt halotti szentségekkel.

Ha a legény meghal, szerszáma, ruhája a céh birtokába megy át némi kárpótlásul a neki nyújtott segélyért.[3]) A halottat minden céhtag kisérje el utolsó útjára.[4]) Nyomósabb ok nélkül ne is mulassza el senki eme kötelességét teljesíteni, mert, ha mester, 25, ha pedig segéd, úgy 12 dénárral bünhődik.[5]) Még a cselédnek is megadták a végtisztességet, mert a szabályok a céh tagjait szigorúan intik, hogy ebbeli kötelezettségüket még a cselédekkel szemben se mulasszák el, hanem minden mester házát legalább egy-egy tag képviselje a temetésen. 1828-ban a szabályok akképen intézkednek, hogy abban az esetben, ha a céh nagyszámú tagból áll s hetenkint, sőt gyakrabban is fordulna elő haláleset, akkor a hatóság választ ki egyeseket, kiknek büntetés alatt meghagyja a temetésen való megjelenést. Eme intézkedés azért történik, hogy sűrű elfoglaltság ne vonja el a céh tagjait a munkától, ami esetleg a mestercégben pangást idézhetne elő.[6])

A temetést követő napon az elhunyt lelki üdvéért gyászmisét mondatott a céh, amelyen szintén teljes számmal vesznek részt a mesteremberek.

Amint a mondottakból láthatjuk, a céh első sorban vallásos és erkölcsös jótékony egyesület, mely betegeket ápol, halottakat eltemet; az erkölcsi élet minden mozzanatára figyel s azt előmozdítja, áthágóit pedig szigorúan bünteti; figyelme még a szegényekre is kiterjed, árvákat és özvegyeket segít és támogat: egy szóval mindenképen oda működik, hogy a társadalmi nyomort és a társadalomban fölmerülő kinövéseket megszüntesse.

---

[1]) U. o. 40, 41, 44, 45, 46, 47, 48.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 15.
[3]) Cipészek cl. ismeretlen időből. art. 13.
[4]) Kékfestők cl. 1777. art. 17.
[5]) U. o.
[6]) Kötélverők cl. 1828. art. 39.

V. FEJEZET.

A szepesváraljai céhek belső élete.

a) *Az inas.*

Az inas neve. A próbaidő. A beszegődés módja és föltételei, ideje, a fölvétel díja. A kontárnál töltött idő nem számít. A kezesek. A kaució. (Óvás-pénz). A tanulási idő tartama. Az inas-ruha. A napi munkaidő. A mestergyerekek kedvezményei. Az inas viselkedése a céhben, az után és mesterével szemben. Az inassal emberségesen kell bánni. A szökött inasok. A tanuló sorsa mesterének elhalálozása esetén. A próba. A tanulólevél kiváltása. Az inas felszabadulásának díja; a lakomák tilalma.

Az inas céhleveleinkben különféle néven jön elő. A céhek legrégibb idejében Knappe,[1]) a XVI. században Junge,[2]) Jüngling,[3]) Knecht,[4]) Knab,[5]) Lerbube,[6]) Lehrjung és Lehrknecht[7]) nevekkel illetik, végre az 1848-iki rendelet kimondja, hogy az inas neve ezentúl „iparos tanuló" legyen.[8])

Inasokul rendesen 11, 12 éves fiúkat vettek fel, kik, mielőtt hivatalosan az illető mesterhez beszegődtek volna, 2 heti próbaidőt tartoztak kitölteni annál a mesternél, akinél a mesterséget tanulni kívánták. Később a próbaidőt 6 hétre emelték fel s a rendes inasévekbe nem számították be.[9])

A próbaidőnek szabályos eltelte után, ha a mester alkalmazhatónak és hasznavehetőnek találta az inast, fölvehető volt. A fölvétel nagy ceremóniával történt, mely alkalommal a mester a fölveendőt a céhbe vitte, hogy beszögödtetését a többi mester is tudomásul vegye. Az 1715-iki oklevél előírja, hogy, ha az inas munkába beszegödni kíván, látogasson el Lőcsére, hol nyitott céhláda előtt lerakván a megállapított díjat, hiteles okmányainak előmutatása után, fölvétetik.[10]) A fölvételnek azért kellett formálisan Lőcsén végbemennie, mert, amint már kimutattuk, a szepesváraljai, iglói, késmárki, kassai kékfestőcéh a lőcseivel egyesült és központnak Lőcsét ismerték el.[11])

A hiteles okmányok felmutatása elkerülhetetlenül szükséges volt. Ilyen volt a keresztlevél vagy születési bizonyítvány, melyet a város elöljárósága állított ki, bizonyítván benne a fölveendőnek tisztességes, becsületes és törvényes házasságból való származását[12]) és német nemzetiségét.[13])

[1]) Posztógyártók cl. 1385.
[2]) Vargák cl. 1538. art. 9.
[3]) Szabók cl. 1550. art. 13.
[4]) U. o. art. 15.
[5]) U. o. art. 23.
[6]) U. o. art. 1.
[7]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[8]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 1.
[9]) Kékfestők cl. 1817. art. 1.
[10]) Kékfestők cl. 1715. art. 3.
[11]) U. o.
[12]) Szabók cl. 1550. art. 12.
[13]) U. o.

Ha az illető jobbágynak volt a fia, akkor földesurának a beleegyezését is kellett előmutatnia;[1] abban az esetben pedig — mondja a céhlevél — ha földesura a fölszabadító levelet nem akarná kiállítani, forduljon a jelölt az illetékes hatósághoz.[2])

A céhszabályok megkövetelik, hogy az inas német nemzetiségű és nyelvű legyen.[3]) A vargák céhlevelének záradékában olvassuk, hogy a mesteremberek szigorúan elhatározták, hogy áthághatatlanul megtartják azt a szép szokást, hogy semmiféle inast nem vesznek fel a mesterségbe, csupán német nemzetiségűt és nyelvűt.[4]) E részből erősen kiérezni a szászoknak ama kiváltságukhoz való ragaszkodását, melyet még V. István biztosított nekik. 1613-ban már nem kívánják meg föltétlenül a német származást, ami kitűnik az oklevélnek ama részéből, mely hangoztatja, hogy inasnak magyar származású gyermek is fölvcendő.[5])

Az inas beszegődtetésének idejét is megállapítják céhszabályaink. 1595-ben ugyanis azt olvassuk, hogy inast „14 Tag vor Ostern, oder 14 Tag nach Ostern" lehet fölvenni, máskor ez nincs megengedve.[6]) A XIX. században már a $^1/_4$-évenkint tartandó céhgyűléseken veszik fel ténylegesen az inasokat, amiről a céhmesternek, illetőleg helyettesének tudomást kell szereznie,[7]) aki a fölvétel alkalmával a hiteles okmányokat átvizsgálja s a céhládába helyezi el.[8])

A fölvételi díj, mely ugyanakkor fizetendő le, nem mindig egyforma. A szabó-inas 1550-ben 2 vörös forintot és 4 font viaszt („zween rote gulden und 4 pfund wachs") a céhnek, 2 pint bort pedig a mesternek fizet fölvételi díjul.[9]) A mészárosoknál 1595-ben 2 forint és 4 pint bor a fölvétel díja, melyet a céhbe fizet, azonkívül a mesternek, mintegy tandíjul 2 forintot.[10]) Ugyancsak a mészárosoknál 1613-ban az idegenből jövő inas beszegődtetésének díjául 10 forintot fizet be a ládába.[11])

Mária Terézia korában kikötik, hogy, ha valakit inasnak vesznek fel, fizessen 2 forintot fölvételi díjul (Aufdingsgeld), mely a ládába helyezendő el.[12]) 1817-ben a tandíjat 1 forint és 30 krajcárban[13]) állapítják meg, mely összeg a 40-es évekig változatlanul maradt, míg végre az 1848-ki rendelet kikötötte, hogy „a tanulók szegődési díja ezentúl csak 1 pengő forint" legyen[14]).

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 1.
[2]) Kékfestők cl. 1817. art. 1.
[3]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[4]) Vargák cl. 1538.
[5]) Mészárosok cl. 1613. art. 5.
[6]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[7]) Kékfestők cl. 1817. art. 1.
[8]) U. o.
[9]) Szabók cl. 1550. art. 12.
[10]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[11]) Mészárosok cl. 1 13. art. 7.
[12]) Kékfestők cl. 1777. art. 4.
[13]) Kékfestők cl. 1817. art. 1.
[14]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 1.

A fölvételi díjnak a megállapítása mindenkor a helyi hatóságot, a céhbiztosi intézmény megszületésével pedig a comissariust illette meg, mint olyant, aki a céhet ellenőrzi és vezeti.[1])

Mi történik azonban az olyan inassal, aki szegénységéből kifolyólag a fölvételi díjat nem tudja lefizetni? Az nem vehető fel tanulónak? A céh számít minden eshetőséggel s kiterjeszti védő karjait a szegénysorsú gyermekekre is, amikor kijelenti, hogy, ha egy inas szegénységéből kifolyólag a tandíjat lefizetni nem tudná, a mester pedig szorgalma és más jó tulajdonságai miatt fölvenné és helyette a díjat lefizetné, az inas tanuljon tovább jószívű mesterénél mindaddig, amíg a díjnak megfelelő részét ledolgozta.[2])

Már most mi történik avval az inassal, ki kontárnál tanul és időközben kilépve céhbeli mesterhez akar beszegődni? A kontárnál tanult inas bármikor jelentkezhetett a céhmesternél, hogy a kontárt otthagyva céhbeli mesterhez vétessék fel tanulónak. A céhmester az engedélyt megadja s szabályos fölvétel után az inas beszegődhetik, de a kontárnál töltött idejét nem számítják be tanulási éveibe.

Az inas-fölvételnél rendesen két tisztességes és jóravaló személy kezességet vállalt arra nézve, hogy az inas megállapított éveit szabályosan és pontosan kitölti és nem szökik el mesterétől. Ezek voltak a kezesek. (Bürgsthallsstellung).[3]) E szokás csak ujabban a XIX. századtól fogva divott, hasonlóképen kaucióról (óvaspénz) is csak 1817-ben olvasunk először.

Kaució alatt ama összeget értjük, melyet az inas fölvétele alkalmával a céhládába fizetett le. Ez az összeg ott maradt inas éveinek lejártáig. Célja vele a céhnek az volt, hogy mintegy presszionálja az inast, hogy mesterénél maradjon, ne szökjék el, mert, ha mesterét otthagyta, a kauciópénzét elvesztette.

Ha az inas szegénysége miatt a kauciót lefizetni nem tudta, nem volt nagy baj, mert teljesen pótolta ezt egy jóravaló polgárnak a jótállása.[4]) A kauciónak és a kezességnek tehát tulajdonképen ugyanaz volt a feladata, tudniillik mindkettő némi biztosítékot akar nyújtani, hogy az inas nem szökik meg, vagy, ha el is szökik, azok kényszeríteni fogják őt, hogy régi mesteréhez visszatérjen. A kaució lefizetésére nem a céh, hanem inkább csak egyes mesteremberek kényszerítették az inasokat, ami kitünik ama rendelkezésből, hogy, „ha az inas az óváspénzt lefizetni nem tudná, abban az esetben a céhbiztos, vagy a céhmester vegyen magának fáradságot olyan mester kifürkészésére, ki óvadékot nem követel az inastól.[5]) Ebből világos az is, hogy nem minden mester követelt kauciót. Ha az inas tanulóéveinek befejezése előtt otthagyná mesterét, kaucióját elveszti és ennek egy részét a tanitómester

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 6.
[2]) U. o. art. 2.
[3]) U. o. art. 2.
[4]) Kékfestők cl. 1817. art. 2.
[5]) U. o. art. 2.

kapja meg, a másik részét pedig a céhládába teszik le.[1]) A kaució összege nem volt pontosan megállapítva, hanem teljesen a mestertől függött.

Az inas-idő tartama a kor és a mesterségek szerint változott, amint azt a következő táblázat is mutatja:

A mesterség neme	Az inasévek tartama: a XVI. sz.-ban	a XVII. sz.-ban	a XVIII. sz.-ban	a XIX. sz.-ban
Posztógyártók	—	—	—	3
Takácsok	—	—	3	3
Szűcsök	—	—	3	4
Kötélverők	—	—	—	2
Gombkötők	—	—	—	3
Kalaposok	—	—	3	3
Szabók	2	2 vagy 3	3	3
Timárok	—	—	—	3
Szíjgyártók	—	—	—	3
Vargák	—	—	3	3
Csizmadiák	—	—	3	3
Asztalosok	—	—	—	3
Ácsok	—	—	—	2
Kerekesek	—	—	3	3
Kádárok	—	—	—	3
Fazekasok	—	—	3	2
Kőmivesek	—	—	3	3
Kőfaragók	—	—	4	4
Mészárosok	3	3	3	3
Molnárok	—	—	—	3
Pékek	—	—	3	2
Órások	—	—	3	4
Puskamívesek, sarkantyúsok és lakatosok	—	—	3	3
Rézmívesek	—	—	—	3
Kovácsok	—	—	3	3
Kékfestők	—	—	3	3
Kalmárok	—	—	4	3

Ebből a táblázatból látható, hogy minél nehezebb valamely iparág, annál több idő szükségeltetett elsajátítására. A tanulási időt a céh állapította meg s a mester egy pillanattal sem hosszabbíthatta meg, csupán abban az esetben, ha az illető saját hibájából kifolyólag nem sajátította volna el eléggé a mesterséget, vagy más okok forognának fenn, mikor is a céh, illetőleg a comissarius határozza meg a tanulási évek meghosszabbítását.[2])

Az 1848-ki rendelet egységes alapra fekteti az intézményt a tanulási idő tartamát illetőleg is, mikor kijelenti, hogy a mesterségek között különbség nincsen többé s a tanulási idő ezentúl

[1]) Kékfestők cl. 1817. art. 4.
[2]) Kékfestők cl. 1817. art. 3.

legfeljebb 3 esztendőre terjedhet ki. „Ha azonban ruházattal is a mester látja el a tanulót, akkor a tanulási idő 3 esztendőnél továbbra is terjedhet.[1])

Az inasruhával találkozunk már előbb is. 1775-ben a csizmadiáknál hangoztatják, hogy a 4 évre beszegődött inasnak mestere ruhát is köteles adni.[2]) 1595-ben a mészárosok céhénél az inas fölvétele alkalmával 2 forintot fizet a mesternek, viszont az arra kötelezi magát, hogy minden évben 1 kabátot, 2 inget és 2 pár nadrágot s annyi cipőt ád inasának, amennyire csak szüksége lesz.[3])

Itt tehát a ruha fontos szerepet játszik, ami kétségtelenül abból magyarázható, hogy ez volt az a mesterség, melynél a tanuló legtöbb ruhát piszkított s szakított. Más iparágaknál ilyenfajta intézkedésekkel nem találkozunk.

A szabály szerint beszegődött inast munkára kötelezték. Hogy hány órán keresztül dolgoztak naponkint, azt adat hiányában a szepesváraljai céhekre nézve nem állapíthatjuk meg. Csupán annyit tudhatunk meg, hogy az inasokat testi erejüket felülhaladó munkára a mesterek nem kötelezhették. Az 1848-ki rendelet általánosságban kimondja, hogy „a tanuló, ha 14 éven alól van 9, ha 14 évnél idősebb legfeljebb 11 órán át dolgozhatik."[4])

Most, miután az idegen inas fölvételének módját, díját és tanulási idő tartamát láttuk, vizsgáljuk meg, mennyiben volt e kötelezettségeknél helye a kedvezményeknek a mester gyermekeit illetőleg. A dolog úgy állott, hogy, ha egy inas apjának a mesterségét kívánta folytatni, csak egy évig inaskodott, fölvételi díjul pedig 1 frt és 2 pint bort fizetett.[5]) 1613 ban ugyanennél a mesterségnél már a mesterfiú tanulási idejének tartama nem lehet 1 esztendő, mégha saját apjánál tanul is, hanem, ha idegen mesternél tanul, az tarthatja magánál addig, ameddig neki jól esik. Kikötik azonban, hogy, ha az inas már önállóan is tud dolgozni, akkor a megkeresett összegből a mester juttasson valamit a céhnek is.[6]) Az 1828-ki szabályzat szerint már semmi előnyük sincs a mesterfiuknak az idegenekkel szemben a tanulási idő tartamát illetőleg, csupán annyiban kiváltságosak, hogy fölvételkor és felszabaduláskor csak fél taksát fizetnek.[7])

Az inasoktól megkövetelték, hogy illő és tisztességes magaviseletet tanusítsanak. A céh gyűlésein engedelem nélkül felállniok büntetés terhe alatt tilos volt, a céhben csak nadrágban és ingben nem jelenhettek meg. A láda előtt ne beszéljen, ha nem rajta van a sor, tőrrel és késsel a gyűlésen ne jelenjék meg az inas. Legyen vallásos, ne káromolja az Istent, ne veszekedjék a céhben, ne

[1]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 7.
[2]) Csizmadiák cl. 1775. art. 2.
[3]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[4]) »Céhszabályokat módosító rendelet«. 1848. art. 3.
[5]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[6]) Mészárosok cl. 1613. art. 6.
[7]) Kékfestők cl. 1828. art. 9.

adjon másnak haragra okot.[1]) Ha pedig kéthetenkint a legényekkel együtt a szállón megjelenik, az atyamester előtt példás magaviseletet tanusítson.[2])

Legyen erkölcsös, szabad nőkkel ne társalogjon;[3]) az utcán fellebbvalóit és idősebb ismerőseit kalap levéve köszöntse, ne ugráljon az utcán mások megbotránkozására ingben és nadrágban.[4])

Mesterét minden inas becsülje meg, neki engedelmeskedjék, ne pletykázzon s inaséveit hiány nélkül és szabályosan töltse ki.

Viszont a mester is bánjék emberségesen tanulójával,[5]) csak a mesterségnél alkalmazza, tehát ne dajkáltasson vele gyereket, ne küldözgesse a boltokba mindenféle holmi beszerzésére, ne bánjon vele túlságosan szigorúan, hanem szorgalmasan tanítsa, mintha apja volna az inasnak;[6]) figyeljen a mester továbbá arra is, hogy az inas rendesen járjon el vasárnap és ünnepnap a templomba, mitől soha ne tiltsa el őt.[7]) Ha az inasnak kifogása van a mester túlszigorú bánásmódja ellen, forduljon panaszával a céh előljáróságához, mely vizsgálatot indít és megfelelő büntetést mér a rend ellen vétkező mesterre.[8])

A segédek ne üssék, ne kinozzák az inasokat, hanem kérdéseire jóakaratulag válaszoljanak és lássák el őket jó tanácsokkal. Hasonlóképen intézkednek a szabályzatok a ház többi népével szemben is, akiknek megtiltja, hogy bármiféle házimunkával megterheljék a tanulókat.[9])

Mi történik az olyan inassal, ki tanulási idejének teljes és pontos kitöltése előtt mesterétől megszökik? Minő volt a szökött inasok sorsa?

Azok a tanulók, kik mesteröket inaséveik kitöltése előtt elhagyják, szökött inasoknak neveztettek. A szökött inasokért a felelősség első sorban a szülőket, másodsorban pedig a kezeseket terhelte. Az 1550-iki céhlevélben olvassuk, hogy, ha egy tanulót valamely mesterségre szánnak és ő mesterét tanulási idejének eltelte előtt otthagyva megszökik, akkor szülei, illetőleg hozzátartozói, vagy aki őt a mesterségre adta, kárpótolják a mestert.[10])

Az inas 4 héttel az ünnepek előtt ne hagyja el mesterét.[11]) Kétségkivül e szigorú intézkedésnek egyedüli oka az, hogy ünnepek előtt rendesen összegyűlt a munka, amit a mester egymaga nem végezhetett el. Ha az inas idő előtt megszökik, — mondja a céhlevél — a mester várjon, hátha bűnét megbánva magába

[1]) Szabók cl. 1551.
[2]) U. o.
[3]) U. o.
[4]) U. o.
[5]) Kékfestők cl. 1817. art. 3.
[6]) Rézművesek cl. 1777. art. 4.
[7]) Szabók cl. 1625. art. 1.
[8]) Hl. II. 68. sz.
[9]) Kékfestők cl. 1817. art. 3.
[10]) Szabók cl. 1550. art. 23.
[11]) U. o. art. 13.

száll és visszatér, ép azért más inast ne szegődtessen be mindaddig, amíg a régi inas tanulási ideje teljesen le nem telik.[1])

Ha egy inas megszökött, vizsgálatot indítottak, vajjon mi késztette e hibás tettre, nem bánt-e vele rosszul mestere, vagy háznépe. Abban az esetben, ha az okot a mesterben találták, szigorúan megbüntették s inasát más mesteremberhez szegődtették be a hátralévő időre; ha azonban a tanuló csupán munkakerülésből, lustaságból hagyta ott mesterét, akkor az óvadékot elvesztette, melynek fele a céhre, fele pedig mesterére szállott.[2])

Számtalan esetben előfordult, hogy az inas meggondolva a dolgot visszatért régi, elhagyott mesteréhez, amikor is tőle bocsánatot nyerve, mesterségét tovább folytathassa, de tanulási éveinek lejárta után büntetésből 1 napi távollétért 1 hétig tartozott tovább *dolgozni*[3]) *s ilyen esetben a kezesek tettéért nem voltak felelősek* s elégtételre nem voltak kényszeríthetők.[4]) A szökést tehát minden esetben szigorúan tilalmazta a céh és súlyos büntetéssel sujtotta a szökött inasokat.

Mi történik avval az inassal, kinek mestere tanulási idejének eltelte előtt elhal?

Gyakran előfordult az az eset, hogy a tanuló mestere elhunyt, még mielőtt az a szabályosan előírt inaséveit kitöltötte volna. Az inas ilyenkor megmaradt özvegyénél, ki jó és értelmes segéddel tovább folytathatta a mesterséget, de tanulási idejének eltelte után köteles volt mesterségének teljes elsajátítása végett még más mesternél is 14 napig tanulni,[5]) néha 4 hétig, sőt $^1/_4$ évig is. A tandíj azonban akkor is az özvegyet illette meg a maga teljességében.[6]) Sokszor azonban, ha az özvegynek értelmes segédje nem volt, elvették tőle az inast és más mesterhez adták hiányzó idejének kitöltése céljából. Az efölött való rendelkezés joga mindenkor a céhmestert illette meg, aki a céhért felelős volt.[7]) Igy gondoskodott a céh a maga tanulóiról. Intézkedéseivel oda működött, hogy minden tanuló hibátlanul sajátítsa el a mesterséget s ne legyen kontár, akinek tudatlansága miatt a céhnek kellene szégyent vallani.

A mesterségében teljesen jártas s inaséveit szabályosan kitöltött tanuló igényt tarthatott arra, hogy legény lehessen. Ezt az aktust felszabadulásnak nevezték. Némely céhnél, mielőtt ez a fontos tény bekövetkezett volna, megkövetelték, hogy az inas tegyen tanubizonyságot a mesterségben való járatosságáról, amit azáltal értek el, hogy kis feladatot, kis művet kellett elkészítenie. Figyeltek arra, hogy a tanuló önállóan állítja elő a tárgyat, melyet aztán bírálat alá bocsátottak. Abban az esetben, ha a munka nem sikerült

[1]) Szabók cl. 1625. art. 11.
[2]) Kékfestők cl. 1828. art. 5.
[3]) Kékfestők cl. 1828. art. 4.
[4]) Kékfestők cl. 1817. art. 4.
[5]) Timárok cl. 1823. art. 7.
[6]) Kékfestők cl. 1828. art. 7.
[7]) Kékfestők cl. 1777. art. 4.

s nagyobb hibákat fedeztek fel rajta s így tudatlannak találták a tanulót, kutatták annak okát; 12 frtig marasztalták azt a mestert, ki az inas járatlanságának oka volt, majd más mesterhez küldték, hogy mint inas továbbra is tanuljon.[1]) Ezt az aktust természetesen csak a céhek hanyatlásának idejében hozták be, előbb nem volt reá szükség, mert biztak a mesterek jóravalóságában és szorgalmában.

Ha az inas a próbán is sikeresen átesett, tanulólevelét kellett kiváltania, melyet a fölszabadításkor felmutatott és melynek eredeti példányát a céhládában őrizték.[2])

Miután így a felszabadulás elő volt készítve, következett a formai része, ami azonban a leglényegesebb volt. Az inas mesterével megjelent a céh ülésen, hol a felszabadulás díját kellett letennie, mely a régi időben nem volt egységesen megállapítva. 1595-ben a mészárosoknál a felszabadulás díját 2 frt-ban és 4 pint borban határozták meg, melyet a céhben tartozott lefizetni,[3]) a mester fia ennek a felét, illetőleg 1 frt és 2 pint bort fizetett felszabadulásakor.[4]) Másrészről azonban kikötik, hogy a mester egy forintot érő kabátot (ein Rock umb 2 guld) vegyen és ajándékozzon a felszabadított inasnak.[5])

A XVIII. században a fölszabadulás díja minden céhnél 2 forint, melybe a tanulólevélért járó díj is bele van számítva.[6]) 1795-ben — a szabók számadáskönyvében olvassuk — a mesterfiú felszabadulása alkalmával csak 24 krajcárt fizetett.[7])

1828-ban végre megállapítják, hogy az inas ezentul minden mesterséghez felszabadulásakor csak 1 forint 30 krajcárt fizessen.[8]) Az 1848-iki rendelet ismét visszatér a 2 forinthoz és megállapítja, hogy ezentúl „a felszabadulásnak díja 2 pengő forint legyen.“[9]) Ez az úgynevezett Freisprachgeld, felszabadulási illeték,[10]) melyet senkisem kerülhetett el.

A felszabadítás a céhben nyitott céhláda előtt ment végbe, mely alkalommal kinyilatkoztatták az inasnak, hogy ő ezentúl csak segéddel érintkezzék s miheztartás végett ünnepélyesen felolvasták előtte a céhszabályokat, melyeknek gondos megtartására intették.[11]) Az aktusról jegyzőkönyvet vettek fel[12]) s a felszabadított tanulót a legények lajstromába iktatták s figyelmeztették, hogy jogokban teljesen egyforma az öregebb segédekkel.[13])

[1]) Hl. II. 68. sz.
[2]) Kékfestők cl. 1828. art. 8.
[3]) Mészárosok cl. 1595. art. 2.
[4]) U. o.
[5]) U. o.
[6]) Kékfestők cl. 1777. art. 4.
[7]) Szabók számadáskönyve 1795.
[8]) Fazekasok cl. 1828. art. 8.
[9]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 8.
[10]) Kékfestők cl. 1828. art. 8.
[11]) U. o.
[12]) U. o.
[13]) Vargák 1828. art. 20.

A felszabadítással régebben nagy lakmározások, mulatozások és fényes szertartások voltak kapcsolatosak. Mária Terézia azonban megrendszabályozván a célheket, vallási alapokra fektette és a kinövéseket kiírtotta; hasonlóképen tilalmazták a visszaéléseket az 1828 és az 1848-ki rendszabályok is kijelentvén, hogy a felszabadítás „minden haszontalan szertartás és kinövés mellőzésével" történjék meg [1]) s az ilyen fajta visszaéléseket a szállókon, vagy bárhol is „mindenkorra megszüntetik."[2])

Mindezen fejtegetésekből kitünik, mily fejlődési processzuson kellett az inasnak végig mennie, míg segéd lehetett s fizetésért dolgozhatott. Sokat kellett szenvednie, de a tűrés sokszor hasznára válhatott, hisz a céhnek szigorú intézkedéseivel célja mindég az volt, hogy már inas korában megalapozza az egyén jövőjét a mesterség elemeinek pontos és gondos elsajátításával.

De nemcsak arra törekedett, hogy később mint mester helyt álljon az élet küzdelmes és válságos viszonyai közepette, de szigorú erkölcsi és vallási szabályaival mintegy az utat is megjelölte számára, melyen haladnia kell, ha derék, jóravaló mesterember akar lenni. Ezt a két célt szolgálta a céhintézmény mindaddig, amíg benső kinövések és egyenetlenkedések nem jelölték meg romlásának és így bukásának az útját, ami akkor következett be, mikor a céh ideális céljáról megfeledkezve önző érdekeket szolgált és ápolt.

b) *A legény.*

A felszabadulás fontossága; a legények szabadsága. A legénycéh: célja, a gyülés helye, ideje és feladata. A legények magaviselete a céh ülésein. A legény felavatása, a keresztelő. Az atyamester. A legények kötelezettségei atyamesterükkel és családjával szemben. Az öreglegény. A szabók legényéhe 1795-ben új szabályzatot nyer. A legények külön céhet nem képezhetnek. A vándorlás: minden legény köteles vándorolni, a vándorút megkezdése; a földesúr engedélye, születési bizonyítvány megszerzése, a tanulólevél. A legény vándorútján. A szálló (Herberg). A szálló célja: a legény jelentkezése a szállón és a céhmesternél. A munkakeresés. A legény fölvétele. A mester első teendője idegenből jött legénnyel szemben. Mit műveljen a legény, ha vándorlás közben iratait elvesztette? A másolatok beszerzése. A próbaidő. A legény, ki munkát kap, legalább 3 hónapig maradjon egy helyen. A legény tartózkodása a szállón. A szállók rendőri felügyelet alatt állnak. A szálló jegyzőkönyvei. A legény vándorlási éveinek tartama. A vándorlás célja és hatása. Kivételek a vándorlás alól. A legények díjazása. A napi munkaidő. A rendesnél hosszabb munkaidő díjazása. Felmondás. A lázadó és sztrajkoló legények. A korhely-hétfő s egyéb kihágások. A legény, míg mesterjogot nem nyer, nem házasodhatik. A legények panaszai. A kihágások büntetése. A kegyelmezés. A legény viselkedése. A legények ápolása és segélyezése.

A felszabadulás igen fontos mozzanat volt az iparos életének fejlődésében, mert ennek az aktusnak a lezajlása után az éveit

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 8.
[2]) »Céhszabályokat módosító rendelet«. 1848. art. 9.

hiány nélkül eltöltött inas elé új élet tárult. Míg eddig teljesen a mester felügyelete alatt állván, szabadságát kénye-kedve szerint nem gyakorolhatta, de engedelmeskednie, dolgoznia kellett ingyen, hogy iparágát gondosan es pontosan elsajátítsa, addig a felszabadulás processzusán átesve nagyobb szabadságnak örvendhetett, de nagyobb feladatoknak, kötelességeknek is kellett megfelelnie; életének folyása elé több akadály gördült, melyeknek elhárítására legtöbbnyire egymaga volt hivatva, s mesterének aktiv szerepét nem vehette igénybe. Így hamarosan be kellett látnia, hogy ezentúl dolgoznia, munkálkodnia kell, nem azért, mert szorítják, hanem hogy minél nagyobb járatosságot szerezzen mesterségében; egyszóval legény korában életcélja mind világosabban alakult ki ama íjjú lelkében, ki csak az imént zúgolódott mesterének szigorú bánásmódja miatt.

Másfelől bizonyos büszkeség, gőg vett rajta erőt, midőn érezte, hogy mennyivel fölötte áll az inasnak, kivel most egyenesen a céh parancsára nem is szabad barátkoznia; bizonyos nemes érzés hatotta át, mikor látta, hogy tulajdonképen semmi különbség sincs közötte és idősebb társai között, kikkel egyformán gyakorolhatja jogait a céh ülésein. Ez az egyenlőség pedig fokozta munkakedvét s idealizmussal töltötte el lelkét.

Szabadságuknak, jogaiknak legfőbb bizonyitéka, hogy külön céhekbe tömörülhettek, melyek ülésein nyomorukról, szegénységükről s a mesterség problémáiról tárgyaltak.

Külön legénycéhet alkottak a szepesváraljai szabó legények, kik 1551-ben mestereik elhatározására tőlük szabályzatot kapnak, mely irányítja működésüket s szemeik elé tárja kötelességeiket. A szabályzat kivonata a mesterek artikulásainak. Célja, amint az oklevélben olvassuk, az volt, hogy a céhbeli legényeknek védelmet nyujtson a kontárokkal szemben.[1])

A legénycéh központja a szálló („Herberg", „Herbrig") volt, hol kéthetenkint összejöttek és nyitott céhláda előtt az atyamester (Vater, Zechvater, Altvater) vezetése alatt tanácskoztak szükségleteikről és a mesterség ügyes-bajos dolgairól. („Bei dem Vatter Sollen die gesellen die Laden haben vnd alle 14 Tag tzum Vatter auff die Herbrig khomen bald noch essens.")[2])

Ez alkalommal helyezték el a ládába a szolgáló (Knecht),[3]) valamint a társpohárlegények (Gesell,[4]) Geselle[5]) azt a csekély díjat, melyet alkalomadtan felebarátaik segélyezésére fordítottak. *A jutalék igen csekély volt, amennyiben a társpohárlegény egy* phenniget, a szolgálólegény pedig egy fillért fizetett le,[6]) az ide-

---

[1]) Szabók cl. 1551.
[2]) U. o.
[3]) Szabók cl. 1550. art. 13.
[4]) Szabók cl. 1538. art. 19.
[5]) Szabók cl. 1550. art. 15.
[6]) Szabók cl. 1550. art. 15.

genből bevándorolt legény heti bérének felét fizette be a céhláda.[1]) („Allda soll ein gesel ein phennig auflegen vnd ein Bub ein heller ..... und welcher for nicht hie gearbeitet hat gesel oder Jung der sol aufflegen ein halb wohlon.[2])

A cipészeknél minden legény, ki bérért dolgozik Szepesváraljáu, köteles volt minden 14 nap után a céhbe 1 forintot lefizetni;[3]) az idegenből bevándorolt segéd pedig félheti bérével tartozott a céhnek, ha itt dolgozni kivánt.[4])

Minden gyűlésen felolvasták az artikulusokat, melyeket az atyamester magyarázott és a legényeket pontos megtartásukra buzdította.

Minthogy a céhláda előtt csak komoly dolgokról tárgyaltak, megkivánták, hogy ott mindenki tisztességesen felöltözve jelenjék meg; súlyos büntetés érte azt a legényt, ki a láda előtt csak ingben és nadrágban jelent meg.[5]) Senki tőrt, vagy kést a gyűlésre ne hozzon, -- mondja a céhlevél, — aki ilyen merész dologra vetemedik, 4 heti bérével lakol.[6])

A szabályok előirják továbbá, hogy a gyűlés tartama alatt minden legény illedelmes magaviseletet tanusítson, ne káromolja az Istent, ne álljon fel idősebb segéd engedelme nélkül, szólásra csak akkor van joga, ha erre való igényét a gyűlés előtt bejelentette az idősebb legénynek.[7])

Sem a tárgyalás előtt, sem máskor az idősebb legény egymaga ne nyissa ki a ládát, hanem legyenek jelen többen, kik, ha netán valami baj érné a céhet, felelősséggel tartoznak.[8]) A céhgyűlés egyik fontos tárgya volt a legény felavatása, mely nagy ceremóniával ment végbe. Az inas ugyanis, miután a hivatalos felszabadulás processzusán átesett, körülbelül $^1/_2$ évig szolgálólegény volt (Knecht),[9]) mely idő alatt legtöbbnyire előbbi mesterénél dolgozott megállapított bérért. Csak félesztendő multán lehetett társpohárlegény (Geselle). A felavatás hivatalosan a legények ülésén ment végbe, melynek megtörténte után lakoma következett, hol nagy ceremonia közepette formálisan is fölvétetett az illető a társpohárlegények közé. Az aktusnak befejező része volt a keresztelő, mely abból állott, hogy két legény kezükben borral és vízzel a bekötött szemű legény elé állott és kérdést intézett hozzá, vajjon melyikből akar inni; ha véletlenül a vízre mutatott, akkor nagy hahota és lárma közepette meg kellett azt innia, ha pedig a bort kivánta meg, akkor megdicsérték. A felavatandó erre felállt s a

---

[1]) Szabók cl. 1551.
[2]) U. o.
[3]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 4.
[4]) U. o. art. 2.
[5]) Szabok cl. 1551.
[6]) U. o.
[7]) U. o.
[8]) U. o.
[9]) U. o.

jelenlévőknek, majd a céh többi tagjainak egészséget kívánva felhajtotta a poharat.[1]) Mikor a bort már megitta, társai sok helyütt jobbról-balról ütöttek a legényre, figyelmeztetvén őt ezzel inaséveinek sanyarúságaira.[2]) A keresztelő által felvétetett a szolgálólegény a társpoharlegények közé, kiket okleveleink Gesell,[3]) vagy Geselle[4]) néven említenek.

A legények társaságának elnöke az atyamester (Vater), kinek a legények életében rendkívül fontos szerepe van. O a legények valóságos apja, ki gondoskodott arról, hogy minden, szállóra érkező legény munkát kapjon, ő készítette el a szállón lévő legények névjegyzékét, melyet aztán a hatóságnak nyujtott át; ő volt a segédek vigasztalója, keserveik, panaszaik eloszlatója, nyomorúságuk enyhitője; ő őrizte a legények ládáját, pecsétjét és artikulusaikat nyilvános ülés alkalmával ő olvasta fel és magyarázta szabályaikat.[5])

S a legények átlátva az atyamester magasztos hivatását és fáradságos munkáját a legnagyobb tisztelettel és engedelmességgel viseltettek vele szemben. Szigorú büntetés érte azt a legényt, ki a szállón az atyamesterrel meghasonlott, vagy tudta és engedelme nélkül innen elment s távozását előre be nem jelentette.[6])

Tiszteletük és hódolatuk az atyamester iránt kifejeződött ama ajándékban, melyet ujév napján neki átnyújtottak. Az 1551-ki céhlevélben olvassunk erre vonatkozólag adatot, mely a legényeket oda utasítja, hogy újév napján ne feledkezzenek meg atyamesterükről, hanem vagyoni viszonyaikhoz képest vegyenek neki ajándékot.[7]) Igen kedves emlék volt az a szerény ajándék az atyamesternek, kit mindenkor emlékeztetett ama kötelességekre és feladatokra, melyeknek teljesítésére hivatalos működése alkalmával a legények érdekében vállalkozott.

Hasonló tiszteletben részesítették a legények az atyamester családját is. Ugyancsak az 1551-iki céhlevél figyelmezteti a legényeket, hogy senki a szállón megjelenve heti bérének terhe alatt ne feküdjék nadrágostúl és cipőstúl az ágyra.[8])

Intették a szabályok a legényeket arra is, hogy illetlen magaviseletökkel sem az utcán, sem a szállón ne adjanak megbotránkozásra okot. Egy szóval a céh mindenképen oda működött, hogy a legények az atyamestert nagy fáradságáért megbecsüljék és szolgálataiért neki hálát adjanak. Az atyamestert a többi mester választotta s működése egy évre terjedt.

---

[1]) Egy öreg iparos elbeszéléséből.
[2]) Békefi.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 9.
[4]) Szabók cl. 1550. art. 15.
[5]) Szabók cl. 1551.
[6]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 5.
[7]) Szabók cl. 1551.
[8]) U. o.

A legénycéh tisztviselője az atyamesteren kívül az öreglegény (Altknecht). Rendesen kettő volt; egyiket a mesterek, a másikat a legények választották. Minthogy az öreglegény nemcsak képviseli a legények céhét, de bizonyos tekintetben működését tanácsával irányítja is, megkívánták, hogy példás jellemű, erkölcsös és kifogástalan magaviseletű egyén legyen. Tekintélyét csakis önzetlen törekvései által biztosíthatta. Ép azért megkívánják a szabályok, hogy ne legyen haszonleső, kerüljön minden bűnt, mert kihágás esetén kétszeres büntetés éri.[1]) Ha valaki bizonyos ügyben felvilágosítást kér tőle, ne utasítsa el, hanem készséggel álljon rendelkezésére; ha azonban nem volna járatos az ügyben és így jó tanáccsal szolgálni nem tudna, utasítsa az illetőt az atyamesterhez, vagy bármely más idősebb mesterhez.[2])

A szabók legénycéhe még 1795-ben fennállott. Tudjuk ezt számadáskönyvükből, hol hivatkozás történik arra, hogy szabályzatuk elégett a dühöngő tűzvész alkalmával, amiért is a céh új artikulusokkal látta el őket, melynek kiállításáért 1 rajnai forint és 22 krajcárt fizettek.[3])

Hogy más mesterség legényei ily módon külön céhbe tömörültek volna, azt anyag hiányában nem mutathatjuk ki. Abból azonban, hogy más mester-céh szabályzatai részletes tudósítást nyujtanak a legények egész életéről, kötelességeiről, következtethetjük, hogy a legtöbb mesterségnél a legények a mesterek céheinek voltak tagjai.

A szabók legénycéhének élete is már a XIX. században csak tengődés, míg végre 1817-ben, még inkább 1828-ban végleg megszünik azon szabályzat értelmében, mely szerint a segédek *sehol külön céhet nem alkothatnak*, tehát semmiféle pecsétjük, sem szabályzatuk nem lehet; amennyiben pedig ilyenekkel rendelkeznének, el kell azokat tőlük venni és a céhládába elhelyezni, a ládákat pedig meg kell semmisíteni. Azóta a legények a mesteremberekkel egy céhet alkottak, a gyűlésen egyformán gyakorolták jogaikat és fizették le járulékaikat.

A legények életében a legfontosabb mozzanat volt a vándorlás, melynek lefolyása alatt nemcsak mesterségükhöz szükséges ismereteik bővültek, hanem szélesebb látókört szerzettek, megismerték az életet és a nyomort.

A vándorlás processzusán minden segédnek, tehát a mester fiának épúgy mint az idegennek, át kellett esnie, mert enélkül mesterjogot nem nyerhetett.[4])

A legény vándorútra bármikor indulhatott, kivételt csak az ünnepek és a vásárok előtti idők képeztek, amikor rendesen sok

[1]) Szabók cl. (Toldalék) 1566.
[2]) U. o.
[3]) Szabók számadáskönyve 1795.
[4]) Kékfestők cl. 1828. art. 19.

munka gyült össze és a mestereknek a legények segítségére föltétlenül szükségük volt. Innen van az, hogy a szabók artikulusai szigorúan meghagyják a legényeknek, hogy ünnepek és vásárok előtt 14 nappal ne keljenek vándorútra, hanem várják meg, míg az ünnepek elmulnak.[1])

A vándorútra induló legény, ha földesúrnak a hatósága alatt állott, tehát, ha jobbágy volt, kikérte uraságának, máskor pedig a hatóságnak a beleegyezését, melyet oly esetben, ha semmi vétséget, vagy másnemű kihágást nem követett el s adósságot nem hagyott hátra, nem tagadhattak meg tőle.[2])

Ha a segéd a hatóság, illetőleg a földesúr engedélyét elnyerte, akkor a céhhez fordult születési bizonyítványának és tanulólevelének (Kundschaft) megszerzése ügyében. A céh tudomásul vevén szándékát, kiállította születési bizonyítványának és keresztlevelének hiteles másolatát, de csak egyszer, többször csak oly esetben, ha hibáján kívül vesztette el.[3])

A születési bizonyítvány eredeti példányát az illetékes városi hatóság állította ki, mely előtt a legény hozzátartozói megjelenve alázatosan kérték a tanácsot, hogy hiteles pecsétjükkel és kézirásukkal ellátott születési bizonyítványt állítsanak ki a vándorútra készülő fiúk részére. A tanács, mely nagyon jól volt értesülve a felek törvényes házasságáról, életéről, német származásáról, kiállította a levelet a fiúk részére, feltüntetve benne keresztszüleinek nevét, becsületes és erényes életmódját, szüleinek nevét, nemzetiségét, törvényes egybekelését; az egyén születési évét és társadalmi állását.[4])

A születési bizonyítványon kívül a legény vándorútjára tanulólevelét (Kundschaft) is elvitte, mely alatt oly hiteles kéziratot értünk, mely a legény erkölcsi magaviseletét és szakbeli tudását bizonyítja, vázolva az illető egyén törvényes származását, életkorát, termetét, hajszínét, továbbá, mily sokáig dolgozott előbbi mesterénél mint legény s mily szorgalommal. A tanulólevél illetékes kiállítója a céhmester volt, ki ezt sajátkezüleg aláírta ama mesterrel együtt, akinél a legény utoljára dolgozott.[5]) Igen sok tanulólevél maradt reánk, melynek egyik 1828-ból való formuláját itt mutatom be: „Wir Zechmeister, und andere Meister der Zunf im Ort . . . . . bezeugen hiemit, dass Vorweiser dieses, der Gesell . . . . . gebürtig von . . . . . Jahr alt, ... Statur, ... Haaren, ... bei uns hier . . Jahre . . Wochen als Gesell gearbeitet und sich während dieser Zeit immer getreu, still, friedlich und ehrbar wie es sich auf einen jeden Gesellen geziemet, verhalten hat, deswegen wir ihm gegenwärtiges Zeugniss ertheilet haben. Wir ersuchen dahero alle und

[1]) Szabók cl. 1551.
[2]) Kékfestők cl. 1828. art. 10.
[3]) U. o.
[4]) Születési bizonyítvány Jäger János részére 1682-ből.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 10.

jede Mitmeister, dass Jederman selben nach unseren Zunftgebrauch beihülflich sein, und ihm allen nöthigen Beistand leisten wolle.
den . . . . Jahr
. . . . . .
Zechmeister.
X. Y.
Meister, bei welchem der Gesell gearbeitet hat".[1])

Miután a legény a fentemlített iratok másolatait beszerezte, kezébe vette a vándorbotot és elbúcsúzva szüleitől, rokonaitól s ismerőseitől elindult. Mi lesz útjának végcélja, hol állapodik meg, azt egyelőre ő maga sem tudta. Ment, vándorolt, mert kényszerítették. Sok helyütt, hol elfogyott élelme s jószívű emberekre nem talált, küzdenie kellett az éhséggel; máshol meg a vidék zordonsága és az időjárás szeszélyei miatt szenvedett sokat. Valóságos örömmámorban úszott, ha estefelé valami községbe érhetett, hol megpihenve sokat mesélt felebarátainak vándorútjának borzalmairól és csodálatos kalandjairól. Következő nap felüdülve, magához térve tovább folytatta utját, míg megfelelő helységbe nem érkezett. Sokszor a szükség, a pénzhiány kényszerítette, hogy még oly helyen is, hol sokat nem tanulhatott, letelepedjék és munkához fogjon, hogy pénzt, élelmet szerezve tovább vándorolhasson. Sokszor agyonázva, fázva tért be a legközelebbi községbe, hogy nyugalmat, pihenést nyerjen.

Az a hajlék, hol a vándorlástól kimerült legény otthont talált, a szálló (Herberg, Herbrig) volt. Már az 1550-iki céhlevélben olvassuk, hogy a céhnek legyen szállója, hol a legények menedéket nyerjenek tisztességes és jóravaló magaviselet mellett.[2])

A szállók célja az volt, hogy az idegenből érkező és munka nélkül lévő legények bennök „elhelyezkedést találjanak",[3]) hogy a munkakeresőnek utasítóintézetül szolgáljanak,[4]) hogy a legények bennök gyűléseiket megtarthassák.[5]) Ebből következik, hogy a szállókon csakis ama legényeknek volt helyük 2—3 napi tartózkodásra, kik munkát kerestek.[6])

A szálló élén áll az atyamester, kinek szerepéről, feladatáról már szólottunk.

Az idegenből érkező legénynek első kötelessége volt a szállóra ellátogatni, hol az atyamester előtt jelentkezett, aki intézkedett a továbbiakról.[7])

Itt kérdezősködjék — mondja a céhlevél — a céhmester lakása felől, hol szintén jelentkezni tartozik. Ha a céhmestert nem találja otthon, akkor menjen el a legidősebb mesterhez, ki az

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 10.
[2]) Szabók cl. 1550. art. 18.
[3]) »Céhszabályokat módosító rendelet«. 1848. art. 29.
[4]) U. o.
[5]) U. o.
[6]) U. o. art. 38.
[7]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 7.

atyamesterrel egyetértve a legrövidebb idő alatt munkát szerez neki.[1])

Az 1550-ki céhlevélben olvassuk, hogy, ha egy segéd, ki munka nélkül van, az atyamesternél megjelenik, küldözgessen megbizottat minden mesterhez és érdeklődjék, hogy kinek volna legényre szüksége.[2]) („Wen eyn gesell, oder ein bub tzum Vater auff dye Herbergk kompth, So soll der Vatter herumb schycken tzu eynem idem Meyster, der eynem setzen wyll".) A munkakeresést a legtöbb esetben az atyamester végzi a dékánnal, ki legtöbbnyire járatosabb segédekből, máskor pedig a mesterek soraiból került ki. (Bejárómester.) Ez nyakába vette a várost és mesterről-mesterre járt kérdezősködve, kinek volna szüksége legényre. Ha útjában talált olyan iparosra, ki sürgős munka elvégzése céljából támogatásra szorult, mindjárt beszegődtette az illető dologtalanul heverő legényt, ki az atyamester utasítására és rendelkezésére mindjárt a legelső mesternél munkába állt.[3]) Mester és mester között nem válogathatott, mert ezt a legnagyobb bünnek tartották és úgy minősítették, mintha az illető legény lustaságból kerülné a munkát.

Az atyamester különben is nagyon jól volt informálva. kinél milyen dolga van a legénynek s kinek van legényre szüksége, mert a szabályok erősen hangsúlyozzák, hogy legényt csak az atyamester tudtával szabad felfogadni. Ha a legény a szállón kívül vállal munkát, 1 heti bérével lakol mulasztásáért.[4])

Miután már a mester a szabályos előírás szerint a legényt fölvette, első dolga volt, hogy előbbi viselkedéséről s a mesterségben való járatosságáról szóló levelét, hiteles bizonyitványát kikérje, melyeket azután a céhládában őrzött meg mindaddig, amíg az illető legény helyben maradt.[5])

Ha a legény hiteles másolatait elvesztette, köteles volt eskűvel bizonyítani, hogy azoknak elvesztését, vagy ama hatóságnak az irásbeli kimutatásával, vagy ama céh bizonyságával, melynek hatásköre alá tartozik s melytől iratait beszerezni óhajtja.[6])

Az ilyen legényt sem a céh, sem a mester nem vehette fel 20 forintnyi pénzbüntetés terhe alatt, míg bizonyítványait be nem szerezte.[7]) Gondoskodnia kellett tehát az okmányok hiteles másolatainak a beszerzéséről a céhnek vagy az illetékes hatóságnak értesítésével, mely azon volt, hogy minél előbb kézhez kapja okmányait.[8])

A munkába beszegődött legény először a próbaidőn esett keresztül, melynek az volt a célja, hogy a mester kiismerje a legény munkaképességét és jártasságát és aszerint állapítsa meg a díjazást.

[1]) Kékfestők cl. 1828. art. 12.
[2]) Szabók cl. 1550. art. 19.
[3]) Szabók cl. 1551.
[4]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 7.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 12.
[6]) Kékfestők cl. 1828. art. 10.
[7]) U. o.
[8]) Kékfestők cl. 1817. art. 10.

Természetesen a próbaidőt is fizették a mesterek, melynek megállapítása a legtöbb esetben közös megegyezés folytán történt. Ha pedig ilyen egyezséget a mester a legénnyel nem kötne — mondja a rendelet — akkor a „műhelyben álló segédek legnagyobb és legkisebb bére között a közép legyen" a fizetése.[1])

A legény, ha valamely mesterhez munkába állt, legalább 3 hónapig tartozott nála maradni.[2])

Előfordult néha az az eset is, hogy a legény a céh illetékes embereinek keresésére sem kapott munkát, ilyenkor a legény tovább vándorolt, miután a céhmester vándorlevelére *ingyen* ráírta, hogy itt nem volt olyan mester, akinek legényre szüksége lett volna.[3])

A legény azon idő alatt, míg munkát kapott, a szállón tartózkodott. Három nap elteltével (t. i. ha munkát nem kapott) a szállót el kellett hagynia s a céh terhére többé nem étkezhetett. 1848-ban a szállón való tartózkodási időt 8, illetőleg szükség esetén 14 napra tolják ki, ha a rendőrség ebbe beleegyezett.[4])

Ha a legény a kitűzött időn belül a szállót nem hagyta el, rendőrileg kiutasították.[5])

A szállók a helybeli rendőrség felügyelete alatt állottak, mely időközönkint felülvizsgálta és a rend fenntartásáról gondoskodott.[6])

Az 1848-iki rendelet kimondja, hogy a szállón ezentúl 4 könyv legyen. Az *elsőbe a helybeli mesterek neveit írják be, a másodikba* a vándorló és a szállón megforduló legények névsorát, a harmadikba ama mestereket, kik legényt keresnek, a negyedikbe pedig a munkába lépő segédek neveit.

Miután a szálló-intézmény céljával és berendezésével megismerkedtünk, az a kérdés merül fel, hány évig kellett a legénynek vándorolnia és mi volt a vándorlás célja.

Mindkét kérdésre részletes felvilágosítással szolgálnak a céhlevelek. Összegyüjtve ama adatokat, amelyek a vándorlás tartamára vonatkoznak, kimondhatjuk, hogy a legények általánosságban 3 évig vándoroltak, bár vannak esetek, hogy 4 évig is maradtak távol hazájuktól és szülőföldjüktől. Részletezve a kérdést az iparágak szempontjából megállapíthatjuk, hogy a csizmadiak, vargák, szücsök, kalaposok, pékek, szabók, takácsok, kékfestők, mészárosok, kőművesek, kerékgyártók, kovácsok, fazekasok, órások, puskaművesek, lakatosok, sarkantyúsok 3, a kőfaragok, kalmárok legényei pedig 4, az ötvösök 4—8 évig tartoztak vándorolni.

A XIX. században már mind sűrűbben hangzanak fel a panaszok a legények tudatlanságáról, éppen ezért indítványozzák, hogy a legények hosszabb ideig tartózkodjanak vándorútjukon. Bizonyos kedvezményül azonban kikötik, hogy, ha a legény 6 évi vándorútnak

[1]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 11.
[2]) Hl. II. 68. sz.
[3]) Kékfestők cl. 1828. art. 12.
[4]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 38.
[5]) U. o. art. 39.
[6]) U. o. art. 30.

a kitöltését hiteles okmányokkal tudja igazolni *remek elkészítése nélkül* is fölvehető a mesterek soraiba. Ez az inditvány azonban sok ellenségre talál, kik hangoztatják, hogy a vándorlás szükségtelen és csupán azoknál van értelme, akik „tudvágyuk ösztönéből vették kezükbe a vándorbotot". Sokan azonban tisztán kényszerűségből, mert a szabályok előirják, indulnak vándorútra és semmit sem tapasztalva előbbi tudatlanságukban maradnak; ez okból hirdetik, hogy a vándorlás nem lehet a mesterjog megszerzésének *főföltétele*.[1])

A vándorlás célja az volt, hogy az illető legény mesterségében teljes jártasságot szerezzen és a külföldön tapasztalt ujitásokat otthon is meghonositsa, ami kétségkívül nagy hatással volt az ipar fejlődésére. Ám nemcsak ismereteket, hanem, amint már egy helyütt emlitettem is, szélesebb látókört és finomabb izlést is szerzett. A vándorlás fokozta az iparoslegény földrajzi, sőt nyelvi ismereteit; szelidítette a szilaj ifjú erkölcseit, takarékossághoz és józan életmódhoz szoktatta. Felébresztette a távol kalandozó ifjúban a honszerelmet, minek következménye az volt, hogy hazaérve jobban meg tudta becsülni azt a hazát, melyet őseink vérükkel áztattak. Egy szóval bátran állithatjuk, hogy a vándorlás nemcsak ipari, hanem szellemi és hazafiúi szempontból is rendkívül fontos volt. Hazaérvén családja, ismerősei körében valóságos ismeretterjesztő-előadásokat tartott a legény elmesélve vándorútjának kalandjait, külföldön szerzett tapasztalatait, elsorolva ama városokat, melyekben megszállva dolgozott. Szűkebb körének tagjai pedig szájtátva hallgatták elbeszéléseit és lelkesedtek tettein, nem is vevén észre, hogy ismereteik gyarapodnak s tudásuk tágul. Igy lettek a vándorlólegények a nép művelői, tanitói!

Köteles volt-e minden legény vándorolni, nem volt e kötelezettség alól kivétel?

A *vándoréveknek szabályos kitöltése mindenkire nézve* kötelező volt, a megszakitásnak, vagy a teljes felmentésnek csak ott volt helye, ahol erre alapos ok mutatkozott. Ilyen ok például a legény szüleinek súlyos megbetegedése vagy halála. Ha e súlyos körülmények bármelyike — előirja a szabályzat — a legényt bolyongásairól haza szólitaná, menjen, de mihelyt alkalma lesz s az akadályok elharáttatnak, keljen ismét vándorútra hátralévő éveinek kitöltése céljából.[2])

Egyes esetekben a vándorlás alól teljesen felmentették a legényt, t. i. akkor, ha a legény szüleinek a tanácshoz intézett folyamodványában az illetékes közegek a felhozott okokat súlyosoknak találták. Ilyenkor a legényt a vándorlás alól teljesen felmentették s minden akadály nélkül mesterjogot nyerhetett. Ez az eset elég sűrűn fordult elő.

1790-ben Kesmarszky János György és Dörner Tóbiás folya-

[1]) Ill. 1846. 29. sz.
[2]) Fazekasok cl. 1823. art. 12.

modnak a tanácshoz, hogy mentse fel fiaikat a vándorlás alól testi gyengélkedésük miatt, okul azt hozván fel, hogy idegen vidék levegője egészségi állapotukat még súlyosbitaná. Kérelmöket először a céhnek jelentették be, hol egyhangulag tudomásul vették a dolgot és az ügyet a hatósághoz terjesztették, melynek egyedül volt joga a felmentéshez. A két folyamodó a céh előterjesztésére *egy hónap* mulva már meg is kapta fia részére a felmentést.[1])

A vándorlás alól tehát volt szükség esetén a teljes felmentésnek is helye; legtöbbször azonban minden mulasztás nélkül tettek eleget a legények ebbeli kötelezettségüknek is.

Kérdés már most, hogyan fizették a mesterek a legényeket? A munkabér nagysága mindig arányban állott az iparággal s a legény ügyességével, továbbá a legény kora és a vidék is befolyással volt a hetibér mennyiségére. A legtöbb esetben a bér megállapítása kölcsönös megegyezés dolga volt, máskor meg a mester egymaga állapította meg, zsinormértékül vevén a legény szorgalmát és ügyességét, ami már a próbaidőből kitünt.[2])

A legidősebb segéd mint művezető szerepelt, ki a mester távollétében helyettese volt; ügyelt az inasokra, és legényekre, s vezette a műhelyt, Fáradozását és szorgalmát a mester honorálta is az által, hogy a többinél nagyobb bért adott neki, ami kitüntetés számba ment.[3])

A legények fizetésüket hetenkint kapták meg.[4]) Mária Terézia idejében egy szabólegény hetibére 15 krajcár volt,[5]) egy nadrág csinálásért 18 krajcárt;[6]) a csizmadia hetibére 32 pénz volt.[7]) A megelőző időből nincs ugyan adatunk, de következtethetjük, hogy akkor sem lehetett nagyobb a fizetésük; erre vall a céhszabályoknak ama rendelkezése, hogy bármily csekély vétségért félheti, sőt hetibérök elvesztésével büntették a legényeket.

A legényeket a mesterek a hét végén fizették ki. Ha a mester valamely legény heti bérét vonakodnék megadni, vagy pedig bármi oknál fogva visszatartaná azt, forduljon a céhmesterhez, s adja el ő neki panaszát, a céhmester majd eljár ügyében, figyelmezteti a mestert, sőt a bér kifizetésére buzdítja, nehogy az ügy a bíróság elé kerüljön.[8])

Látjuk tehát, hogy a céhmester volt feljogosítva arra, hogy a mestert a legények bérének kellő időben való lefizetésére ügyeljen, de a fentebbi rendelkezésből kiderül az is, hogy, ha a céhmester eljárása nem vezetett célhoz, akkor a hatóság avatkozott be az ügybe és hivatalból kényszerítette a mestert ebbeli kötelességének teljesítésére.

[1]) Folyamodvány 1790.
[2]) Kékfestők cl. 1828. art. 20.
[3]) U. o.
[4]) Szabók cl. 1550. art. 21.
[5]) Huv. 1833. 24. sz.
[6]) U. o.
[7]) U. o.
[8]) Szabók cl. 1550. art. 21.

A mesterek megkivánták legényeiktől, hogy bérüknek megfelelőleg szorgalmasan dolgozzanak. A munkaidő pedig terhes és hosszú volt. Rendesen reggel 4 órától este 9 óráig dolgoztak a téli időben,[1]) nyáron még hosszabb volt a napi munkaidő.

A rendesnél hosszabb munkaidőre a legény nem volt kötelezhető; ha azonban sok volt a munka, mestere kívánságára 9 órán túl is dolgozhatott. E munkatöbblet természetesen külön díjazás alá esett. Máskor a legény a maga jószántából is dolgozott 9 órán túl: foltozott, varrt, javított a maga hasznára.[2])

Minő eljárást kellett követnie a legénynek, ha tovább kivánt vándorolni?

A legény, ha tovább akart vándorolni, jelentkezett mesterénél, ki születési bizonyitványát, tanulólevelét kiadta, sőt maga is ingyen értesítőlevelet állított ki a legény viselkedéséről. Természetesen a mester erre csak akkor volt kötelezhető, ha a legény a szabályszerű időben mondott fel s a tovább utazásra a hatóság engedélyét elnyerte s senkinek nem tartozott.[3])

A felmondásra nézve a szabály az volt, hogy a legény bármikor elmehetett, ha 2 héttel távozása előtt mesterénél jelentkezett; vásárok és ünnepek előtt azonban tekintettel a sok munkára nem hagyhatta el mesterét.[4])

1828-ban előirják a szabályok, hogy, ha a legény bármely oknál fogva mesterénél tovább dolgozni nem akarna, *6 hónapi* felmondási időre köteleztetik, csak fontos ok felmerülésével hagyhatja ott a legény mesterét 14 napi felmondási idő bejelentése után.[5])

A cipészeknél a legény elbocsátását csak vasárnap kérhette és csak vasárnap távozhatott a munkából.[6]) E rendelkezést meg is okolja a céhlevél, midőn hirdeti, hogy vasárnap azért mondjon búcsút a legény mesterének, mert akkor úgyis munkaszünet van, tehát nem követ el semminemű mulasztást sem magával, sem mesterével szemben.[7]) Ha a legény hétköznap lép ki a munkából, heti bérét veszti; ha azonban sürgős ok kényszeríti a távozásra, állítson helyettest s ebben az esetben bérét adja ki neki mestere, mert semmiképp sem károsodott.[8])

Ha egy legény a mester akarata és tudta nélkül eltávozott és azonfelül neki, vagy más társának még adós is maradt, vagy más illetlen és becstelen dolog terhelte lelkiismeretét, az ilyen legény becsületét vesztette[9]) s társai levélbelileg zaklatták mindaddig, amíg visszatért és magát tisztázta.[10])

---

[1]) U. o. art. 15.
[2]) U. o. art. 15.
[3]) Kékfestők cl. 1828. art. 12.
[4]) Szabók cl. 1550. art. 13.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 13.
[6]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 16.
[7]) U. o.
[8]) Szabók cl. 1580. art. 22.
[9]) Szabók cl. 1551.
[10]) U. o.

Felmondás nélkül csak két esetben léphetett ki a legény a munkából: 1-ször ha a mester az egyezség megállapított pontjait nem tartotta meg és 2-szor ha a mester családjában olyan betegség jött közbe, amely a legény egészségét esetleg veszélyeztette.[1])

Sokszor előfordult olyan eset is, hogy a legény mesterét ott hagyta szabályszerü felmondás és elszámolás után és más mesternél állott munkába, hol rosszabb dolga lévén, visszakivánkozott régi tartózkodási helyére. A szabályok az ilyen legényekre vonatkozólag kimondják, hogy akadálytalanul térhetnek vissza az előbbi helységbe, de kötelesek előbbi mesterüknél legalább rövid ideig dolgozni.[2]) Az 1817-iki céhszabályzat szerint a legény a felmondási naptól számított (1/4) negyedéven belül régi helyére nem jöhet vissza.[3])

Ugyanakkor hangoztatják, hogy a hetibér megállapítása nem tartozik a segédekre; aki mégis a munkát csak úgy akarná elvállalni, amint azt a legények *közösen* megállapították, *lázadónak* tekintessék s a dolog természete szerint vagy börtönnel, vagy egyéb súlyos büntetéssel sújtassék.[4])

A céh szigorúan tilalmaz mindenféle paktálást, mindenféle káros szövetkezéseket. Akik mégis bármily ürügy alatt összebeszéltek és mindaddig, amíg beképzelt követeléseiknek a mesterek nem tesznek eleget, nem dolgoznak, vagy tömegben verődnek össze, vagy más dolgokat, zavarokat kezdenek, szigorú börtönnel, nehéz testi büntetéssel, sőt elkövetett bűnük súlya szerint még halállal is büntethetők.[5])

Hogy miért intézkedik a céh oly szigorúan a strájkoló legényekről, igen könnyen megmagyarázható, ha tekintetbe vesszük, hogy a XIX. században már haszontalan, fölösleges intézménynek mondogatják a céhet, melynek nincs jogosultsága visszaéléseinél fogva. Ilyen időben természetes, hogy a céh szigorúan büntet minden kihágást, nehogy engedékenységével csak alkalmat szolgáltasson a céh megsemmisítésére irányuló mozgalmaknak.

Másik célja e szigorú intézkedéseknek az, hogy becsületes munkára buzdítsa a legényeket. Ugyanis a szabályok szüntelenül hangoztatják, hogy a legények ne heverjenek munkátlanul, hanem adjanak példát szorgalomban és engedelmességben az inasoknak.

Szigorúan lépnek fel a legények között divatozó korhelyhétfő megülése ellen, melyet okleveleink Blaumontag-nak neveznek. Sűrűn hangoztatják a céhartikulusok, hogy, ha egy legény korhelyhétfőt tartana, vagy a hét bármely munkanapját dologtalanul töltené el, büntetésből elveszti heti keresetének felét, néha az egészet is.[6]) Súlyos büntetés ez, de csak úgy véli kiküszöbölhetni a céh e rossz szokást.

---

[1]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 25.
[2]) Szabók cl. 1551.
[3]) Kékfestők cl. 1817. art. 13.
[4]) U. o. art. 18.
[5]) U. o. art. 30.
[6]) Kékfestők cl. 1828. art. 17.

A korhelyhétfőt nemcsak azért tilalmazza a céh, mert e napon a legények munkátlanul hevertek, hanem főleg azért, mert rendesen e nap volt kapcsolatban mindenféle rossz szokásokkal: kártya-, kockajátékokkal, amiknek következménye sokszor veszekedés, sőt néha verekedés lett. Ennélfogva már 1551-ben szigorúan lépnek fel az olyan legényekkel szemben, kik bármilyen pénzjátékot űznek.[1]) Ugyanakkor a szabályok arra intik a legényeket, hogy a pénzzel óvatosan és kiméletesen bánjanak, legyenek takarékosak, hogy rendelkezésükre álljon kis összeg, ha a mesterjogot elnyerni kívánják. Míg mesterjogot nem nyertek, ne jegyezzenek el sem hajadont, sem özvegyet.[2]) Eme intézkedésre a céhet kétségkívül az a gondolat vezette, hogy a legény azért nem házasodhatik meg, mert existenciája még nem biztos, családját fenntartani tehát nem fogja tudni.

A legény, ha panasza van, vagy valamely a céhre ártalmas dolgot akar felfedezni, azokat a céh előtt adja elő. Ily esetben, ha a bepanaszolt fél védekezni nem tud és semmi elfogadható okot nem hoz fel a maga mentségére, szigorúan bünhődik. Természetesen minden panasznál jelen kellett lennie a céhmesternek, mint a céh képviselőjének.[3])

Nagyobb büntetést érdemlő kihágásokat mindég a hatósághoz terjesztettek fel.[4]) Becstelen vagy a céhre nézve kártékony dolog elkövetése esetén ne szidják sem a mesterek, sem a legények e miatt az egyént, hanem jelentsék a dolgot a hatóságnak, mely megindítja a vizsgálatot az ügy teljes felderítésére, melynek eredményét kötelesek nyugodtan és békésen bevárni. A vizsgálat ideje alatt az illető egyén a mesterség folytatásától felfüggesztetik.[5])

A lopást igen szigorúan tilalmazzák a szabályok, mert „aki idegen pénzt eltulajdonít, nem méltó, hogy legény legyen".[6]) A legények az ilyen egyént kiüldözték, de bocsánatot nyert, ha vétkét megbánva az összeget megtérítette és a mesterektől, valamint a többi legénytől bocsánatot kért.[7])

A legények kisebb kihágásai a céh iurisdictiója alá tartoztak, mely esetben a céhbiztos indította meg a vizsgálatot hivatalból s ha a legényt vétkesnek találta, legfeljebb 2 forintra büntethette meg.[8])

Az erkölcstelen életmód szigorú elbirálás alá esett. Erkölcstelen és kicsapongó, tivornyázó és duhajkodó életmód miatt vétkes legény már az által is bünhődött, hogy sem születési bizonyitványát, sem erkölcsi életéről tanuskodó értesítőjét nem állították ki. Ez volt a segédre nézve a legnagyobb büntetés, hisz a felsorolt

[1]) Szabók cl. 1551.
[2]) U. o.
[3]) Szabók cl. (toldalék) 1526.
[4]) Kékfestők cl. 1817. art. 20.
[5]) Kékfestők cl. 1817. art. 37.
[6]) Cipészek oklevele ismeretlen időből art. 12.
[7]) U. o.
[8]) Kékfestők cl. 1817. art. 20.

okmányok nélkül sehol sem állhatott munkába s kényszerítve volt régi helyén szigorú mesterénél tovább maradni és életét megjavítani.

A kegyelmezésnek is volt ám helye, melyre nézve azonban semmi közelebbit nem tudunk, csupán azt, amit az 1566. szabályzat elénk tár. E toldalékban ugyanis szószerint ez áll: „Ha egy segéd büntetés alá esik, de kegyelemért esedezik, büntetésének fele engedtessék el, a másik felének egy részét a céhládába helyezzék, a másik részét pedig igyák el" a mesterek és a legények.[1])

Hogy minő büntetés alá esett a legény, ha a szállón céhmesterével, vagy annak családjával szemben rosszul viselkedett, azt már előbb kifejtettük.

Mesterével szemben hűségre és titoktartásra kötelezik a szabályok a legényeket, előírják továbbá, hogy első és legfontosabb kötelességük mesterének a hasznát előmozdítani és emelni, vele szemben mindenkor engedelmesen és tisztességesen viselkedjék, akár otthon, akár a céhben.[2]) Parancsát ne gúnyolja, hanem a legnagyobb előzékenységgel hajtsa végre.[3]) Legényeit és inasait ne biztassa mestereik ellen, bosszúból ne is vonja el mestereiktől, mert ily esetben szigorúan fog vele szemben eljárni a céh előljárósága. Abban az esetben, ha megszöknék a legény, köröztetik és mint lázítót, bujtogatót fogják sújtani.[4])

A fürdőnapot (Badtag) a legnagyobb illedelemmel és tisztességgel üljék meg; a fürdőben ne adjanak megbotránkozásra okot.[5])

Az illetékes hatóság által megállapított órákban, még inkább éjjel otthon legyenek, mert a rend áthágója pénzbüntetéssel sújtatik.[6])

A céhben csak nadrágban és ingben felöltözve nem jelenhetnek meg.[7]) A tőrnek és késnek a céhbe való bevitele 4 heti bérük elvesztésének terhe alatt tilos.[8]) A céhben ne káromkodjanak, ne veszekedjenek s ne adjanak másoknak haragra okot.[9])

A lakomák alkalmával vigyázzanak a mértékletességre. Az a legény, ki magáról megfeledkezve kelleténél többet iszik, heti bérét veszti.[10]) Aki bármiféle módon megzavarná a rendet lakomák alkalmával, köteles büntetésből a saját költségén megtölteni a kiürült hordót.[11])

Mindezeknek a szigorú intézkedéseknek az volt a célja, hogy a legények kifogástalanul viselkedjenek és az inasoknak jó példát adjanak.

---

[1]) Szabók cl. (toldalék) 1566.
[2]) Kékfestők cl. 1828. att. 20.
[3]) Szabók cl. 1551.
[4]) Kékfestők cl. 1817. art. 20.
[5]) Szabók cl. 1551.
[6]) Kékfestők cl. 1828. art. 16.
[7]) Szabók cl. 1551.
[8]) U. o.
[9]) U. o.
[10]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 14.
[11]) Szabók cl. 1551.

A céh gondoskodott a legények ápolásáról, segélyezéséről és műveléséről is.

A vándorló legény, ha a városban munkát nem kapott, mindég számíthatott arra, hogy a céh néhány napi ellátással segít nyomorán. Máskor pénzt utalványozott ki a szegény segédek számára, hogy útközben eledelt vegyenek. A szabók számadáskönyvében számos adatot találunk arra, hogy a városon keresztül vonuló éhező legény részére 1 forintot utalványozott ki a céh.

Betegség esetén a legények gyógyítására a céh kasszájából kölcsönzött pénzt, melyet életben maradásuk esetén visszafizetni tartoztak. Ha azonban a legény meghalt, ruhája és szerszáma a céh birtokában maradt mintegy kárpótlásul a céhnek ama jótéteményéért, amelyet vele szemben gyakorolt.[1])

c) *A mester.*

Az idegen legények a mesterek közé való fölvétele. A fölvétel föltételei: *a)* törvényes származás, *b)* a vándorlás szabályos kitöltése, *c)* német nemzetiség, *d)* a jobbágy fiánál a földesúr engedélye. A folyamodás ideje. A remeklés: eredete, ideje, a céh a remeklésre engedélyt adni köteles; a remeklés alól való felmentések és ezekből credő visszaélések; a remeklés módja, ideje, díja, célja; a remekmű minősége; a remek megbirálása, a hibás remek. A kifogástalan remek. A remeklő viszonya a birálóbizottsághoz. A polgárjog megszerzése; a mesterlaksa; a mesterlakomák (kismesterasztal, nagymesterasztal); egy lakoma ára; a mesterlakomák megrendszabályozása. A házasság kötelező volta. A mesterek közé való kedvezményes fölvételek; a kedvezmények eredete; a föltételes fölvétel. A fiatal mesterek (szolgálómesterek), idősebb mesterek. Vidéki mesterek kötelességei. Egyik mester a másiknak mesterségét nem üzheti, kivételek. Numerus clausus. A mester a vásáron; idegen árú elárusításának tilalmazása; a vidéki mesterek is megjelenhetnek a vásáron; a vásáron más munkáját gáncsolni nem szabad. A céh a becsületes munkát szorgalmazza; a cikkek árát a város szabja meg. Tömeges munka felosztás. A mester jogai, kötelességei *a)* inasával, *b)* legényével, *c)* mestertársaival, *d)* a céhvel, *e)* hatósággal szemben. Kötelességüket elmulasztó mesterek büntetése. A kontárok és himpellérek. Cimtáblák. A mester megbetegedése, segélyezése és eltemetése. Az özvegy sorsa.

Mielőtt a legények mesterré avatásának a fölvételeit és lefolyását vizsgálnók, szükségesnek tartjuk kiemelni azt a nagy különbséget, amely az idegen legény és a mester fia, vagy oly legény között fennállott, ki egy helybeli mesternek leányát vagy özvegyét vette nőül.

Az idegennek a céhbe való fölvételét igen megnehezitették mindenféle járandóságoknak a teljes lefizetésével, holott a mester fia vagy helybeli mester leányának, vagy özvegyének a férje egészben vagy részben e kötelezettségek alól mentve volt.

Hogy minő módon történt a legénynek mesterré való felavatása, arról céhleveleink kimerítő felvilágosítása alapján szólhatunk. Vizsgáljuk tehát e fontos aktust első sorban az idegen legényre nézve, s miután megismertük a felavatás hosszú processzusát általában, vegyük majd szemügyre ama kivételeket, amelyekben a céh a helybeli mesterek leányainak, vagy özvegyeinek férjeit részesítette.

[1]) Cipészek cl. ismeretlen időből art. 13.

Az idegen legény befejezve fáradságos, de egyéniségének kialakulására rendkivül hasznos vándorlását, hazatért, hogy a külföldön szerzett gazdag tapasztalait itthon értékesítse és másokkal is közölje.

De minő módon és utakon közölje járatosságát és tudását a helybeli mesterekkel? Minő föltételek mellett vétessék fel a mesterek társaságába? E kérdés csak arra a legényre nézve volt megoldhatatlan, aki a mesteravatás bármelyik föltételének nem felelhetett meg.

Minő föltételek voltak szükségesek a mesteravatáshoz? Az a legény, ki a mesterek közé akarta magát fölvétetni, ebbeli igényét első sorban is a hatóságnak [1]) és a céhnek [2]) tartozott bejelenteni kérvény alakjában.[3]) Ugyanakkor jelentkezési díjul (Anmeldungsgeld) kezdetben semmit, később (a XVIII. századtól fogva) azonban már 1 forintot kellett a céhbe lefizetnie.[4])

A céh tudomásul vevén a dolgot, lépéseket tett annak a kipuhatolására, vajjon az illetőnek csakugyan van-e joga a mesterré avatáshoz és semmi körülmény nem gátolja-e őt ebbeli szándékában?

Felszólították első sorban arra, hogy az egész céh előtt bizonyítsa be akár tanukkal, akár egyszerüen irásbeli okmányok segitségével, hogy törvényes házasságból származik.[5]) Kutattak továbbá nemzetisége után. Minthogy a szepesi városok régi szász polgárok letelepedési helyei voltak, szigorúan megkövetelték tagjaiktól, hogy igazi német törzsből valók legyenek. Kezdetben e föltételhez szigorúan ragaszkodtak, de már a XVII. század óta engedtek e szigorúságból, kijelentvén, hogy mesterré magyar anyanyelvü és nemzetiségü polgár is avatható.

Ha a legény e föltételeknek kifogástalanul eleget tett, rátértek tanulóéveire, puhatolván, hol és kinél tanulta mesterségét s miképen viselkedett tanulóévei alatt. A legény előhúzott bizonyitványaival igazolta, hogy mesterségét céhbeli iparosnál értelmesen sajátította el és ezen idő alatt semminemü mulasztást nem követett el. Vándoréveinek szabályos kitöltéséről pedig a „Kundschaft" tanuskodott, melyre minden mester, kinél az illető vándorlása közben dolgozott, ráírta, mily hosszú időt töltött nála szorgalmas munkálkodás közepette.

A szabók 1538-ban kelt oklevele a mesterré avatás föltételeit *akképen szabja meg*: „*Wer die Zech gewinnen will, der soll* zuvoran beweisung, gezeignusz haben briflichen oder persönlichen seiner Ehrlichen geburt und wo er und von wem das Handwerk gelehrnt hat und wie er sich daselbst erhalten hat und soll sein Handwerk beweisen mit Acht stücken erkennen denn die Meister, dass er fortfahren mag, so soll er aufgenommen werden".[6])

---

[1]) Szabók cl. 1625. art. 4.
[2]) U. o.
[3]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[4]) *Kékfestők cl. 1777. art. 30.*
[5]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[6]) Szabók cl. 1538. art. 3.

A mészárosok céhlevele 1595-ben a következőképen intézkedik a mesterré avatásról: Miután a legény a mesterjog elnyerésére irányuló szándékát a céhnek bejelentette s a céh a dolgot tudomásul vette, a céhbeli mestereket arra kötelezte, hogy kutassanak az illető legénynek törvényes születése és származása után, továbbá vajjon igazi német vérből ered-e, német nemzetiségü és nyelvü-e és mesterségét értelmesen sajátította-e el derék *céhbeli* mesternél s tud-e ezeknek bizonyitására hiteles okmányokat felmutatni s ha eme föltételeknek eleget tesz, vétessék fel mesternek a remekmű hibátlan elkészítése után.[1]) Érdekes, hogy e céhlevél még szigorúan megköveteli a mestertől a német származást és a német nemzetiséget, holott a mészárosok részére 1613-ban kelt céhszabályzatában már kikötik, hogy magyar egyén is folyamodhatik céhjogért.[2])

1777-ben a kékfestők szabályzatában a felvételt némileg egyszerüsítik, midőn kimondják, hogy, ha egy legény mesterré óhajt lenni, kötelessége első sorban jelentkezési díjul 1 forintot fizetni, majd az egész céh szine előtt tisztességes születéséről és szabályosan eltöltött inaséveiről tanuskodó bizonyitványt felmutatni. Ennek megtörténte után tudomásulvétel végett a céhszabályokat előtte díjmentesen felolvassák s letelepülési helyének kijelölése végett „a szepesi város adminisztrációjához" utasítják.[3])

1828-ban a kötélverők szabályzata előirja, hogy az a segéd, ki a kiszabott vándorlását befejezte, igényt tarthat a mesterjog elnyerésére, melyet, ha ama helységen kivül szándékozik gyakorolni, hol mesterségét kitanulta, állíttasson ki azon céh által, melynek tagja lesz, nyilatkozatot ebbeli szándékáról, majd kérje ki keresztlevelét s tanulóbizonyitványát és azokat adja át azon helység céhének, ahol magát felvétetni akarja.[4])

Ime minden korból egy-egy példa arra, hogy minő föltételeknek kellett magát alávetnie a legénynek, ha mester kivánt lenni.

Minő eljárást kellett azonban követnie a jobbágy fiúnak? Ha a mesterjogért versengő legény jobbágy gyermeke volt, az említett föltételeken kívül még földesurának engedélyét is tartozott kikérni; ha pedig előbbi tartózkodási helyét is el akarta hagyni, földesurától nyert elbocsátólevelét is köteles volt a céhnek bemutatni.[5])

Most már az a kérdés, mikor kérhette a legény a mesterek közé való felvételét?

E kérdésre bő felvilágositással szolgálnak okleveleink, melyek egyértelmüleg kinyilvánitják, hogy minden legény kivétel nélkül „14 tag vor ostern und wiederumb 14 tag nach ostern soll darumb

---

[1]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[2]) Mészárosok cl. 1613. art. 5.
[3]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.
[4]) Kötélverő cl. 1828. art. 21.
[5]) U. o.

bietten",[1]) máskor az év folyamán senki nem emelhet igényt e fontos jog elnyerésére.

Az 1848-iki „céhszabályokat módosító rendelet" már arra kötelezi a legényeket, hogy ama segédek, kik mesterekké akarnak lenni, ebbeli szándékukat a céhnek évnegyedes közgyűlésein jelentsék be.[2])

Miután a céh megvizsgálta és teljesen kifogástalannak találta a mesterjogért folyamodó legény érveit, a legnehezebb feladatot tűzte ki a jelölt elé azzal, hogy a mesterremek (Meisterstück) elkészítésére kötelezte.

Remek alatt értjük a vándoréveit szabályosan kitöltött legény által a kiszemelt mesterek jelenlétében sajátkezüleg elkészített ama művet, mellyel a legény gyakorlatilag igazolta a mesterségben való teljes járatosságát. A remeklés a XIV. században jön divatba, a XV. században már általános.[3])

„Téves dolog a remeklés szokását a kenyéririgységtől és a versenytől való félelemből meghonosított intézménynek magyarázni. Eredete inkább a céhnek ama fogadalmában keresendő, hogy a céhek, *mint valami felelős testületek maguk kezeskedtek tagjaik* munkájának jóságáért".[4]) Természetesen nem mindenféle jött-ment mester munkájáért vállalt a céh felelősséget, hanem csak ama céhbeli mesterek készítményeiért, akik a remeklés processzusán átesve teljes tudásukat már bebizonyították.

A remeklés megkezdéséhez a céh beleegyezése volt szükséges, melyet 14 nappal a remeklésre kitűzött idő előtt kellett bejelentenie a céhmesternek, ki összehíván a teljes ülést felszólította a céh tagjait, hozzájárulnak-e ahhoz, hogy az illetőt társuknak fölvegyék.

A mészárosok a remeklés jogát mindig husvét előtt jelentették be a céhnek, s miután a jelölt az engedélyt megkapta, mindjárt zöldcsütörtökön vagy nagypénteken hozzafogott a munkához, hogy husvét után 14 nappal meghallja a bírálat eredményét, amelynek alapján a mesterek közé fölvétessék,[5]) mert a mesterjog elnyerhetésének legfőbb kelléke a hibátlanul elkészített remekmű.[6])

A remekmű elkészítésére az engedélyt a céh minden vonakodás nélkül köteles megadni.[7]) Ha a céh a jogot bármi oknál fogva mégis megvonná a legénytől, forduljon a hatósághoz, mely a céhvel érintkezésbe lép és megállapítja, vajjon érvei elég nyomósak-e arra, hogy az illetőt ebbeli jogától részben, vagy egészben megfosszák. Ha a céh a dologról a hatóság kérdésére legalább 1 hónapon belül nem felel, akkor a folyamodó a hatóság felelőségére hozzáfoghat a remekmű elkészítéséhez.[8])

[1]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[2]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 51.
[3]) Ip. Olv. I. IX. 73. O.
[4]) U. o. VIII. 37. O.
[5]) Mészárosok cl. 1613. art. 4.
[6]) Kötélverők cl. 1828. art. 25.
[7]) Kékfestők cl. 1817. art. 21.
[8]) U. o.

Bár a remekmű előállítása minden, mesterjogra igényt tartó legényre nézve kötelező volt, mindazonáltal az időközben beállott testi fogyatkozások: szemgyöngeség, mellbetegség felmentették a gyengélkedő legényt a remekmű elkészítése alól, ha az akadályokat feltüntető folyamodványát ideje korán a céhhez benyujtja, mely érdeklődik mesterágában való jártassága iránt.[1])

A fölmentés lehetősége a XIX. században visszaélésre szolgáltatott alkalmat. Akadtak ugyanis olyan lelkiismeretlen orvosok, akik az illetőnek hamis bizonyitványt állítottak ki, tanuskodván benne, hogy a legény nem képes remekét elkészíteni, mert keze reszket, vagy más baja van jelenleg. A céh felmentette a remeklés alól és megadta neki a mesterjogot. Igy azután számtalan eset van, hogy a mesterségben járatlan egyének lesznek mesterekké.[2])

A céh nagyon ügyelt arra, hogy a remeklő sajátkezüleg készítse el remekművét, aminek ellenőrzésére a kebeléből választott nehány mesterét küldötte ki, kiknek azonban segédeszközöket nyujtaniok a remeklőnek nem volt szabad.[3])

A 40-es években nyilván azon célból, hogy a remeklő semmiképen ne csaphassa be a társadalmat és a mestereket, elrendelik, hogy a remek elkészítése közben más iparágból való biztosok ügyeljenek fel a remeklőre, kik a remeklés lefolyásáról a tanácsnak részletesen beszámolni tartoznak.[4])

A céh megállapította a remeklés helyét is, mely legtöbbnyire annak a mesternek műhelyével volt azonos, hol a legény utoljára dolgozott.[5]) A remeklési helyért a jelölt nem fizetett.[6])

A remekműhöz szükséges anyagot a remeklő a saját pénzén szerezte be.[7]) Ha azonban szegénysége miatt nem volna módjában a saját költségén elkészíteni a remeket, akkor a céhlevél utasítása szerint forduljon a céhhez, mely megveszi az anyagot s a remekmű eladása után bevonja a neki járó részt.[8])

Minthogy a remeklés célja a remeklő kézi ügyességének és gyakorlottságának a bebizonyítása, legyen a remekmű egyszerű, olcsó, használható és könnyen eladható.[9])

A remekmű milyenségéről is bő felvilágositást nyujtanak céhleveleink. Lássuk tehát, hogy mesterségek szerint miképen változott a remekmű.

A mészárosok 1595-iki szabályzata megszabja, hogy minden legény, ki mesterjogért pályázik, remekművül a *„saját kezével" 1 marhát s egy sertést öljön le,* hogy ezáltal a céhmester és más idősebb mesterek jelenlétében bebizonyítsa mesterségében való tel-

[1]) U. o. art. 22.
[2]) Hl. 1846. 31. sz.
[3]) Kékfestők cl. 1817. art. 23.
[4]) Hl. II. 68. sz.
[5]) Kékfestők cl. 1817. art. 23.
[6]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 60.
[7]) Kötélverők cl. 1828. art. 23.
[8]) Kötélverők cl. 1828. art. 23.
[9]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.

jes jártasságát. Ha ennek eleget tett, akkor *vágja is ki a leöll állatok húsát a mészárszékben „a saját kezével" s adja el.*[1])

Sokszor — amint Svéby mondja — a mészáros legény a remeklés alkalmával nagy ceremóniával pompásan felszerelt címeres ökrön mutatta be tudását. Az ökör szarvait megaranyozták, az egész állatot számtalan szalaggal díszítették fel, farkát is szalaggal fonták be, sőt néha még kerek tükröt is illesztettek reá. Egy néptömegtől kisért legény hófehér ruhában öltözve vezette a városon végig a jószágot mozsarak durrogatása közepette. Az áldozatot elsőnek a remeklő követte, utána a céhládát vivők, a mester, a városi hatóság emberei, a céhbeliek és végül a kiváncsi tömeg lépdelt.[2]) Ekközben a menet a vágóhidra ért, hol a remeklő a félelemtől remegő kezével vágta le az állatot.

A kékfestőknél a remeklés egyszerűbb. Ők ugyanis a remekmestertől megkivánták, hogy 12 könyök vásznat zöldre, 12-őt indiai kékre és 12-őt feketére fessen be. A készítményeket megbirálás után a céhládába helyezték el.[3])

Hogy mit kivántak a vargák mesterjelöltjüktől, azt nem tudhatjuk meg a céhlevélből, mert ebben általánosságban csak arról van szó, hogy a remekmester 8 darabot készítsen el remekművül.[4])

Valószinüleg e darabok között voltak férfi, női és gyermekcipők más-más bőrből előállitva.

A csizmadiák remekművét a következőkben állapítja meg a céh: Készítsen először a remeklő egy pár csizmát kordován bőrből („paar Zischmen von Cordovan"), azután pár csizmát marhabőrből („paar Zischmen von Rindleder") s végül egy pár csizmát borjúbőrből („paar Zischmen von Kalbsleder).[5])

Hogyan járt el azonban a remeklő olyan mesterségnél, hol a remekmű ilyen módon nem készíthető el? A kőmüvesek és kőfaragók és más efféle mesterségeknél a céh nem követelhette meg, hogy a jelölt remekművét tényleg elkészítse, mert ez egyfelől rengeteg időbe és költségbe került volna, másfelől meg segítség nélkül szinte lehetetlen lett volna előállítása. Ilyen esetben a céh megkövetelte, hogy a remeklő tudását kevésbbé drága rajzban és modellekben mutassa be.[6])

Ha a remek elkészült, akkor a céhmester legtöbbnyire két tanúval, vagy ama mesterrel, kinél mint remeklő dolgozott, megjelent a céhben, hogy bemutassa az egész céh előtt remekét. A XIX. században a remek bemutatása a városi tanács s céhbiztos előtt történt.[7]) A céh erre a maga kebeléből bizottságot választott, melynek feladata a remek önzetlen és elfogulatlan megbirálása. A XVIII. századtól fogva a bizottságban megjelenik a céhbiztos

[1]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[2]) Svéby. 66. o.
[3]) Kékfestők cl. 1817. art. 8.
[4]) Vargák cl. 1538. art. 3.
[5]) Csizmadiák cl. 1775. art. 3.
[6]) Kékfestők cl. 1817. art. 21.
[7]) Hl. 1846. 31. sz.

is, ki a céhmesterrel s a céh által kiszemelt mesterekkel megvizsgálta a remeket.[1]) A birálatot rendesen véleménynyilvánítás követte, mely minden esetben titkos szavazás utján történt.[2]) A szavazás valójában eldöntötte a legény sorsát.

Ha a birálóbizottság a remeket szavazattöbbséggel hibásnak találta, akkor következett annak a megállapítása, vajjon a felhozott hibák jelentékenyek-e, vagy pedig csekélyek, mellékesek és a dolog lényegét nem érintők. A felfogás ugyanis az volt, hogy a jelentéktelen hibák pénzen megválthatók.[3]) A pénzbüntetés 1, 2, 3. de legfeljebb 4 forintig terjedhetett.[4]) Az 1698-iki lőcsei rendőri szabályzat megszabja, hogy a remekelésnél elkövetett hibák túlságosan nem büntetendők.[5])

Ha azonban a remekmű kivitelében súlyos hibák merültek fel, úgy kötelessége volt a remeklőnek új művet készíteni, vagy mesterségének behatóbb elsajátítására utasították.[6])

A legények e szigorú intézkedések alól mindég kerestek kibúvót és iparkodtak ugyanazt a remeket más város céhénél bemutatni abban a reményben, hátha ennek a céhnek a birálóbizottsága enyhébb és remekét elfogadja.[7]) Kisérletük gyakran sikerrel járt s a remeklő az illető városnak mesterei közé felvétetett.

A legtöbb esetben azonban azt tapasztaljuk, hogy a súlyos hibákkal megterhelt remeket más város sem fogadta el s a legény kénytelen-kelletlen a mesterségnek tökéletesebb megtanulásához látott hozzá s ha idővel érezte, hogy már járatosabb mesterségében, ujból kérhetett és nyerhetett engedélyt a remeklésre. Ehhez joga volt, hisz maguk a szabályok utasítják oda, melyek szerint „ha a legény első remekműve nem találtatott kielégítőnek, ujból versenghet a mesterjogért s ha műve akkor is hibás, keljen vándorútra, hogy mesterségét jobban elsajátítsa.[8]) A kötélverők 1828-iki szabályzata szerint a remeklő, ha második művét is visszautasítják a rajta felfedezett hibák miatt, a saját költségén idegen mesterek által birálthatja meg munkáját.[9]) Igen fontos intézkedés ez, melynek éle a mesterek ellen irányúl s kötelezi őket, hogy önzetlenül, lelkiismeretesen birálják meg a remeket.

A legény második vándorútjáról visszatérve ujból hozzáfoghatott remekéhez, mert a legény háromszor kiséreltethette meg a remek elkészítését.[10]) Ha harmadszori kisérlete is meghiusult — mondja a céhlevél — fogja kezébe a vándorbotot és keljen útra, ha esetleg már meg is házasodott abban a reményben, hogy remekművének

[1]) U. o.
[2]) U. o. 1846. 31. sz.
[3]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.
[4]) U. o.
[5]) Századok 1880. 833. o.
[6]) Kékfestők cl. 1777. art. 5,
[7]) Hl. 1846. 71. sz.
[8]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[9]) Kötélverők cl. 1828. art. 24.
[10]) Mészárosok cl. 1613. art. 3.

elfogadása esetén mesterjogot nyer, akkor büntettessék meg Igló, Szepesváralja és Olaszi városokban szokásos eljárás szerint.[1])

1805-ben elrendelik, hogy a remeklőtől a mestertaksán kivül többet ne szedjenek; ha remeke kétszer volt hibás, harmadszor más városbelieket hívhasson a jelölt műve megbirálására, a szegény legénynek a remek elkészítéséhez a céh adjon szereket, *a hibáknak pénzen való megváltását* egyenesen megtiltja.[2])

Ez a szigorúság a céh rovására mindjárt enyhül, mikor kijelentik, hogy a remek harmadszori elvetése esetén a jelölt „a céhegylet nagygyűlése" elé terjesztheti munkáját, sőt, ha a nagygyűlés választmánya is kifogásolja művét, bemutathatja azt még az országos iparműkiállításon, hol a közönség izlése és itélete dönt fölötte. Ha remeke az iparkiállításon sikert s tetszést aratott, akkor a céh köteles a remeklőt mesterei közé fölvenni, miután hiteles bizonyitványokkal beigazolta, hogy sajátkezüleg készitette el remekművét.[3])

Mindezekből láthatjuk, mennyire kezdenek a XIX. században tágulni a szigor kötelékei és mi mindenféle kifogás és mód van arra, hogy a jelölt a remeknek hibás elkészítése ellenére is mester lehessen. Ebben és a betegségek esetén a remeklés alól való teljes kibúvásban — amint már egyszer említettem — rejlenek a visszaélések okai, melyek a céh szilárd épületét megrázzák.

Eddig csupán a hibásan elkészített remekről szólottunk, kérdés már most, minő volt annak a legénynek a sorsa, ki remekét hibátlanul készítette el.

A szabályzat szerint az a legény, ki remekművét egyszer kifogástalanul előállította, mesterjogot nyerhetett, ha a reá várakozó föltételeknek magát alávetette.

Az ilyen remekmester többé remeklésre nem volt kényszeríthető még abban az esetben sem, ha tartózkodási helyét a céh és a város elöljárósága, valamint a Magy. Kir. Helytartótanács engedélyével megváltoztatta.[4]) Természetesen letelepedési helyének a céh elöljárósága az elkészített remekről és a mesterek közé való fölvételéről szóló hiteles bizonyitványát követelte s csak ennek felmutatása után válhatott az uj céh tagjává.[5])

A remeklőnek a birálóbizottsággal szemben bizonyos kötelezettségeknek kellett eleget tennie, amiről egyes okleveleink is megemlékeznek.

A mészárosok céhének 1613-ban kelt céhlevelében a következő szavakat olvashatjuk: Amely remekmester ökröt öl, az fizessen a birálóbizottságnak bort, ha disznót öl, tartson disznótort a bizottság tagjai részére.[6])

---

[1]) U. o.
[2]) Szokolay 54. o.
[3]) Hl. II. k. 68. sz.
[4]) Kékfestők cl. 1828. art. 24.
[5]) U. o.
[6]) Mészárosok cl. 1613. art. 4.

Hogy pénzzel fizették volna a remekmesterek a birálóbizottság fáradozását, arra okleveleinkben nincs példa. A XIX. századtól fogva a birálóbizottság ítéletét irásba foglalták és 3 példányban állították ki, melyek közül egy példányt a hatóság, egyet a céh s egyet a remeklő kapott s *mind a három példány az ítélet kihirdetése után* 24 óra alatt volt kiállitandó.[1])

A helyesen elkészített remek egyes céheknél (kékfestőknél) a céhláda birtokába ment át, ami főleg akkor történt, ha a segédeszközöket és a hozzávaló anyagot a céh adta a remeklőnek, más céheknél pedig a remeklőnek birtokában maradt, vagy eladta, vagy pedig emlékezetül megtartotta.

A *céhszabályzatoknak ama intézkedéséből, hogy a remek* könnyen eladható legyen, kitünik, hogy a legtöbb esetben a vásárra vitte az új mester, illetőleg a céh a remeket és ott mint első önálló művét eladta.

Kisérjük ezek után figyelemmel a remeklőnek további sorsát s vizsgáljuk, minő processzuson kellett keresztül esnie, mig elmondhatta: én már tökéletes és teljes jogu mester vagyok.

Ha a jelölt a mesterremekét kifogástalanul elkészítette, első feladata volt, hogy polgárjogot nyerjen, melynek megszerzése végett a hatósághoz fordult,[2]) hol kellő igazolás után elnyerte a polgárjogot s ekkor a 16 szepesi város administrációjához utasíttatott letelepedési helyének megjelölése végett.[3]) Céhével szemben pedig arra kötelezték, hogy a megfelelő pénzjutalékot haladéktalanul juttassa a céhládába készpénzben. Ez volt a mestertaksa. A mestertaksa a XVIII. századig nincs egységesen megállapítva, hanem mesterségenként változik. A szabók 1538-ban 2 vörös forintot és 4 font viaszt fizettek.[4]) 1550-ben ugyancsak a szabóknál a mestertaksa 2 arany forint és 1 forint értékü bor.[5]) A mészárosok 1595-ben a mesterek közé való fölvétel alkalmával a céhládába 5 forint készpénzt és 6 pint bort fizetnek.[6])

A szabók céhszabályzata a mestertaksát illetőleg 1625-ben igy nyilatkozik: „A fiatal mester a polgárjog elnyerése után fizessen a céhládába a céh fenntartására és gyarapítására 2 arany forintot és 80 phenniget.[7])

A mészárosoknál 1613-ban a teljes mestertaksa 15 forint.[8]) A mestertaksát a XVIII. században egységesen állapitották meg minden céhre nézve, kimondván, hogy az legfeljebb 15 forintot tehet ki, melynek felét azonnal, a másik felét egy év elmultával rójja le a fiatal mester a céhládába.[9])

[1]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 65.
[2]) Szabók cl. 1550. art. 1.
[3]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.
[4]) Szabók cl. 1538. art. 3.
[5]) Szabók cl. 1550. art. 1.
[6]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[7]) Szabók cl. 1625. art. 7.
[8]) Mészárosok cl. 1613. art. 10.
[9]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.

Igy áll a dolog a XIX. század elejéig, amikor a mestertaksát 25 forintban állapítják meg,[1] a negyvenes években azonban sokallván az illetéket, ismét 10 forintra szállítják le.[2]

Végül az 1848-iki szabályzat kimondja, hogy „a mesterdíj sehol, semmiféle céhnél semmi szin alatt sem lehet több 10 pengő forintnál, mely a céhládába tétetik“[3] és lefizetését a céhmester irásbelileg nyugtázni tartozik.[4]

A mestertaksát a legtöbb esetben a remek sikeres elkészítése és a polgárjog elnyerése után fizették le; vannak azonban esetek, mikor a remeklő bizván tudásában, a mesterjogért való díjat a remeklés előtt rótta le s így pénze kockáztatva volt. A céh az ilyen legényekre nézve kijelenti, hogy remekművük elvetése esetén az összeget hiány nélkül visszakapják.[5]

A fiatal mestert polgári jogának elnyerése és a mestertaksa lefizetése után a céhszabályok arra kötelezték, hogy a céhbeli mesterek és feleségeik részére lakomát rendezzen.[6] Ez volt a mesterlakoma, ami által a remeklő formálisan is mesterek testvérévé lett. A lakoma némely céheknél egész dáridóvá fajult s igen sok költségbe került; a vargák azonban kikötik, hogy, amely mester a céhet felköveti, *„régi dicső szokás szerint“* a mestereknek 10 pint bort tartozik juttatni, de ennél többet semmi esetre.[7]

1625-ben ugyancsak a szabók megkövetelik, hogy a fiatal mester a többi vele egyenjogu társainak egy meszely bort fizessen, majd tisztességes mesterlakomát rendezzen.[8]

Általános szokás volt a lakomát illetőleg, hogy „a kismesterasztalt“ az ifju mester a remek megbirálása után a céhbe való fölvételkor adta, mely rendesen szerény volt és csak a fiatal mester legközelebbi mestertársai vettek e lakomán részt; ettől meg kell különböztetnünk „az öreg, vagy a nagymesterasztalt“, melyet mesterjogának egy évi gyakorlása után rendezett a céhbeli mesterek részére.[9]

A mesterlakoma ára különböző volt. 1800-ból közölnek a szabók számadáskönyvei adatot, mely szerint egy mesterlakomáért a fiatal tag 10 forint 30 krajcárt fizetett,[10] máskor azonban drágább és fényesebb lakomát is rendeztek.

A mesterlakomák megrendszabályozására már Mária Terézia tett kisérletet, de teljesen megszüntetnie e szokást nem sikerült. Mária Terézia abból az álláspontból indult ki, hogy az evésben és ivásban való mértéktelenséget kerülni kell, minthogy pedig erre

[1]) Kötélverők cl. 1828. art. 26.
[2]) Hl. II. k. 68. sz.
[3]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 71.
[4]) U. o. art. 72.
[5]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.
[6]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[7]) Vargák cl. 1538. art. 21.
[8]) Szabók cl. 1625. art. 7.
[9]) Békefi.
[10]) Szabók számadáskönyve 1800.

leginkább a mesterlakomák nyujtanak alkalmat, elrendelte, hogy a céh az uj mestereket semmi ürügy alatt nem kényszerítheti arra, hogy lakomát rendezzenek a mesterek közé való fölvételükkor.[1])

Ugyancsak így hangzik az 1828-iki tilalom is, mely mesterlakomákat és mindenféle eszem-iszomot ezentúl sem természetben, sem a megfelelő érték lefektetésében nem enged meg.[2])

Nem kell azonban azt hinnünk, hogy ezzel a mesterlakomák végleg megszüntek; fennmaradt e szokás és fennmaradtak a visszaélések is, míg a céhre nézve végzetes 1872-ki év nyakukat szegte, mely az intézménnyel együtt a lakomákat is örökre megszüntette.

A mester legközelebbi teendője az volt, hogy megházasodjék, a középkor erkölcsös szellemét első sorban a városok tartják fenn, ami minden téren megnyilvánul: a bírónak, ha nőtlen, legelső feladata, hogy a legrövidebb idő alatt megfeleségesedjék; de ez állott minden polgárra nézve is. Minthogy pedig a céh fiatal mestertagja polgárjogának elnyerése után a polgárok közé fölvétetett, kikötötték, hogy a legrövidebb idő alatt megnősüljön, mert, ha ezt 1 év és 1 napon belül nem teszi, mesterjogát tovább nem gyakorolhatja.[3])

Ugyanígy intézkedik a mészárosok 1595-ki céhszabályzata is. „Miután egy legény remekművét helyesen elkészítette s a mesterjogot elnyerte, köteles 1 év és 1 napon belül megházasodni és családi tűzhelyt alapítani".[4])

A parasztleánnyal való házasságkötés tiltva volt.[5]) Hasonlóképen rossz néven vette a céh, ha az ifjúmester más városbeli nővel kelt egybe. *Csak saját városából való polgárleánnyal kötött házasság volt a céh szempontjából érvényes és irányadó,* aminek következménye az lett, hogy egy város kebelében valóságos iparoscsaládok jöttek létre. Haszna e szervezkedésnek különösen védelem szempontjából volt, hisz veszedelem esetén mindenki vérrokonát oltalmazta, innen van, hogy sokszor önfeláldozó bátorsággal védte a céh minden tagja érdekeit a külső ellenséggel szemben, szem előtt tartva, hogy ezáltal nemcsak a maga, hanem a köz, a céh és a város érdekeit is szolgálja, hisz mindnyájan testvérek, amit a „braterstwo" szó is kifejezett.

Végig kisérve az idegen legényt a különböző fokozatokon, míg mesterré lett, önkéntelenül is az a kérdés merül fel, vajjon a mester fiának, vagy a mesterleány, illetve özvegy férjének nem kellett e az előbb felsorolt föltételeknek magát alávetnie, volt-e rájuk nézve helye a kedvezménynek?

Okleveleinkkel e kérdésre is bőven válaszolhatunk. Kedvezmények szerintük mindenkor fennállottak az előbb említett egyénekre nézve. Eredetük felfogásom szerint abban keresendő, hogy

[1]) Kékfestők cl. 1777. art. 5.
[2]) Kötélverők cl. 1828. art. 26.
[3]) Mészárosok cl. 1613. art. 3.
[4]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[5]) Illyefalvi 66. o.

régen a fiú, az unoka örökölte apjának, nagyapjának mesterségét. Mikor pedig e szokás lassankint feledésbe kezdett menni és mások is iparosoknak tanultak, szükség volt arra, hogy a mesterek fiait megkülönböztetésül az idegenektől valami kiváltságban részesítsék. Mihelyt ez a megkülönböztetés létrejött, megszülettek egyuttal a kedvezmények is. Igen érthető, hogy a mesterek csakhamar átruházták e privilégiumokat leányaikra és így ama egyénekre is, kik leányaikat nőül birták. Ép így átment e jog az özvegyek férjeire is. Hogy mikor történik ez legelőször, arra városunk oklevelei nem nyujtanak felvilágosítást, lehetséges, hogy talán akkor, mikor az iparos szászok lassankint megbarátkozván az itt talált lakókkal, kivételesen azok fiait is mesterségükbe vették fel. Annyi tény, hogy céhleveleinkben is megtalálhatjuk a privilegiumok nyomait.

Érdekes, hogy, míg a vargák 1538-ban kelt céhlevele nem tesz különbséget a mester fia és az idegen legény között, vagy legalább az oklevélben nincs róla egyáltalában szó, hanem a fiatal mesterekre taksa gyanánt egyformán kiveti a 2 vörös forintot és a 4 font viaszt,[1]) addig a szabók 1550-ki céhlevele már kiköti, hogy a mester fia, vagy oly szabad legény, ki egy mesternek a leányát veszi nőül, csak fél mestertaksát fizessen.[2])

A mészárosoknak 1595-iki céhlevele szerint a mesterfiú, ha mesterjog elnyeréséért küzd, semmiben sem esik kivétel alá, kivéve abban, hogy a céhládába csak 2 forint készpénz lefizetésére köteles. Ha ennek eleget tett, nyerje el a polgárjogot s egy év és egy napon belül nősüljön meg s alapitson tűzhelyet, mert csak így válik belőle igazi és tökéletes mester.[3])

Az oklevélnek tanusága szerint itt a mesterfiu még a felénél is kisebb mestertaksát rótt le „mert az idegen legényt ugyanez a céh mesterjogának elnyerésekor 5 forint készpénz és 6 pint bor lefizetésére kötelezte.[4])

A mészárosoknak 1613-ban kelt céhlevele is féltaksára kötelezi azt a legényt, ki mesterleányt vesz nőül, még ha az illető mesternek a fia is.[5]) Az ember könnyen azt hinné, hogy, ha mesternek a fia mesternek a leányát vette el, az egész taksa alól föl mentetett; pedig a dolog, amint e cikk mutatja, nem úgy állott, mert fél mestertaksánál senkinek sem engedtek el többet. Ugyanazon oklevél rendelkezése szerint a mesterfiú fél taksát, azaz 7 forint és 50 phenniget fizet.[6])

A kékfestők 1715-iki céhszabályzata még ennél is nagyobb privilegiumot tartalmaz, midőn kijelenti, hogy mesternek a fia, vagy az olyan legény, ki egy mester leányát vagy özvegyét veszi nőül, semmire sem kötelezhető, mint a szokásos lakoma rendezésére;

---

[1]) Vargák cl. 1538. art. 3.
[2]) Szabók cl. 1550. art. 7.
[3]) Mészárosok cl. 1595. art. 1.
[4]) U. o.
[5]) Mészárosok cl. 1613. art. 11.
[6]) U. o.

a remek elkészítése alól azonban senkit sem lehet felmenteni, melyet *saját kezével saját házában* tartozik a legény elkészíteni.[1])

Látjuk, hogy az oklevelek sokszor ingadoznak és hol kisebb, hol nagyobb kiváltságban részesítik a mester fiait és a mester leányainak vagy özvegyeinek férjeit. Mária Terézia 1777-ben végleg szabályozza az ügyet, egységes alapra fekteti a céheket és a kiváltságok maximumát egységesen megállapítja.

Szerinte egy mesternek a fia, vagy az a legény, ki mesternek a leányát, vagy özvegyét nőül vette és mester óhajt lenni, annak az előírt föltételeket kell teljesítenie, t. i. úgy az inas éveit, valamint a vándorlást hiány nélkül kell kitöltenie s remekművét kifogástalanul elkészítenie s teljesítenie a mesterjoggal járó *kötelezettségeket, melyeket pénzen nem válthat meg* semmi körülmények között, *a mestertaksát illetőleg kedvezményben részesül, amennyiben mindenkor csak a felét fizeti.*[2])

Igy állott a dolog 1828-ig, amikor mindenkit teljes mestertaksára köteleznek, mert a céhlevél szerint „a mesterfiu, valamint olyan legény is, aki a mester leányát vagy özvegyét nőül veszi, töltse ki tanulóéveit, készítsen remeket s teljesítse a többi teendőket is, sőt még *az egész mestertaksa lefizetésére is kötelezve van.*[3])

Evvel az intézkedéssel a korlátok ledőlnek és az egyenlőség eszméje diadalmaskodik.

A mesterjoggal kapcsolatban meg kell emlékeznünk még a föltételes fölvételről is, amire szintén van példánk. A föltételes fölvételnek akkor volt helye, ha az illető legény hiteles okmányait elfogadható ok mellett felmutatni nem tudta.

A szabók 1625-ki céhlevele szerint, ha a segéd, ki mester lenni kiván, hiteles születési, tanuló és vándorlási bizonyítványait fontos és elfogadható oknál fogva azonnal előmutatni nem tudja, bizonyos kezesség mellett 1 év és 3 nap alatt föltételesen fölvehető a céhbe, de köteles a jelzett időn belül hiteles okmányait beszerezni és a céhnek felmutatni, mert különben mesterjogát nem gyakorolhatja.[4])

Ha a mester az előírt föltételeknek mindenképen eleget tett, remekmesterből tökéletes mesterré lett, amely fokozattal a mesterek teljes jogaiba lépett. A jogilag teljesen egyforma mesterek között csak a kor határozott és e szerint vannak fiatal és öregmesterek.

A céh legfiatalabb mestere („Junger meister") volt a szolgálómester, ki — amint már kifejtettük — a céh tagjait mulatságaik alkalmával kiszolgálta. Mindenki köteles volt e hivatalt betölteni. Ha több legény nyerte el egyszerre a mesterjogot, akkor minden mester 1 évig működött mint ifjú vagy szolgálómester, az utolsó

---

[1]) Kékfestők cl. 1715. art. 7.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 6.
[3]) Kötélverők cl. 1828. art, 27.
[4]) Szabók cl. 1625. art. 4.

pedig mindaddig maradt e tisztségében, míg egy másik föl nem váltotta.[1])

A szolgálómesterek feladata volt a templomban a céh oltárán a gyertyákat vasárnap és ünnepnapon meggyújtani, a gyűléseken és a lakomákon öregebb mestertársait kiszolgálni és vigyázni arra, hogy esetleg ne mámorosodjanak el a sok italtól; ha a mester ittas állapotban ül az asztalnál és esetleg lármát csap, vigyék haza; ők virrasztottak beteg mesterek ágyánál, a temetésnél a fiatal mesterek vitték a koporsót.[2])

Amint ezekből látható, az ifjú mesterek valóságos szolgái voltak a céhnek, azért is nevezték őket szolgálómestereknek.

Az idősebb mesterek (Eltesten)[3]) a céh tanácsadói, gondviselői voltak. Nagy tiszteletben volt részük. A céh fontos ügy megvizsgálására az ő kebelükből küldött megbizottat, ki visszajövve eredményeiről beszámolt a céhnek.

Igy 1807-ben a céh Major Józsefet Lőcsére küldte, hogy valami elvállalt munkára nézve a lőcsei céh tanácsát kikérje bizonyos ügyre vonatkozólag; a megbizottnak a céh 1 frt 30 krajcárt utalványozott ki napidíjul.[4])

Hogy különben a mesterek között teljes jogegyenlőség állott fenn, azt legfényesebben bizonyítja az 1817-iki céhlevélnek az intézkedése, mely szerint az idősebb mester fiatalabb társát el nem nyomhatja.[5])

A céhnek voltak vidéki tagjai is, kik Landmeister-eknek neveztettek.[6]) Szepesváralja Landmeisterei közé tartoztak Szepesolaszi és más községek mesterei, kik ugyanolyan kötelezettségekkel, de kevesebb joggal birtak. Kötelességük volt a céhbe állani, mert különben kontárok közé számították őket.

Kötelezettségeikről az 1777-iki céhlevél igy intézkedik: A vidéki mesterek kötelesek megjelenni Urnapján s a négy kántorböjtben a körmeneten a céh zászlaja alatt s a szokásos „Auflaggeld"-et is fizessék be, vagy személyesen vagy pedig, ha távol laknak, küldjék be idejében, mert mulasztás esetén duplájának fizetésére köteleztetnek.[7])

Az 1828-iki céhlevél fölmenti a vidéki mestereket attól, hogy negyedévenkint megjelenjenek a céhben s megszabja, hogy eleget tesznek kötelességeiknek akkor is, ha évenkint egyszer jönnek el a céh ülésére, mely alkalommal az egész évre szóló tagsági díjat fizessék le.[8])

Az iparosnak csak a saját iparágával lehetett foglalkoznia.

---

[1]) Mészárosok cl. 1613. art. 2.
[2]) Békefi.
[3]) Vargák cl. 1538.
[4]) Szabók számadáskönyve 1807.
[5]) Kékfestők cl. 1817. art. 32.
[6]) Kékfestők cl. 1777. art. 7.
[7]) U. o.
[8]) Kötélverők cl. 1828. art. 41.

A szabályok szigorúan tiltják, hogy egyik mester másnak a mesterségébe beavatkozzék, mert ezáltal kenyerétől fosztaná meg.[1])

Egyébiránt a vargáknak megengedik, hogy a nyers bőrt kidolgozzák, de ez intézkedés csak a marha- és borjúbőrök kidolgozására vonatkozik.[2]) Sőt a sajátkezüleg kicserzett bőrt vagy talpot minden akadály nélkül a vásárra is vihetik és ott elárusíthatják.[3]) Ugyanez áll a nyers bőrökre is.[4])

A mészárosokra vonatkozólag igen érdekes részletet közöl számadáskönyvük, melynek értelmében az egész mészároscéh elhatározta, hogy minden mester, ha hasznára és előnyére válhatik, vehet egész vagy fél disznóból nyers szalonnát ama parasztoktól, kik ilyet a piacra szállítanak; a szalonnát azután sózzák be, füstöljék ki és mészárszékeikben nyilvánosan árusítják el. Ellenben szigorúan tilos nyilvánosan elárusítani a megölt disznó gerincét fejével, a sódarakat és a fehérpecsenyét, aki e rendelkezések ellen vét, büntetésül 12 rajnai forintot fizet.[5])

A mesterek számát némely céhnél megszabják s ennél több a városban semmi esetre nem gyakorolhatja a mesterjogot. Sajnos, hogy erre példát csak a mészárosok céhénél találunk, midőn kikötik, hogy Szepesváralján csak 20 mészárszéket állíthatnak fel; minthogy minden mészárszékben rendesen 2 mester dolgozott, a mestereknek száma 40-nél több semmi esetre nem lehetett.[6])

A mester a maga portékáit a vásárra vihette elárusítás céljából. Figyelt azonban a céh arra, hogy tényleg sajátkezüleg elkészített munkát hozzon minden mester a vásárra.

A vargák céhlevele 1538-ban szigorúan megköveteli a mesterektől, hogy csakis saját árúikat hozzák forgalomba, tehát „senki nem árusíthat idegen cipőket sem piacon, sem vásáron, sem pedig más napokon, aki e szabályzat ellen vét s idegenből (t. i. a Szepesség vidékéről) hozott cipőkkel kereskedik, azokat el kell tőle venni s a felét a „mester uraknak", a másik felét pedig a céhnek odaajándékozni.[7])

Hasonlóképen tiltva volt az is, hogy a város polgára más városbeli mesternél dolgoztathasson, vagy tőle a vásáron portékát vegyen; aki ez ellen vétett és a dolog a hatóságnak vagy a céhnek tudomására jutott, a tárgyat tőle elkobozták s az iparcikk vevőjét, valamint készítőjét szigorúan megbüntették.[8])

A vásáron az árút úgy állítsa ki a mester — mondja a céhlevél — hogy mindenki láthassa, megtapogathassa és kipuhatolhassa, vajjon jó-e az anyag és helyesen van-e elkészítve.[9])

[1]) Kékfestők cl. 1823. art. 34.
[2]) Vargák cl. 1777. art. 10.
[3]) Vargák cl, 1538. art. 16.
[4]) U. o. art, 2.
[5]) Mészárosok számadáskönyve 1815.
[6]) Mészárosok cl. 1595. art. 5.
[7]) Vargák cl. 1538. art. 1.
[8]) Illyefalvi 65. o,
[9]) Vargák cl. 1538. art. 15.

A vásáron megjelenni joguk volt a helybeli mestereken kívül a Landmeistereknek is. Azonban szigorúan tiltja a mészárosok céhe, hogy oly egyén, ki nem az illető ágnak mestere, a vásáron húst vágjon, aki mégis ilyenekre vetemednék, azt a kimérendő hústól megfosztják, őt magát pedig a városi tanácsnak átadják szigorú megbüntetés végett.[1])

Más cikkben pedig úgy rendelkeznek: Senki a leölt állat húsát nem adhatja el hétközben, kivéve Szepesváralja mészárosait. Vásárkor azonban minden mesternek, tehát a vidékieknek is, joguk van mészárszéket állítani és ott húst vágni.[2])

Ezt a rendelkezést csak úgy érthetjük meg, ha tudjuk, hogy — amint már előbb mondottuk — Szepesváralján hétközben 20 mészárszék állott, melyeket első sorban a helybeli mesterek foglaltak le, vásárok alkalmával azonban annál több mészárszék is volt felállítható, ami lehetővé tette, hogy a vidéki mesterek is lejöhessenek a vásárra és a húst mészárszékeikben kivághassák.

A céh kebelébe nem tartozó mesternek a vásáron iparcikkeit elárusítania nem volt szabad; ha mégis találkoznék ilyen mester, ki árúit e tilalom ellenére is a piacon kiállítaná, a bíró és a hatóság engedélyével vegyék el azokat tőle a céhmesterek; az árú értékéből két részt a bírónak és a hatóságnak juttassanak, a harmadik rész pedig a céh tulajdonában maradjon.[3])

A vidéki mestereknek a vásárokon való megjelenését megengedi az 1777-iki céhszabályzat is, mely szerint az ilyen vidéki mesternek jogában áll árúit és kézimunkáit eladásra kirakni.[4]) Sőt ugyanígy intézkedik az 1828-iki céhlevél is, hozzátéve, hogy a vásárokon kívül a vidéki mesterek és kereskedők olyan áruikat, vagy készítményeiket, melyekkel a helybeli mesterek amúgy is rendelkeznek, nem árusíthatják.[5])

A céh megköveteli, hogy a piacon, a vásárokon minden jelenlévő mester illően viselkedjék. Másnak a munkáját ne gáncsolja, vevőit ne csábítsa el.

A vargák 1538-iki céhlevele szerint a céh 1 font viaszt ró ki büntetésül az olyan mesterre, ki másnak munkáját gáncsolja.[6]) Hasonlóképen intézkedik a szabók 1625-iki szabályzata is.[7]) Az a mester, ki másnak vevőit a vásáron elcsalja, 12 font viasszal bűnhődik.[8])

A mészárosok 1595-iki szabályzata 1 forint büntetés terhe alatt megtiltja, hogy a piacon, vagy máskor megtartott vásárok alkalmával egy mester másiknak a vevőit elidegenítse és mészárszékétől bármi ürügy alatt magához csalogassa.[9])

[1]) Mészárosok cl. 1595. art. 6.
[2]) U. o. art. 5.
[3]) Szabók cl. 1625. art. 9.
[4]) Kékfestők cl. 1777. art. 8.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 33.
[6]) Vargák cl. 1538. art. 70.
[7]) Szabók cl. 1625. art. 16.
[8]) Mészárosok cl. 1595. art. 9.
[9]) U. o.

Ugyancsak 2 font viasz lefizetésére kényszeríti a szabók céhe is 1550-ben az ilyen mestert,[1]) mert a mesterek között fennálló egyetértést legjobban az sérti, ha egyik mester a másik munkáját lenézi és vevőit magához csalja.[2])

A céh lelkiismeretes munkát követel tagjaitól. Szigorú büntetést mér a vargák 1538. céhszabályzata az olyan mesterre, ki rossz munkát (böse Arbeit) készít és árúsít el. hibás árucikkeket elkobozzák s felét az uraknak, másik felét pedig a céhnek juttatják.[3])

A húst két nap elteltével nem volt szabad többé a mészárszékbe hozni.[4]) Ki romlott, büdös húst vágott, azt elkobozták és a kórházba vitték, a mestert pedig szigorú büntetéssel sújtották.[5])

Hasonlóképen tiltja a szabályzat, hogy egy mészáros hitvány, csonttörött és gyenge marhákat vágjon, aki a céh tilalma ellen vét, mesterjogát veszti. Kivételt csak az az eset képez, ha a mester máshol, nem pedig a városban vette a marhát s az útközben betegszik meg, úgyhogy tovább nem szállíthatja, ilyenkor a legközelebbi falu vagy város bírájának engedélyével leölheti és húsát az engedély felmutatása mellett ki is vághatja.[6])

Az 1613-iki szabályzat szerint töröttlábú barmot, legyen az kicsiny, vagy nagy, semmi szín alatt nem szabad leölni azzal a célzattal, hogy a mester az állat húsát a mészárszékben kivágja, ha esetleg egy barom kitörné a lábát, le kell ölni, húsát pedig a szegény nép között szétosztani.[7])

Hogy miért hoznak a céhek ily szigorú intézkedéseket a rossz árú ellen, azt megmagyarázta a szabóknak 1625-iki szabályzata, mely szigorúan meghagyja, hogy minden mester vegye tekintetbe, hogy munkájáért keservesen szerzett pénzt kap, épen azért dolgozzék becsületesen és csak megbízható s minden tekintetben kifogástalan árút hozzon forgalomba, mert *munkájáért az Istennek felelős.*[8])

A vargák nedves vagy nyers bőrt fel nem dolgozhattak.[9]) Az őrlést megengedték bármely malomban, de az őrlők csalogatását el nem tűrték. Komlót mindenki csak egy napi sőrfőzéshez vehetett, annál többet semmi szín alatt.[10]) Célja e rendelkezésnek az, hogy másokat is komlóhoz kíván juttatni.

Minden kékfestőmestertől megkívánták, hogy saját mángorlója és műhelye legyen,[11]) melyben csak jó festékkel dolgozhattak,

---

[1]) Szabók cl. 1550. art. 2.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 13.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 4.
[4]) Illyefalvi 34. o.
[5]) Mészárosok cl. 1595. art. 5.
[6]) U. o. art. 7.
[7]) Mészárosok cl. 1813. art. 14.
[8]) Szabók cl. 1625. art. 22.
[9]) Illyefalvi 34. o.
[10]) U. o. 33. o.
[11]) Kékfestők cl. 1715. art. 11.

különben a rossz árúnak készítése és eladása az egyén mesterjogának elvesztésével jár.[1])

Jó árúnak az elárúsítását hangoztatják a csizmadiák oklevelének artikulusai, mert ellenkező esetben az iparcikkek vizsgálatára kirendelt két mester a nyilvános piacon elkobozza és a szegények között szétosztja.[2])

Az árú értékét az 1625-iki szabályzat szerint az atyamester szabja meg,[3]) egyéb esetekben az a város privilegiuma. Igy a város szabta meg a hús árát, valamint a kovácsműhelyből kikerült cikkek árát is. Meghatározta a posztóárakat, ellenőrizte a végeket, a rőfök számát s csak akkor nyomták rá a város ellenőrzőpecsétjét, ha semmi kifogásolni valójuk nem volt.[4])

„Hogy az egyes cikkek árát a vásáron fel ne verhessék, megtiltották, hogy a vett árút ugyanazon a vásáron újra eladják és aki az ellen vétett, azt 10 márka birsággal sújtották".[5])

Munkatorlódás esetén a céhmester felosztotta a munkát a mesterek között, nehogy az egyik mesternek rengeteg munkája és jövedelme legyen, a másiknak pedig semmi. Az arányos munkafelosztás így lehetővé tette, hogy mindenki egyformán részes lehessen a nyereségben. A céhet ebben az intézkedésében még a rendelő sem gátolhatta és nem állhatott szabadságában, tetszése szerint erre vagy arra a mesterre bízni rendelésének az elkészítését.[6])

Miután láttuk a mestert műhelyében, a vásáron, tapasztaltuk, minő kötelezettségeket rótt minden egyes mesterre a céh, összeállíthatjuk már most, minő jogokban volt általában része a szabály szerint felavatott mesternek.

A mesternek legfőbb joga volt, hogy a céhben megjelenhetett, ott szót emelhetett bármi ügyben, indítványt terjeszthetett be, pártfogólag léphetett fel bárkinek ügyében, panaszt emelhetett és sérelem esetén jogorvoslást kérhetett stb. A céhben a főszerepet a helybeli mesterek játszották, a vidékiek mindjárt mellettük állottak jogokra nézve.

A mester inast, legényt tarthatott;[7]) boltot nyithatott, az országos és heti vásárokon megjelenhetett iparcikkeinek elárúsítása céljából, de ott rendet tartani volt köteles.

A mester szabad idejét esténkint a céhházban töltötte, hol társaival részint az iparra és a gazdaságra, részint a közügyekre tartozó dolgokról tárgyalt.[8])

Főbb vonásokban ezek képezték a mester jogait, melyeknek gyakorlását azonnal megkezdhette, ha a mesterdíjat lefizette.

---

[1]) U. o. art. 9.
[2]) Csizmadiák cl. 1775. art. 7.
[3]) Szabók cl. 1625. art. 20.
[4]) Illyefalvi 34. o.
[5]) Illyefalvi.
[6]) Kékfestők cl. 1777. art. 11.
[7]) U. o. art. 5.
[8]) Illyefalvi.

E jogokkal szigorú kötelezettségek voltak kapcsolatosak. A céh ugyanis kötelezte a mestert, hogy inasával emberségesen bánjék. Idő előtt ne szabadítsa fel, mert ellenkező esetben 1 forint büntetéssel sújtatik.[1]) A mester, ha inasa tanulóéveinek befejezése előtt megszökik, nem ugyan a mester szigorúsága miatt, hanem henyélésből, vagy lustaságból, dologkerülésből, ne fogadjon fel új inast, míg a megszökött tanuló vissza nem jön, vagy pedig tanulóévei le nem telnek.

A szabályok előirják továbbá, hogy a mester az inast házi munkára nem használhatja, hanem szorítsa a mesterség megtanulására, ne bánjék vele túlságos szigorúan, de oktassa őt szorgalmasan, mintha fiával volna dolga.[2]) Törekedjék a mester arra, hogy tanulója rövid idő alatt oly jártasságra és ügyességre tegyen szert, hogy munkájával élelmét kiérdemelje.[3])

Igen sok mester azonban visszaélt a céh ebbeli intézkedéseivel és tanulóját házi munkára használta fel. A mesterné után kosarat hordott a piacon, a konyhában a kukta szerepét játszotta, a mester gyermekeit dajkálta, a legények ide-oda küldözgették.[4]) Ilyen előzmények után könnyen érthető Klauzál Gábor rendelete, mely szigorúan tiltja, hogy a mesterek vagy legények bármi szín alatt is szolgai és a mesterségen kívül álló dolgokra alkalmazzák.[5])

Majd így folytatja a rendelet: játssza a mester a gyám szerepét inasával szemben, ügyeljen arra, jár-e pontosan iskolába és templomba; óvja meg minden erkölcstelenségtől és eldürvulástól;[6]) tanulóját semmi módon ne bántalmazza, mert ellenkező esetben a hatóság elé kerül, mely megfosztja a mestert tanulótartási jogától.[7])

Hasonló intézkedésekkel szabályozzák a céhartikulusok a mester viszonyát a legényhez. Legyen a mester a legények erkölcsbírája, ki minden erkölcstelen cselekedettől őt megóvja. Ha a maga erélyével semmire sem tud menni a legénnyel szemben, jelentse be kihágásait, az éjjeli kimaradásokat és más efféléket a céhnek a negyedévenként tartott ülésein, hol a biztos minden mestertől úgyis számon kéri e dolgokat. Ha a mester ilyen alkalomkor elmulasztja kötelességét, az a büntetés éri, amely különben a legényt sújtotta volna.[8]) Ha pedig azt is elnézi, hogy a legény bármely munkanapon szünetet tart, vagy korhelyhétfőt ül, a segédre mérendő büntetés kétszeresével sújtatik.[9])

A céhmester tudtán kívül legényt nem fogadhat fel senki.[10]) Az öregebb mesternek szükség esetén hatalmában áll a fiatalabb

[1]) Szabók cl. 1550. art. 1.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 4.
[3]) Kötélverők cl. 1828. art. 6.
[4]) Hl. 1846. 36. sz.
[5]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 2.
[6]) U. o. art. 5.
[7]) U. o.
[8]) Kékfestők cl. 1828. art. 16.
[9]) U. o. art. 17.
[10]) Kékfestők cl. 1777. art. 12.

mester segédjét elvenni s saját segítségére felhasználni.[1]) Néha megszabják azt is, hogy a mester hány segédet tarthat. Igy a szabók 1550. céhszabályzata szerint a mester legfeljebb 2 segédet és 1 inast fogadhat fel, sőt ha egy mesternek sürgős dolga volna s egy segéd sem állna rendelkezésére, jogában van egyet kérni attól a mestertől, kinek két legénye van.[2])

A mester szorgalmas és becsületes legényét akarata ellenére nem bocsáthatja el.[3]) Előfordul azonban az az eset is, hogy a mester mindenféle okoknál fogva nem akarta tűrni a legényt, ilyenkor a biztosnak jelentést tett, ki az ügyet megvizsgálta és ha eléggé megokoltnak találta a mester akaratát, kívánságát, az ő engedélyével minden előzetes felmondás nélkül is elbocsáthatta műhelyéből.[4])

A hétközben kilépő segédet nem volt szabad munkába fogadni, mielőtt mesterét, kinél utoljára dolgozott, meg nem kérdezte, vajjon megengedi-e, hogy legényét munkába fogadja. Ha a mester nem nyilvánítja szabadnak a legényt, semmi szín alatt nem veheti fel munkába.[5])

A mester miként az inastól, úgy a legénytől is csak mesterségébe vágó munkákat kívánhatott meg. A céhlevelek sűrűn hangoztatják, hogy a mester ne terhelje túl segédjeit, műhelye legyen egészséges, pincékben és télen fütetlen helyeken, vagy más ártalmas szobákban ne foglalkoztassa; akinek egészséges lakása nincs, legényt nem is tarthat.[6])

Egymás között a mesterek a legnagyobb egyetértésben és egymás iránt a legnagyobb bizalommal éljenek. Ne csalogassa senki másnak a cselédségét[7]) vagy vevőit; a legnagyobb vétket az követi el, ki másnak munkáját lenézi s gáncsolja. A fiatalabb mesterek tiszteljék az öregebbeket; beteggel szemben teljesítsék kötelességeiket, a halottnak adják meg a végtisztességet.[8])

A céhben ne kötekedjenek;[9]) a belső ügyekben vessék alá magukat a céhmester rendelkezéseinek;[10]) vegyenek részt a körmeneteken és a céh rendes gyűlésein; a céh titkait el ne árulják, hanem legyenek titoktartók.[11])

A bírói hatóság intézkedéseivel ne ellenkezzenek, hanem föltétlen engedelmességgel hajtsák végre parancsait, mert azok csak a céh javát célozzák.[12])

---

[1]) Mészárosok cl. 1313. art. 12.
[2]) Szabók cl. 1550. art. 16.
[3]) Kékfestők cl. 1817. art. 13.
[4]) U. o.
[5]) Szabók cl. 1551.
[6]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 14.
[7]) Vargák cl. 1538. art. 6.
[8]) Mészárosok cl. 1595. art. 10.
[9]) Vargák cl. 1538. art. 5.
[10]) Kékfestők cl. 1715. art. 15.
[11]) Szabók cl. 1625. art. 12.
[12]) Kékfestők cl. 1817. art. 30.

Ismerve már most a mesterek jogait és kötelességeit inasaikkal, legényeikkel, mestertársaikkal, a céhvel s a hatósággal szemben összeállíthatjuk ezek után, minő büntetésekkel sújtották a kötelességeiket elmulasztó mestereket.

A legkisebb kihágásokat rendesen viasszal, vagy pénzzel büntették. Egy font viaszt fizet a céhládába a viszálykodó [1]) és az a mester, ki másnak a cselédségét elcsábítja.[2]) Két font viasszal bünhődik az a mester, ki a céhben kötekedik, verekszik, civakodik,[3]) továbba, aki másnak civódásra vagy perpatvarra okot ád,[4]) vagy az a szabó, ki a céh engedelme nélkül házára vásznat, vagy kendőt függeszt ki.[5])

Szokásos volt a pénzbüntetés is. Ha a mester a céh évforduló ünnepén, a mesterlakomán, vagy temetésen nem jelent meg, 1 forint pénzbírsággal sújtották;[6]) 2 forint büntetéspénzt fizetett az a mester, ki másnak a legényeit, vagy háznépét elcsábította.[7])

A legsúlyosabb büntetés azonban az volt, mikor a mester ideiglenesen, vagy örökre mesterjogát és céhjogát elvesztette.

Ideiglenesen függesztették fel a céh mesterjogának gyakorlásától azt a mestert, ki a mesterség szokásaival szembe helyezkedett. Ha azonban bűnét megbánva mestertársaival kiegyezett, mesterjogát ujból gyakorolhatta.[8])

A fiatal mestert, ha magáról megfeledkezve helytelenül viselkedett, egészen vagy csak ideiglenesen kiutasították a céhből.[9])

Ideiglenesen vesztette el mesterjogát az erkölcstelen mester mindaddig, míg életét meg nem javította.[10])

A legborzasztóbb büntetés volt az, mikor valakit végleg kiutasítottak a céhből és mesterjogától örökre megfosztották. Ily büntetéssel sújtották azt a mestert, ki a céhen kívül annak titkait elárulta.[11]) Hogy a titok megszegőjét ily szigorúan büntették, annak oka az, hogy a titok elárulásával óriási károk származhattak a céhre, tehát a céh becsülete forgott kockán, mely pedig a mesterek összességét képviselte.

A gyújtogatót és más súlyos bűn elkövetőjét szigorú börtönnel, sőt néha halállal is sújtották.

Ki itélt a mester fölött? A mester kisebb ügyekben a céhnek, súlyosabb esetekben azonban a helyi hatóságnak iurisdictiója alá tartozott. A per lefolyása igen egyszerű volt. Erre vonatkozólag a kékfestők 1715-iki céhlevele igy intézkedik: Ha két párt

[1]) Vargák cl. 1538. art. 5.
[2]) Szabók cl. 1550. art. 5.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 7.
[4]) Szabók cl. 1550. art. 3.
[5]) U. o. art. 31.
[6]) Mészárosok cl. 1595. art. 10.
[7]) Kékfestők cl. 1777. art. 13.
[8]) Szabók cl. 1550. art. 4.
[9]) Mészárosok cl. 1595. art. 4.
[10]) Kékfestők cl. 1715. art. 14.
[11]) Szabók cl. 1625. art. 12.

viszályba elegyedik, az ügy a hatósághoz tartozik, hol a felek megjelenve kihallgattatnak s a hatóság legjobb belátása szerint ítél a bűnös fölött, mely ítélet ellen ellenmondásnak, vagy pedig felebbezésnek helye nincs.[1])

Az 1777-iki céhlevél szerint hasonló ügyben a felek, ha a helyi hatóság ítéletével megelégedve nincsenek, felebbezhetnek a 16 szepesi város administrációjához.[2])

A mesterrel kapcsolatban meg kell emlékeznünk az u. n. kontárokról és himpellérekről, kiket okleveleink „Störer und Stöcker" néven emlegetnek.[3]) Kik ezek? Kontárok és himpellérek alatt értjük ama mestereket, akik nem tagjai a céhnek. Eredetük összefügg a céh eredetével. A céhszabályok szigorúan intézkednek ellenük.

A vargák 1538-iki céhlevele azt mondja: A kontárok és himpellérek, azaz a céhbe nem tartozó mesteremberek gyakran látogatnak el a Szepességbe, annak helységeibe, falvaiba, hol felütik tanyujukat és dolgoznak, ami által a derék mestereknek, kik a céh tagjai, jelentékeny károkat okoznak. Mihelyt azonban jókora zsákmányhoz jutnak, visszavonulnak előbbi tartózkodási helyeikre. Gyakran megesik azonban az is, hogy a kontárok és himpellérek az új helységben maradnak és sok derék embert, ki leányát nekik nőül adja, vagy jóravaló legényt, ki hozzájuk beszegődik és sok becsületes és tisztességes származású inast, ki náluk tanul, elcsábítanak. Mindezeknél fogva figyelmezteti a céh a helybeli mestereket, hogy óvakodjanak tőlük és jól ismerjék ki őket.[4])

A kontárok a céh helyiségeiben vásáron kívül semmiféle munkát nem árusíthattak el, különben elkobozták és a szegények között felosztották.[5]) Ilyen ügyben a céhmesternek volt kötelessége jelentést tenni az illetékes hatóságnál, mely szigorúan eljárt velük szemben, sőt az illető helységből ki is tiltotta őket.[6])

Nagyvásár alkalmával a nyers anyagot beszerezniök nem volt szabad. A szabók 1550-iki céhlevele megtiltja, hogy a kontádrok nagyvásárkor vászonelárusítóknál megjelenjenek avval a szándékkal, hogy itt feldolgozásra való vásznat vagy posztót vegyenek. Ha egyet rajta kapnak, a megvásárolt portékát tőle elkobozzák, őt magát pedig innen elzavarják.[7])

Eme intézkedésnek az a célja, hogy a kontárok mindenféle kiváltságokban ne részesülhessenek és a közönséget vásárlásában semmiképp ne zavarják.

Idővel a céhszabályok még szigorúbb intézkedésekkel lépnek fel ellenök. 1817-ben ugyanis kijelentik, hogy, ha idegen mesterekről az a hír terjed el, hogy a privilegiális levéllel ellátott céh ro-

[1]) Kékfestők cl. 1715. art. 14.
[2]) U. o. 1777. art. 10.
[3]) Vargák cl. 1538. art. 17.
[4]) U. o. art. 17.
[5]) U. o. art. 8.
[6]) Kékfestők cl. 1777. art. 8.
[7]) Szabók cl. 1550. art. 17.

vására üzik mesterségüket, a helyi hatóság, a céhmester vagy helyettese feljelentésére fedezze ezt fel és tiltsa el őket mesterségük további űzésétől, magukat pedig a körülményekhez képest büntesse meg s tárgyaikat kobozza el.[1])

A kontárokat az 1828-iki céhlevelek sem türik meg, kivéve azokat, kik magasabb helyről engedélyt nyertek a mesterség folytatására.[2]) Az 1848-iki rendelet sürgeti a kontárokat és himpellérreket, hogy fél éven belül minden erejükkel „igyekezzenek kiszközölni mesterré levésüket".[3])

Igy egyengeti útját a céh annak, hogy a mesterségek között a legnagyobb egyenlőség, egyetértés álljon fenn.

A céhbeli mesterek lakásuk, illetőleg műhelyük jelzésére címtáblákat függesztettek ki, melyekre vonatkozólag az 1848-iki rendelet azt mondja, hogy „a mesterek címtábláikon a vezeték és keresztnevüket, üzletük ágát tüntethetik fel és magukat mestereknek nevezhetik".[4])

Mikép gondoskodott a céh a beteg mesteremberekről?

A céh figyelme kiterjedt minden eshetőségre. A mester megbetegedése esetén a céh intézkedett, hogy mestertársai sorban a legidősebbtől kezdve 8 napi időtartamra segédjüket a betegeskedő mesternek átengedjék, ha neki ilyen nem volna. A kikölcsönzött legények itt dolgoznak mindaddig, amíg valami vándorlólegény munkát keresve a helybeli szállón nem jelentkezett.[5]) Ez esetben az atyamester azonnal a beteg mesterhez utasította.

A súlyosan beteg mesternél sorban virrasztottak a mesterek ügyelve, hogy utolsó szentségek felvétele nélkül el ne költözzék a más világra. Ha állapota súlyosabbá vált, vagy maguk, vagy megbizottjaik értesítették a község papját, ki sietve a beteghez látogatott el, hogy a haldoklót a halottak szentségében részesítse.

A halálos ágyán fekvő mester magához hivatta két társát s ha volt fia, megbízta őket, hogy a mesterség elsajátítása céljából irassák be tanulónak s rögtön fel is szabadítsák, hogy mint családfönntartó gondoskodjék az ő mesterjogának folytatólagos gyakorlásáról. Ez által nemcsak őt mentették meg az árvaság keserű kenyerétől,[6]) hanem anyját és esetleg testvéreit is. Ha talán még nem értett jól mesterségéhez, a céh arról gondoskodott, hogy oly kitünő és értelmes legényt bocsássanak rendelkezésére, akitől mesterségét behatóan eltanulhassa.

Mindezen intézkedések megszüntek, mihelyt a betegség ragályos, fertőző volt. Ebben az esetben a beteg mesternek segédet fogadni tilos volt, a mestertársaitól igért segítség is elmaradt.[7])

---

[1]) Kékfestők cl. 1817. art. 35.
[2]) Kötélverők cl. 1828. art. 32.
[3]) »Céhszabályokat módosító rendelet« 1848. art. 74.
[4]) U. o. art. 81.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 35.
[6]) Felm. Magy. városok életéből 26.
[7]) Kékfestők cl. 1828. art. 35.

Ápolására és családja gyámolítására a beteg segédnek a céhkasszából utalványoztak ki némi kölcsönt, melyet *felgyógyulása esetén kamat nélkül megtéríteni tartozott.*[1])

A mester hozzátartozóinak gondos ápolása következtében sokszor felépült súlyos betegségéből, de családja tekintve, hogy betegsége alatt semmi bevétele nem volt, a kiadások pedig napról-napra a betegség súlyosságával szaporodtak, elszegényedett, sőt adósságokba verődött. Mihez fogjon már most, mit csináljon, hogy nyomorán enyhítsen? A betegségéből felépült mester más megoldást nem talált, mint azt, hogy a céhládahoz, a céhtakarékpénztárához forduljon, kérve kezelőit és többi mestertársait, enyhítsenek siralmas helyzetén. A céh sohasem utasította vissza az ilyen kérést, hanem megindúlva szavain kiutalványozott a mester számára bizonyos összeget, melyet sorsa jobbra fordultával kamat nélkül volt köteles megtéríteni.[2])

Sokszor előfordult az a szomorú eset is, hogy a csapások folytán elszegényedett mester önálló műhelyt vezetni nem volt képes, hanem kénytelen volt más mestereknél legényszámban dolgozni. Mesteri tekintélyét és méltóságát azonban akkor is megtartotta, amire a céh ügyelt és mindazokat, akik esetleg emiatt gúnyolták, a legszigorúbban büntette.[3])

Minő végtisztességben részesítette a céh elhunyt tagját? A beteg mesteren sokszor hozzátartozóinak gondozása sem tudott segíteni. Elhalt. A céh figyelme erre az esetre is kiterjedt, mikor úgy intézkedett, hogy, ha valamely mester az élők sorából elköltöznék, jelenjenek meg a temetésén az összes mesterek és legények, kisérjek holt testét *a céh zászlaja alatt* utolsó útjára. A halottat a fiatal mesterek vigyék ki a sírhoz, hol a legnagyobb tisztelettel és kegyelettel a keresztény szertartás szerint beszentelve elhantolják.[4])

Nyomósabb ok nélkül ne mulassza el senki sem ebbeli kötelességét, — figyelmezteti a céhlevél a mestereket — mert, ha mester, 25, ha pedig segéd, 12 dénárral bünhődik.[5]) A vargák 1538-iki céhszabályzata szerint a temetésen meg nem jelent mester büntetésül $^1/_4$ font viaszt fizetett.[6])

A temetést követő napon a céh az elhunyt lelki üdvéért gyászmisét mondatott, melyen a mesterek teljes számmal megjelentek.

Minő volt az özvegy sorsa? Az özvegy férje elhunyta után is akadálytalanul folytathatta férje mesterségét, sőt a gyűléseken is a többi mesterrel egyenlő szavazata, joga volt. Megkiványták azonban tőle, hogy mesterségéhez értsen, innen van, hogy a házasság legtöbb esetben egy mesterségű családapáknak a gyermekei

[1]) U. o.
[2]) Kékfestők cl. 1777. art. 15.
[3]) Felm. Magy. városok életéből 27. o.
[4]) Kékfestők cl. 1715. art. 16.
[5]) Rézművesek cl. 1777. art. 17.
[6]) Vargák cl. 1538. art. 11.

között köttetett meg, ami „a céh tagjainak egy családdá való olvadását nagyban előmozdította".[1])

Némely céhnél ép ez oknál fogva megkívánták, hogy a házasság csak egy mesterségű egyének között jöjjön létre, mert ellenkező esetben férje elhalálozása esetén az özvegy nem is folytathatja férje mesterségét.[2])

Legtöbb esetben az özvegy egy jártas legénnyel folytatta elhunyt férje mesterségét. A céh szigorúan elrendeli, hogy a mesterek segítsenek az özvegyen az által, hogy juttassanak neki legényt, ha sürgős munkája ilyet követelne. Ha azonban a mesterek ettől huzodoznának, a céhmesternek jogában áll bármelyik mester legényét elvenni és az özvegynek rendelkezésére bocsátani.[3]) A legények beszegődtetésénél is előnyben részesitették az özvegy mesternét.[4])

Minden tekintetben kimélni kell az özvegyet — hangoztatják a szabályok — és úgy kell őt tekinteni, mintha férje élne.[5])

A céhnek eme *intézkedései csak addig maradtak érvényben*, míg a mesterné özvegyi állapotban maradt. Az 1625-iki szabályzat szerint az özvegy férje elhalálozása esetén csak addig folytathatta mesterségét segédjeivel, míg újból férjhez ment.[6]) Ha az özvegy mesternének új férje más mesterséghez tartozott, természetesen *előbbi férjének a mesterjogát továbbra nem gyakorolhatta.*[7])

Leggyakoribb eset azonban az volt, hogy az özvegyet művezető segédje vette el, amikor is minden előzetes engedély nélkül akadálytalanul tovább űzhette volt férje mesterségét.[8])

---

[1]) *Felm. Magy. városok életéből* 162. o.
[2]) Kékfestők cl. 1828. art. 35.
[3]) Mészárosok cl. 1613. art. 13.
[4]) Szádeczky 41. o.
[5]) Kékfestők cl. 1828. art. 37.
[6]) Szabók cl. 1625. art. 17.
[7]) Kékfestők cl. 1777 art. 16.
[8]) Kötélverők cl. 1828 art. 35.